

2023

EĞİTİM BİLİMLERİ ABD

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN EZİN

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİ İÇİN ÇOK BOYUTLU ZORBALIK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN EZİN

GAZİANTEP
ARALIK 2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİ İÇİN ÇOK BOYUTLU ZORBALIK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN EZİN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

GAZİANTEP
ARALIK 2023

TEZ ONAY SAYFASI**Öğrencinin Adı ve Soyadı:** Süleyman EZİN**Üniversite:** Gaziantep Üniversitesi**Enstitü:** Eğitim Bilimleri Enstitüsü**Ana Bilim Dalı ve Bilim Dalı:** Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı**Tezin Başlığı:** Lise Öğrencileri İçin Çok Boyutlu Zorbalık Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması**Tezin Savunma Tarihi:** 27/12/2023

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet MURAT
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleriİmzası

Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp ÖZKAMALI (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU

Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERPAY

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Mahmut KALMAN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu kabul ederim. Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu onayladığımı beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Süleyman EZİN

Tezin Savunma Tarihi: 27/12/2023

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi birikimiyle meslek hayatımın temellerini sağlam atmamı sağlayan ve disiplinli tutumlarıyla örnek aldığım tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU'na saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda jüri üyesi olarak yer alan Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERPAY ve Dr. Öğr. Üyesi Eyyüp ÖZKAMALI'ya değerli görüş ve öneriyle tezime katkı sağladıkları için teşekkür ederim.

Tezimin ilk okuyucusu ve fikirleriyle tezime önemli dokunuşlar yapan yol arkadaşım Büşra ÖNKÜR'e, bu süreçte desteklerini esirgemeyen Hazal Rümeysa ASLAN'a teşekkür ederim. Hayatımın her alanında aldığım kararlarda arkamda olan ve hedeflerime ulaşmam konusunda beni sürekli motive eden aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ölçek geliştirme aşamasında görüşlerine başvurduğum değerli meslektaşlarıma, ölçeğin uygulama aşamasında yardımlarını esirgemeyen okul müdürleri ve öğretmenlere, ölçek maddelerine gönüllü olarak cevap vererek çalışmaya katkı sunan öğrencilere teşekkür ederim.

Süleyman EZİN

Aralık, 2023

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİ İÇİN ÇOK BOYUTLU ZORBALIK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

EZİN, Süleyman
Yüksek Lisans Tezi,
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU
Aralık-2023, 111 sayfa

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin zorbalık yapma ve mağduriyet durumlarını çok boyutlu ölçmeye yönelik geçerliliği ve güvenirliği test edilmiş bir ölçek geliştirmektir. Geçerlilik çalışmaları için ilk olarak ölçeğin kapsam geçerliliğini sağlamak amacıyla uzman görüşlerine başvurulmuştur. Yapı geçerliliği çalışmaları kapsamında Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. AFA çalışma grubu, Diyarbakır'da dokuzuncu, onuncu ve on birinci sınıflarda öğrenim gören 529 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Zorbalık ve mağduriyet maddeleri için ayrı ayrı yapılan AFA sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapıda ve faktör yük değeri 0.33 ve üzeri olan 21 maddeden oluşmaktadır. DFA çalışma grubu Diyarbakır'da 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenim gören 575 lise öğrencisinden oluşmaktadır. AFA sonucunda elde edilen tek faktörlü yapı zorbalık ve mağduriyet maddeleri için ayrı ayrı DFA ile test edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda zorbalık ve mağduriyet maddeleri için hesaplanan uyum indeksleri kabul edilebilir değer aralıklarında bulunmuştur. Güvenirlik çalışmaları kapsamında zorbalık ve mağduriyet maddelerinin iç tutarlık katsayıları ve test tekrar test güvenirliği hesaplanmıştır. AFA grubu için zorbalık ölçeği 0.87, mağduriyet ölçeği 0.90 iç tutarlık katsayısına sahipken DFA grubu için zorbalık ölçeğinin iç tutarlık kat sayısının 0.88, mağduriyet ölçeğinin iç tutarlık kat sayısının 0.90 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 4 hafta arayla uygulanan zorbalık ($r: 0.72, p<0.05$) ve mağduriyet ölçeğinin ($r: 0.72, p<0.05$) yüksek düzeyde test tekrar test güvenirliğine sahip olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular, *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. *Lise Zorbalık Ölçeği*, lise öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet durumlarını bütüncül bir şekilde ölçmeye yönelik lise öğretmenleri, okul psikolojik danışmanları, liselerde zorbalık konusunda çalışma yürütecek araştırmacılar ve eğitim politikacıları tarafından kullanılabilir.

Anahtar sözcükler: Akran zorbalığı, siber zorbalık, lise öğrencileri, zorbalık ölçeği, geçerlilik ve güvenirlik

ABSTRACT**MULTIDIMENSIONAL BULLYING SCALE FOR HIGH SCHOOL STUDENTS: A SCALE DEVELOPMENT STUDY**

EZİN, Süleyman
MA Thesis,
Department of Educational Sciences
Psychological Counseling and Guidance Programme
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İbrahim TANRIKULU
December-2023, 111 pages

The aim of the current study was to develop a valid and reliable scale for multidimensional measurement of bullying and victimization among high school students. For the validity studies, expert opinions were initially sought to ensure the content validity of the scale. Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were conducted as part of the structural validity studies. The EFA study group consisted of 529 high school students in 9th, 10th, and 11th grades in Diyarbakır. As a result of the EFA conducted separately for bullying and victimization items, the scale consists of 21 items with a single factor structure with factor loading values are 0.33 and above. The CFA study group included 575 high school students in 9th, 10th, and 11th grades in Diyarbakır. The single-factor structure obtained from the EFA was separately tested with CFA for bullying and victimization items. The fit indexes for bullying and victimization items in Confirmatory Factor Analysis were found to be within acceptable ranges. Within the scope of reliability studies, the internal consistency coefficients and test-retest reliability of bullying and victimization items were calculated. For the EFA group, the Cronbach Alpha internal consistency reliability coefficients were found to be .87 for the bullying scale and .90 for the victimization scale. For the CFA group, the internal consistency coefficients were found to be 0.88 for the bullying scale and 0.90 for the victimization scale. Furthermore, it was determined that the bullying ($r: 0.72, p<0.05$) and victimization ($r: 0.72, p<0.05$) scales administered with a 4-week interval, had a high level of test-retest reliability. The findings obtained from the study indicate that the *High School Bullying Scale* is a valid and reliable measurement tool. The *High School Bullying Scale* can be used by high school teachers, school counselors, researchers conducting studies on bullying in high schools, and educational politician to comprehensively measure bullying behaviors among high school students.

Keywords: Peer bullying, cyber bullying, high school students, bullying scale, validity and reliability

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
EKLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR.....	XII

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	5
1.4. Varsayımlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	6

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ergenlik Dönemi ve Sosyal Gelişim	7
2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri	7
2.1.2 Ergenlikte Sosyal Gelişim	9
2.2. Lise Öğrencilerinde Davranış Değişimleri	9
2.3. Akran Zorbalığı.....	11
2.4. Siber Zorbalık	13
2.5. Zorbalığın Saldırganlık ve Şiddetle Olan Benzerliği ve Farkları	16
2.5.1 Saldırganlık	16
2.5.2 Şiddet.....	16
2.6. Akran Zorbalığının Yaygınlığı.....	18

2.7. Siber Zorbalığın Yaygınlığı	19
2.8. Akran Zorbalığının Türleri.....	20
2.8.1. Fiziksel Zorbalık.....	22
2.8.2. Sözlü Zorbalık	22
2.8.3. Sosyal/İlişkisel Zorbalık.....	22
2.9. Akran Zorbalığında Roller.....	23
2.9.1 Zorba	23
2.9.2. Mağdur	24
2.9.3. Zorba-Mağdur	25
2.9.4. Seyirci.....	26
2.10. Akran Zorbalığa Neden Olan Faktörler	26
2.11. Siber Zorbalığa Neden Olan Faktörler.....	27
2.12. Akran Zorbalığın Meydana Geldiği Zamanlar ve Mekânlar	27
2.13. Siber Zorbalığın Meydana Geldiği Zamanlar ve Mekânlar	28
2.14. Akran Zorbalığının Yol Açtığı Olumsuz Sonuçları.....	28
2.15. Siber Zorbalığının Yol Açtığı Olumsuz Sonuçları	29
2.16. Bir Bütün Olarak Zorbalık	30
2.17. Akran Zorbalığıyla ilgili Yapılan Çalışmalar	30
2.17.1. Lise Döneminde Akran Zorbalığıyla İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar	31
2.17.2. Lise Döneminde Akran Zorbalığıyla İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar	35
2.18. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	37
2.18.1. Lise Döneminde Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar	37
2.18.2. Lise Döneminde Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar	42
2.19. Literatürün Kısa Özeti.....	43

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	45
3.2. Ölçeğin Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar.....	45
3.3. Ölçeğin Kapsam Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar.....	45
3.3.1. Madde Yazım Süreci	46
3.4. Ölçeğin Yapı Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar	47
3.5. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA).....	48
3.5.1. AFA Çalışma Grubu.....	48
3.5.2. AFA Grubu: Birinci Veri Toplama Süreci	48
3.5.3. AFA Grubu: Veri Toplama Aracı	49
3.5.4. Açımlayıcı Faktör Analizi Grubu: Demografik Bilgiler	50
3.6. Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA).....	52
3.6.1. DFA Çalışma Grubu.....	53
3.6.2. Doğrulamalı Faktör Analizi Grubu: Veri Toplama Süreci.....	53
3.6.3. DFA Grubu: Veri Toplama Aracı	53
3.6.4. DFA Grubu: Demografik Bilgiler	54
3.7. Güvenirlik Analizleri	56
3.8. Araştırmanın İzin Belgeleri.....	56

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA).....	58
4.1.1. Faktör Analizine Uygunluğun Değerlendirilmesi	58
4.1.2. Faktör Çıkarma	61
4.1.3. Faktör Yüklerinin Değerlendirilmesi/Yorumlanması.....	63
4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	66
4.2.1. Zorbalık Alt Ölçeğine Yönelik DFA Sonuçları.....	69
4.2.2. Mağduriyet Alt Ölçeğine Yönelik DFA Sonuçları.....	73
4.3. Lise Zorbalık Ölçeği'nin Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular	77
4.3.1. İç Tutarlık Güvenirliği.....	77
4.3.2. Test Tekrar Test Yöntemine İlişkin Bulgular.....	78
4.4. Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeklerinden Alınan Puanlara Yönelik Bulgular	79
4.5. Bulguların Özeti.....	80

BÖLÜM V

TARTIŞMA

5.1. Ölçeğin Geçerliğine Yönelik Bulguların Tartışılması	82
5.2. Ölçeğin Güvenirliğine Yönelik Bulguların Tartışılması.....	83
5.3. Ölçekten Alınan Puanların Tartışılması.....	84
5.4. Ölçeğin Alanyazına Katkılarının Tartışılması	84
6.1. Sonuç.....	87
6.2. Öneriler	88
6.2.1. Araştırmacılar İçin Öneriler	88
6.2.2. Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler.....	89
6.2.3. Eğitim Politikacıları İçin Öneriler.....	89
KAYNAKÇA.....	90
EKLER.....	106
ÖZGEÇMİŞ	111

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık farkı (Yaman vd., 2011.; Akca ve Sayımer, 2017)	15
Tablo 2. Zorbalık davranışları listesi (BC Ministry of Education, 1998)	20
Tablo 3. Zorbalık türleri (Gürhan, 2017)	21
Tablo 4. AFA çalışma grubu demografik bilgiler	51
Tablo 5. DFA çalışma grubu demografik bilgiler	55
Tablo 6. Zorbalık KMO ve Bartlett Testi değerleri.....	61
Tablo 7. Mağduriyet KMO ve Bartlett Testi değerleri.....	61
Tablo 8. Zorbalık ve mağduriyet ölçeklerine ilişkin faktör yük değerleri	64
Tablo 9. Zorbalık ölçeği açıklanan toplam varyans tablosu.....	65
Tablo 10. Mağduriyet ölçeği açıklanan toplam varyans tablosu.....	66
Tablo 11. DFA öncesi maddelerin yeniden kodlanması	67
Tablo 12. Doğrulayıcı faktör analizi uyum indeks tablosu (Çapık, 2014).....	68
Tablo 13. Zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen faktör yükleri	70
Tablo 14. Zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri.....	70
Tablo 15. Modifikasyon sonrası zorbalık maddelerinin faktör yük değerleri	72
Tablo 16. Modifikasyon sonrasında zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri	72
Tablo 17. Mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen faktör ...	74
Tablo 18. Mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri.....	74
Tablo 19. Modifikasyon sonrası mağduriyet maddelerinin faktör yük değerleri.....	76
Tablo 20. Modifikasyon sonrasında mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri	76
Tablo 21. İç tutarlılık katsayıları	77
Tablo 22. Normallik testi.....	78
Tablo 23. Zorbalık ölçeği korelasyon sonuçları	78
Tablo 24. Mağduriyet ölçeği korelasyon sonuçları	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Arasındaki İlişki (Pişkin, 2002).....	18
Şekil 2. Zorbalık Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği	62
Şekil 3. Mağduriyet Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği	62
Şekil 4. Zorbalık Maddeleri Yol Grafiği.....	69
Şekil 5. Modifikasyon Sonrası Zorbalık Maddeleri Yol Grafiği	71
Şekil 6. Mağduriyet Maddeleri Yol Grafiği.....	73
Şekil 7. Modifikasyon Sonrası Mağduriyet Maddeleri Yol Grafiği	75

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK 1. Etik Kurul İzni.....	106
EK 2. Diyarbakır MEM Araştırma İzin Oluru	108
EK 3. Lise Zorbalık Ölçeği Örnek Maddeler	109
EK 4. İntihal Raporu.....	110

KISALTMALAR

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

KMO: Kaiser-Mayer-Olkin Testi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

WHO: World Health Organisation

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın problem cümlesi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar başlıkları ele alınarak açıklanacaktır.

1.1. Problem Durumu

Davranışlar, doğuştan gelen ve sonradan kazanılan olmak üzere iki ana bağlamda ele alınmaktadır. Doğuştan getirilen davranışların geliştirilmesi mümkün olmakla birlikte, eğitim yoluyla da bazı davranışlar sonradan kazanılabilmektedir. Bu eğitimin plan ve program dâhilinde gerçekleştirilmesi, öğretim olarak adlandırılmaktadır (Karip, 2014). Bu noktada okullar, öğrencilerin öğretim ihtiyaçlarının ve toplumun eğitsel taleplerinin karşılandığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Baştepe, 2009). Okullardaki eğitim sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve öğrencilerin öğretim ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için uygun koşulların sağlanması gerekmektedir. Okullarda düzen oluşturma ve var olan düzenin devamlılığını sağlama, disiplin süreci ile gerçekleştirilmektedir (Akar, 2006). İlgili alanyazın incelendiğinde, öğrencilerde sık görülen disiplin sorunlarının kavgaya karışma, saygısızlık yapma ve şiddete başvurma davranışları olduğu görülmektedir (Hemde, 2010; Kahveci, 2012). Sergilenen zorbalık davranışları okul iklimini olumsuz etkilemekte, öğrencilerin güvenliklerini tehdit etmektedir. Olumsuz okul ikliminde öğrenci ve öğretmen motivasyonları düşmekte, öğretimin kalitesi olumsuz etkilenmektedir (Akbaba ve Erdoğan, 2019).

Ülkemizde eğitim sistemi, 12 yıllık zorunlu eğitim ve öğretim döneminden oluşmaktadır. Bu eğitim dönemleri, kademeli eğitim olarak verilmekle birlikte üç kademeye ayrılmıştır. Birinci kademe dört yıl süreli ilkokul (1. 2. 3. ve 4. sınıf), ikinci kademe dört yıl süreli ortaokul (5. 6. 7. ve 8. sınıf) ve üçüncü kademe dört yıl süreli lise (9. 10. 11. ve 12. sınıf) olarak düzenlenmiştir. Lise kademesinde öğrenim gören 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin yaşları 14 ile 17 arasında değişmekte olup bu öğrenciler gelişim dönemi olarak orta ergenlik döneminde yer almaktadır. Bu dönemde bilişsel gelişimini henüz tamamlamamış ergenler, yanlış kararlar alabilmekte ve riskli davranışlarda bulunabilmektedirler. Bununla birlikte bu dönemde görülen gelişimsel değişimler ile öğrencilerin şiddet ve zorbalık davranışlarında artış görülebilmektedir (Gül ve Güneş, 2009).

Zorbalık kavramı, uzun yıllar gelişim döneminin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili ilk sistematik çalışmalar 1970'li yıllarda Dan Olweus tarafından gerçekleştirilmiştir (Olweus, 1994). Olweus'a göre (1993) zorbalık, bir kişi veya grubun, daha güçsüz kişi veya gruba karşı sürekli bir şekilde olumsuz davranışlarda bulunmasıdır. Bununla birlikte sergilenen her olumsuz davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için bazı kriterleri karşılıyor olması gerekmektedir (Olweus, 1994). Bu kriterler arasında davranışı gerçekleştiren ve bundan etkilenen kişi ve gruplar arasında farklı nedenlerden kaynaklı olarak güç dengesizliği bulunması, davranış kasıtlı bir şekilde zarar verme niyetiyle gerçekleştirilmesi ve davranışın sürekli bir şekilde tekrarlanması yer almaktadır (Solberg ve Olweus, 2003).

İlgili alanyazın incelendiğinde, zorbalık kavramının farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Rivers ve Smith (1994), zorbalığı ikiye ayırarak doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık başlıkları altında ele almıştır. Doğrudan zorbalık, zorbanın, kimliğini açık ederek karşı tarafa açık bir şekilde saldırmasıdır. Dolaylı zorbalıkta ise zorbanın kimliğini gizleyerek karşı tarafa üçüncü kişileri kullanarak saldırması söz konusudur (Ağar ve Aydın, 2021). Olweus (1993) ise zorbalığı, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve ilişkisel zorbalık olmak üzere üç farklı grupta ele almıştır. Fiziksel zorbalık, vurma, tekme atma, itme, tükürme ve eşyaya zarar verme şeklinde gerçekleşmektedir. Sözel zorbalık, lakap takma, aşağılama, alay etme ve dedikodu yapma şeklinde gerçekleşmektedir. İlişkisel zorbalık ise gruptan dışlama, görmezden gelme ve topluluk önünde küçük düşürme şeklinde

gerçekleşmektedir (Aslan ve Polat, 2023; Gültekin, 2003; Kutlu ve Aydın, 2010; Sipahi ve Karababa, 2018). 6416 öğrenciyle yürütülen bir çalışmada, katılımcıların %50'sinin türü fark etmeksizin herhangi bir şekilde, akran zorbalığına maruz kaldığını saptanmıştır (Çüm ve Çüm, 2022).

Teknolojinin hayatımıza girmesiyle, iletişim yeni bir boyut kazanarak sanal alemde de yer edinmiştir. Kitle iletişim araçlarında kurulan olumsuz iletişim, siber zorbalık olarak adlandırılan yeni bir zorbalık türünün ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yaman ve Sönmez, 2015). Siber zorbalık, dijital teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirilen zorbalık türüdür. Sosyal medya üzerinden kişinin rızası dışında fotoğraf paylaşmak, mesajlaşma uygulamalarında aşağılayıcı veya tehdit edici mesajlar göndermek, başkası gibi görünerek sanal ortamda olumsuz davranışlarda bulunmak siber zorbalık davranışlarına örnek gösterilebilir (UNICEF, 2023). Son zamanlarda oldukça yaygınlaşan siber zorbalık ile ilgili yapılan bir çalışmada öğrencilerin yaklaşık %59'unun siber zorbalık mağduru, %24,5'inin ise hem zorba hem de mağdur olduğu ifade edilmiştir (Durna, 2019).

Burnukara ve Uçanok (2012), ergenlik dönemindeki öğrencilerle yürüttükleri araştırmada zorbalık olaylarının %34'ünün yalnızca okul içinde, %3.8'inin yalnızca okul dışında, %62.2'sinin ise hem okul içinde hem de okul dışında yaşanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Zorbalık davranışlarının okul içerisinde, sınıfta, koridorlarda, kantinde, yemekhanede, pansiyonda ve bahçede görülebileceği gibi, tuvaletlerde, spor salonunda, soyunma odalarında, okul yolunda, okul servislerinde, oyun alanlarında ve mahalle aralarında görülebileceği ifade edilmektedir (Adalar Çelenk ve Yıldızlar, 2019; Genç, 2007; Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Yurtal ve Cenkseven, 2007). Okulda yaşanan zorbalık olayları okul iklimini olumsuz etkilemekte, öğretim faaliyetlerini engellemektedir (BC Ministry of Education, 1998; Doğan ve Keleş, 2022).

İlgili alanyazında yer alan çalışmalar, zorbalık olaylarına herhangi bir şekilde dâhil olan kişilerin fiziksel, sosyal, psikolojik ve akademik anlamda çeşitli olumsuzluklar yaşayabileceğini ortaya koymaktadır. Zorbalık davranışlarına maruz kalan bireylerin depresyon, kaygı, huzursuzluk, üzüntü, utanma, kızgınlık, yalnızlık, uyku ve yeme bozuklukları gibi problemler yaşayabileceği vurgulanmaktadır (Dake vd., 2003; Genç, 2007; Kapıcı, 2004; Ortega vd., 2009). Zorbalar da mağdurlar kadar psikolojik anlamda birtakım olumsuzluklar yaşayabilmektedirler. Bununla birlikte

zorbalının, ileriki dönemlerde suça karışma olasılıklarının da yüksek olduğu ifade edilmektedir (Gürhan, 2017).

Zorbalanın bulundukları problemlili davranış örüntülerinin ve mağdurlar ile birlikte yaşadıkları olumsuz durumların önlenmesi ve müdahale çalışmalarının geliştirilmesi adına zorbalığın tespiti önem arz etmektedir. Bu doğrultuda lise öğrencilerine yönelik akran zorbalığının tespiti konusunda yapılan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmaları incelendiğinde, akran zorbalığı ve siber zorbalık konularının ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir (Ayas ve Pişkin, 2015; Gençdoğan ve Çikrıkci, 2015; Gültekin, 2003; Küçük vd., 2017; Peker vd., 2015; Tanrıkulu vd., 2013; Türkoğlu, 2013). Oysaki siber zorbalık kavramının akran zorbalığının bir türü olarak değerlendirilmesi (Erden, 2017; Olweus, 2013; Wang vd., 2019) ve en geniş anlamıyla kapsayıcı bir akran zorbalığı ölçeği geliştirilmesi elzemdir. Bu çalışmada, fiziksel, sözlü, sosyal/ilişkisel, siber zorbalık türlerini bir bütün olarak zorbalık ve mağduriyet boyutunda ölçen bir ölçme aracı geliştirilmesi ile lise öğrencilerinin zorbalık durumlarının tespitinin sağlanması, yapılacak önleyici çalışmalara kaynaklık edilebileceği ve bu yönüyle literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Okullarda sıkça görülen ve öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yarattığı birçok çalışmayla desteklenen akran zorbalığıyla mücadele etmede öğrenci davranışları yetersiz kalmaktadır. Öğrencilerden bazıları zorbalık karşısında, zorbadan uzak durma, birilerine anlatarak yardım isteme, polise bildirmek, zorbadan yaptığı davranışı durdurmasını isteme, bu ve benzeri zorbalık olaylarının kaydını tutma yoluna giderken bazı öğrenciler, aynı şekilde karşılık verme, kavga etme, okuldan uzaklaşma, göz ardı etme seçeneğine yönelmektedir (Burnukara ve Uçanok, 2012). Yapılan bir çalışmada zorbalık mağdurlarının %46'sının zorbalık karşısında tepkisiz kaldığı ifade edilmektedir (Yurtal ve Cenkseven, 2007). Bu nedenle zorbalıkla mücadelede okullara önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi, yaşanan zorbalık vakalarıyla baş edilebilmesi, tehdit altındaki öğrenci gruplarına yönelik önleyici çalışmaların yürütülebilmesi için akran zorbalığının tespit ve teşhis edilmesi ön koşuldur.

Alanyazında fiziksel zorbalık, sözlü zorbalık, sosyal zorbalık olarak belirtilen zorbalık türlerine kitle iletişim araçlarının günlük hayatta yaygın olarak kullanılmaya

başlanmasıyla yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalık da eklenmiştir. Yapılacak olan bu çalışmayla geliştirilmesi planlanan ölçme aracının, tek bir ölçekle akran zorbalığını siber zorbalığı da kapsayacak şekilde ölçmesi yönüyle zorbalığı belirleme konusunda maddi ve zamansal açıdan tasarruf sağlanacağı düşünülmektedir. Bu durum zorbalığı tespit etmeyi hızlandıracağı gibi gerekli önlemlerin de alınmasına katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde yürütülen ölçek geliştirme çalışmalarında lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık davranışları genellikle fiziksel, sözlü ve ilişkisel zorbalık türlerinde incelenerek madde yazımı yoluna gidilmiştir. Akran zorbalığının bir başka türü olan siber zorbalık davranışları ayrı çalışmalarda ele alınmıştır. Lise düzeyinde zorbalık davranışlarını bütüncül bir şekilde ele alan ölçek geliştirme çalışmalarına rastlanmamıştır. Literatürde yer alan bu açığı kapatmak adına bu çalışma kapsamında geliştirilmek istenen ölçekle zorbalık kavramına bütünsel olarak yaklaşmakla beraber öğrencilerin zorba ve mağdur olma durumlarını belirlemek hedeflenmektedir. Bu yönüyle güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiş bütünsel zorbalık ölçeğiyle alanyazındaki bu eksikliğin giderilmesi, lise düzeyinde yapılacak olan zorbalık çalışmalarında zorbalık davranışlarının belirlenmesi yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi, ortaöğretim (lise) kademesinde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık davranışlarını tespit etmek amacıyla geliştirilen “*Lise Zorbalık Ölçeği*, geçerli ve güvenilir midir?” olarak belirlenmiştir.

1.4. Varsayımlar

Katılımcıların, çalışma kapsamında kullanılan ölçme araçlarında kendilerini en doğru şekilde yansıtan seçenekleri işaretledikleri ve istenilen bilgileri yanıltıcı olmayacak şekilde doldurdukları varsayılmaktadır. Bununla birlikte araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarının, araştırmanın amacına uygun olduğu, ölçülmek istenilen değişkenlerin özelliklerini yansıttıkları varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma kapsamında açımlayıcı faktör analizi grubunun veri toplama süreci, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ilinin Bağlar ilçesinde bulunan devlet liselerinde öğrenim gören 9., 10. ve 11. sınıf seviyesindeki 529 öğrenciyle sınırlıdır. Bununla birlikte araştırma kapsamında doğrulayıcı faktör analizi grubunun veri toplama süreci, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ilinin Bağlar ilçesinde bulunan devlet liselerinde öğrenim gören 9., 10. ve 11. sınıf seviyesindeki 575 öğrenciyle sınırlıdır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin zorba ve mağdur olma durumları araştırmacı tarafından hazırlanan zorbalık ölçeği yardımıyla ölçülmek istenmektedir. Bu nedenle öğrencilerin zorbalık davranışları ölçekte yer alan ifadelerle sınırlıdır. Araştırma kapsamında yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum indekslerinin bazıları (CFI, GFI), sınır kabul edilen değere yakın olarak bulunmuş olup bu değerler, bazı araştırmacılar tarafından yeterli görülmemektedir (Çapık, 2014).

1.6. Tanımlar

Zorbalık: Görece güçlü bir kişinin, daha zayıf birini sürekli bir biçimde kasıtlı olarak rahatsız etmesidir (Olweus, 1994).

Siber Zorbalık: Teknolojik cihazlar aracılığıyla başkasına kasıtlı ve devamlı olarak zarar verecek davranışlarda bulunmaktır (Patchin ve Hinduja, 2015).

Bütüncül Zorbalık: Araştırmada kullanılan bu kavramla akran zorbalığı ve siber zorbalığı kapsayan çok boyutlu zorbalık davranışları tanımlanmaktadır (Wang vd., 2019).

Zorba: Zorbalık davranışlarını başlatan ve bu süreçte aktif rol üstlenen kişi veya kişilerdir (Ağar ve Aydın, 2021).

Mağdur: Zorbalık davranışlarına maruz kalan ve zorbalıktan doğrudan etkilenen kişi veya kişilerdir (Ağar ve Aydın, 2021).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde; ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, zorbalık ve siber zorbalık kavramları, zorbalığın türleri, zorbalığın nedenleri, zorbalığın meydana geldiği zaman ve mekân, zorbalığın sonuçları, lise döneminde akran zorbalığıyla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar detaylı bir şekilde ele alınarak açıklanacaktır.

2.1. Ergenlik Dönemi ve Sosyal Gelişim

İnsanlar yaşamları boyunca farklı gelişim dönemlerinde fiziksel, bilişsel, sosyal ve ahlaki alanlarda gelişim göstermektedir. Her dönemin özellikleri ve gelişim hızı birbirinden farklı olmakla birlikte ergenlik 11-21 yaş aralığını kapsayan, bir gelişim dönemdir (Temel ve Aksoy, 2010).

2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri

Ergenlik dönemi, bireyin fiziksel, bilişsel ve duygusal yönden değişim göstererek olgunlaştığı bir gelişim dönemidir (Blakemore ve Mills, 2013). Stanley Hall, ergenliği “fırtına ve stres dönemi” olarak tanımlarken Erik Erikson, “kimlik krizi” olarak nitelendirmiştir (Bıçakçı, 2015). Bu dönem, çocukluk ile yetişkinlik dönemleri arasında köprü görevi görmektedir. Ergenlik döneminde yaşanan başkalaşım ve deneyimlerle, birey çocukça davranışlarını terk ederek yetişkin davranışları edinir (Parlaz vd., 2012).

Ergenlik dönemini kesin bir yaş sınırlamasıyla ayırmak oldukça zordur. Bireyler farklı yaşlarda ergenliğe girebilecekleri gibi ergenlik döneminde yaşanan değişim miktarı da farklılık gösterebilir. Ancak ergenlik konusunda yapılan bazı çalışmalarda, ergenlik dönemi farklı evrelere ayrılarak ele alınmıştır (Derman, 2008; Parlaz vd., 2012). Bu evrelerin ilki olan erken ergenlik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinin çakıştığı, çocukluktan ergenliğe geçişte bedensel ve psikolojik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir (Temel ve Aksoy, 2010). Bebeklik ve doğum öncesi dönemden sonra en hızlı büyüme ve gelişmenin görüldüğü üçüncü dönem olarak bilinmektedir. Büyüme hızı bedenin tümünde aynı olmamakla birlikte, el, kol, ayak ve bacak bedenin diğer bölümlerine oranla daha hızlı büyüme gösterir. Bu durum, bendenin orantısız bir görüntüye bürünmesine neden olduğu gibi ergenin sakarca davranmasına da yol açabilir. Özellikle bedensel olarak yaşanan bu hızlı değişimle ergen, duruma uyum sağlama ve değişikliklerle başa çıkma çabası içerisindedir (Derman, 2008). Ergenlik döneminde, bedensel değişimlerin yanı sıra önemli bilişsel değişimler de meydana gelmektedir. Olayları ben odaklı değerlendirme eğilimi, bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Egosantrik düşünce yapısıyla ergen, nasıl görüldüğüyle daha fazla ilgilenmeye başlar. Bununla birlikte bu dönemde diğer insanların kendisiyle ilgili algıları önem kazanır (Ahioğlu Lindberg, 2011).

Ergenlik döneminin ikinci evresi olan orta ergenlik döneminde, bir önceki dönemde meydana gelen değişimlerle ergen çocuğumsu görüntüden sıyrılmış olmakla birlikte bir yetişkin gibi davranmamaktadır. Taşkın ve değişken duygu durumunun zirveye ulaştığı bu dönemde ergen, bir yandan kendinde meydana gelen değişimlere uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan yetişkinlerin değişen beklentileriyle afallamaktadır (Temel ve Aksoy, 2010). Orta ergenlik döneminde, çocukluk döneminde görülen somut düşünme yerini soyut düşünme tarzına bırakır. Düşünce yapısında başlayan bu değişim, ergenliğin sonuna kadar devam eder. Henüz gelişimini tamamlamamış düşünce yapısıyla ergenler yanlış kararlar verebilir ve bazı riskli davranışlarda bulunabilirler. (Gül ve Güneş, 2009)

Ergenlik döneminin son evresi olan geç ergenlikte bir önceki dönemde görülen taşkınlık durumu yerini sakinliğe bırakmakta, yaşanan değişimlere uyum artmaktadır. Yetişkinlerle girilen mücadele ve çatışma azalmıştır. Bu dönemde artan

denglilik durumu, ergenin yaşama daha iyi uyum sağlamasında etkili olmaktadır. Bedensel değişimde görülen oransızlığın ortadan kalkması ve bedenin normal orana kavuşması söz konusudur. Böylelikle ergen hareketlerine daha hâkim olabilmekte ve sakarlık davranışları da ortadan kalkmaktadır (Temel ve Aksoy, 2010). Bunun yanı sıra bilişsel gelişimde kat edilen yolla, ergenin daha sağlıklı düşünebileceği varsayılmaktadır. Böylece ergenin, önceki dönemde sergilediği riskli davranışların bu dönemde azalma eğiliminde olması beklenmektedir (Gül ve Güneş, 2009).

2.1.2 Ergenlikte Sosyal Gelişim

Sosyalleşme, bireyin uygun kişilik özellikleri kazanarak toplumsal çevreye hazır hale gelmesi, toplumla bütünlük kurması olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Sosyalleşme, bir süreç olmakla beraber doğumla başlayarak ömür boyu devam etmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). Bireyin ilk sosyalleştiği yer ailedir. Doğumdan itibaren bebek, ilk sosyal temasını anne ile kurar. Bebeğin anne ile kurduğu bu sosyal bağ zamanla ailenin diğer üyelerine ve yakın çevreye kadar genişler. Çocuğun okula başlamasıyla sosyal gelişim süreci bireyin arkadaş gruplarını da kapsayacak şekilde devam eder.

Ergenlik döneminde bireyin, tercih, karar ve yönelimlerinde aile önemli bir başvuru kaynağı olarak varlığını devam ettirirken arkadaş gruplarının etkisi artmaktadır. Ergenler arkadaş gruplarının baskı ve yönlendirmesiyle olumsuz davranışlara daha sık başvurabilmektedir. Arkadaş gruplarının okulda başarısız, suç ve risk teşkil eden davranışlarda bulunan bireylerden oluşması, ergenler için ciddi problemlerin yaşanmasına yol açabilmektedir (Gül ve Güneş, 2009).

2.2. Lise Öğrencilerinde Davranış Değişimleri

Ergenlik döneminde duygu ve düşüncelerde ani değişimler görülmektedir. Ergenler yaşanan ani değişimler karşısında sosyal geri çekilme, okul başarısında düşme, ilişkilerde bozulma, ilgilerde azalma, madde kullanımı ve özkıyım düşünceleri gibi depresif tepkilerde bulunabilmektedir (Tamar ve Özbaran, 2004). Bununla birlikte ergenlik döneminde bireyin kimlik bulma, bir gruba dahil olma, aile

ve okuldan beklentileri karşılama çabaları, diğer gelişim dönemlerine kıyasla ergenlerin daha hassas olmalarına yol açmaktadır (Emiroğlu vd., 2011).

Ergenlik dönemi, aynı zamanda öfke duygusunun yoğun olarak yaşandığı bir gelişim dönemidir. Öfke duygusu her zaman negatif sonuçlar doğurmasa da ergenler kimi zaman bu duyguyla baş etmekte zorluk yaşayabilmektedir (Akbaş ve Yiğitoğlu, 2021). Ayrıca bu dönemde ergen, aile ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde birtakım problemler, eğitim hayatında ondan beklenen sorumluluklardan dolayı kaygı, hayatına yön verecek seçimleri yaparken kararsızlık yaşayabilmektedir (Dinçel, 2006). Ergenlik dönemindeki bu değişim ve beklentilere uyum sağlayamayan ergenlerde, şiddete eğilim ve ilişki sorunları görülebilmektedir (Keçialan ve Ocakçı, 2013).

Ergenlerde görülen duygusal ve davranışsal değişimler okul ortamında da bazı problemlere yol açabilmektedir. Kahveci (2012), tarafından yürütülen bir çalışmada, üç farklı lisenin dört yıllık disiplin dosyaları incelenmiştir. Öğrencilerin en çok “kavga etme” suçundan disiplin cezası aldığı raporlanmıştır. Bunu sırasıyla “sigara içme”, “öğretmene saygısızlık” ve “kopya çekme” davranışları takip etmektedir. Hemde (2010), öğrencilerin disiplin sorunlarıyla ilgili öğretmenlerin görüşüne başvurduğu çalışmasında, öğrencilerde en sık gözlemlenen disiplin sorunlarını “saygısızlık yapmak”, “kavga etmek”, “öğrencilerin birbirlerine sözlü ve şiddet içeren davranışlarda bulunması” şeklinde listelemiştir. Liselerde görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinin okulda yaşanan disiplin sorunlarıyla alakalı görüşlerine başvurulmuş başka bir çalışmada, ergenlik döneminin görülen gelişimsel sorunların olumsuz davranışları artırdığı, öğrencilerin televizyonda gördükleri olumsuz davranışları örnek aldığı ve öğrenciler arası gruplaşmanın disiplin olaylarını artırdığı sıklıkla ifade edilen görüşler arasında yer almaktadır (Çimen ve Karaboğa, 2015).

Lise öğrencilerinin sergiledikleri riskli davranışlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelendiği bir başka çalışmada, öğretmenler en sık karşılaşılan ergen davranışlarını “sigara” ve “okul kurallarına uymama” olarak sıralarken öğrenciler “sigara içme” ve “şiddet ve saldırganlık” olarak sıralamıştır. Öğretmenler bu riskli davranışların görülmesinde sırasıyla “aile içi sorunlar” ve “arkadaş grubunun etkisi”nin neden olabileceğini ifade etmişlerdir. Buna karşın öğrenciler,

“kötü arkadaş çevresi” ve “aile içi sorunlar”ın, karşılaşılan riskli davranışlara neden olarak gösterilebileceğini ifade etmişlerdir (Çakar vd., 2015). Emiroğlu ve diğerlerinin (2011) lise son sınıf öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada ergenin, sosyoekonomik düzeyinin düşük olması, uyku problemi yaşıyor olması, cinsiyetinin kız olması depresyon düzeyinin yüksek olmasında yordayıcı olarak bulunmuştur.

2.3. Akran Zorbalığı

Çok eski bir olgu olan zorbalık, geçmişten bugüne edebi eserlere konu edilen bir kavramdır. Bununla birlikte 1970’li yıllara kadar zorbalık kavramı, sistematik olarak ele alınmamıştır (Olweus, 1994). Zorbalıkla ilgili ilk çalışmalar 1970’li yıllarda Dan Olweus tarafından yapılmıştır. Bu tarihten önce zorbalık kavramı gelişim döneminin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar İskandinav ülkeleri ile sınırlıyken 1980’li yıllarda Japonya, İngiltere, Hollanda, Avustralya, Kanada ve ABD gibi ülkelerde de zorbalık, akademik çalışmalara konu olmuştur (Olweus 1994). Norveç’te zorbalığa uğrayan üç çocuğun intihar etmesi bu konuda yapılan çalışmaların yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Alikashiöğlu ve Ercan, 2007). Türkiye’de bu konuda yapılan ilk çalışmalar ise 2001 sonrasına dayanmaktadır (Cheraghi ve Piskin, 2011).

Olweus (2013) zorbalığı, bir kişinin, belirli bir süre boyunca bir veya birden fazla kişinin olumsuz davranışına maruz kalması olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel koşulu sağlıyor olması gerektiğini belirtmektedir (Olweus, 1994). Bunlardan ilki, zorba ve kurban arasında güç dengesizliğinin olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında fiziksel ve psikolojik olarak eşit özellikte olan kişilerin birbirlerine zarar vermesinin zorbalık olarak ele alınmayabileceği ifade edilmektedir (Kepenekçi ve Çınkır, 2003). İkinci koşul, zorbalık davranışının kasıt ve zarar verme amacı içermesi gerektiğidir. Sergilenen davranışın böyle bir amaç taşıyıp taşımadığının yorumlanmasında, zorbalık davranışını gerçekleştiren ve zorbalığa maruz kalan kişi arasında fikir ayrılıkları olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken, davranışa maruz kalan kişinin görüşleridir (Olweus, 2013; Patchin ve Hinduja, 2015). Zorbalık davranışı bazen de kasıt ve zarar verme amacı içermeyen, şaka yoluyla başlayabilir. Ancak kısa sürede bu durum incitici bir hal alır ve alay etme, küçük düşürme, lakap takma gibi zorbalık

davranışlarına dönüşebilir (BC Ministry of Education, 1998). Bir davranışın zorbalık olarak tanımlanabilmesi için son koşulun, zorbalık davranışının tekrarlayıcı olması gerektiğidir (Olweus, 1994). Bu kriter, zorbalık davranışında aranan kasıtlılık durumunun teyit edilmesi amacıyla ortaya konulmuştur (Olweus, 2013). Bu bağlamda sadece bir kez yapılan saldırganca davranışlar, yaptırım gerektirse de zorbalık olarak değerlendirilmeyebilmektedir (Patchin ve Hinduja, 2015).

O'Moore'a (1988) göre zorbalık, uzun süreli ve sistematik olarak birinin kendini savunamayan birine fiziksel, zihinsel veya psikolojik olarak şiddet uygulamasıdır. Besag (1989) ise zorbalığı, güç sahibi kişinin kendi çıkarı doğrultusunda daha güçsüz kişiye fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözlü olarak sıkıntı vermesi olarak tanımlamaktadır. Rigby (2007), literatürde yer alan zorbalık tanımlarında güç dengesizliğinin sıklıkla vurgulandığını belirterek bu güç farkının psikolojik olduğu durumlarda zorbalığın daha az görünür olduğunu ifade etmiştir.

İlgili alanyazın incelendiğinde yurt içinde yapılan ve zorbalık kavramının tanımlandığı çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Uysal ve Dinçer'e. (2012) göre zorbalık, bedensel olarak daha iri, güçlü birey ve grubun, kendilerinden daha zayıf, güçsüz bireyi sürekli ve bir amaç doğrultusunda gücü kötüye kullanarak zarar vermesi, hırpalaması, incitmesi ile ortaya çıkan bir saldırganlık biçimidir. Pişkin (2002) zorbalığı, "bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kesitli ve sürekli rahatsız etmeleri ile sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü" olarak tanımlamıştır. Yıldırım'a göre (2012) akran zorbalığı, yaşça ya da farklı özellikleri bakımından denk kişiler arasında yaşanan, taraflar arasında güç farkının bulunduğu ve sürekli olarak görülen olumsuz davranışlardır. Karatoprak ve Özcan (2017) zorbalığı, kendini savunamayacak durumda olan bireyin sürekli olarak kişi ya da bir grup tarafından sergilenen ve kasıt içeren olumsuz davranışlara maruz kalması durumu olarak tanımlamıştır. Başka bir tanımda zorbalık, kaba güç olarak nitelendirerek incitme amacıyla yapılan saldırı olarak ele alınmıştır (Kepenekçi ve Çinkır, 2003). Türk Dil Kurumu'na (2023) göre zorbalık, zorbaca davranmak anlamına gelmektedir. Zorba ise, "Gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan (kimse)" olarak ifade edilmektedir. Bu tanımdan yola çıkılarak zorbalık, kişinin gücünü kullanarak başkasının özgürlüğünü kısıtlaması olarak

özetlenebilir. Yapılan tanımlamalarda zorbalık kavramı farklı şekillerde ifade edilse de, ortak olarak tarafların güç asimetriği, davranışın sürekliliği, kasıt ve amaçlılık sıklıkla kullanılan özelliklerdir.

2.4. Siber Zorbalık

Teknolojik gelişmelerle hayatımızın vazgeçilmezleri arasına giren kitle iletişim araçları, her yaştan bireyler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bireyler sanal ortamlarda arkadaş edinmekte, sosyalleşmekte, alışveriş yapmakta ve daha birçok şekilde sanal ortamlarda varlık göstermektedir (Tolan vd., 2022). Sağladığı kolaylıkların yanında bu yeni varoluş alanı, bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nce (2019) “bir sisteme girerek zarar verme, verileri silme, şifreleme, ele geçirme, veri ekleme, sistemin kullanımını engelleme, özel hayatın gizliliğine müdahale etme, iletişimi engelleme, iletişimi izinsiz izleme ve kaydetme” gibi eylemler, siber suç olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda kitle iletişim araçları üzerinden kurulan olumsuz iletişim, zorbalığın yeni bir türü olarak siber zorbalık kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yaman ve Sönmez, 2015).

Uluslararası literatürde siber zorbalık kavramıyla eş anlamlı olarak elektronik zorbalık, mobil zorbalık, dijital zorbalık, internet zorbalığı, siber taciz kavramları da kullanılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2014). Türkçe alanyazında ise araştırmacıların tercihlerine bağlı olarak siber zorbalık veya sanal zorbalık kavramları kullanılmaktadır. Siber kelimesi, “ağa ait olan” anlamına gelirken, sanal kelimesi, “zihinde tasarlanan” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Kelimelerin anlamları göz önünde bulunduğunda kitle iletişim araçları üzerinden yapılan zorbalık davranışını, siber zorbalık olarak tanımlamak daha doğru görülmektedir (Tanrıku, 2019). Bu nedenle mevcut çalışma kapsamında siber zorbalık kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Patchin ve Hinduja, 2006 yılında siber zorbalığı, “elektronik metin aracılığıyla tekrarlanan, kasıtlı zarar verme davranışları” olarak tanımlamıştır. Ancak daha sonra siber zorbalığın sadece elektronik metinler aracılığıyla yapılmadığını, tanımın bu anlamda dar olduğunu fark ederek 2015 yılında tanımı bazı değişiklikler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Genişletilmiş tanımı siber zorbalık kavramı, “cep

telefonu, bilgisayar ve diğer elektronik cihazlar kullanılarak tekrarlı ve kasıtlı zarar verme davranışı” olarak ifade edilmiştir (Patchin ve Hinduja, 2015).

Siber zorbalık, bilgi iletişim teknolojilerinin başkasını tehdit etme, gözdağı verme veya rahatsız etme amacı güdülerek kullanılmasıyla ortaya çıkan yeni bir zorbalık şeklidir (Ortega vd., 2009). Willard (2007), siber zorbalığı aynı zamanda elektronik saldırganlık olarak nitelendirerek internet ya da diğer dijital teknolojileri kullanarak zararlı materyaller göndermek veya yayınlamak olarak tanımlamaktadır. Yıldırım’a göre (2023) siber zorbalık, internet temelli araçların sistematik bir şekilde kullanılmasıyla bir kişiyi korkutmak, aşağılamak veya incitmek amacıyla yapılmaktadır. Akca ve Sayımer’e göre (2017) siber zorbalık, bilgi-iletişim araçlarını kullanarak kasıtlı olarak başkasına zarar verme amacı taşıyan yeni bir şiddet türüdür. Başka bir tanıma göre ise siber zorbalık, kasıtlı bir şekilde ve sürekli olarak kişilerin birbirlerine gözdağı verme, hazmetme, yıldırma amacıyla çevrimiçi materyal yollamalarını içermektedir (Akca vd, 2014).

Willard’a göre (2007) siber zorbalık, kışkırtma (flaming), taciz (harassment), iftira (denigration), kimliğe bürünme (impersonation), ifşa ve hile (outing and trickery), dışlama (exclusion) ve siber takip (cyberstalking) olmak üzere yedi farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlar şöyle açıklanmaktadır: Kışkırtma (Flaming), öfkeli ve kaba bir dille elektronik mesaj göndererek çevrimiçi kavgalar yaratmak amaçlanmaktadır. Karşı tarafı küçük düşürmek amacıyla yazılan saldırganca mesajları içerir (Carisa, 2020). Taciz (Harassment), tekrarlayıcı bir şekilde aşağılayıcı mesajlar göndermeyi içerir. İftira (Denigration), karşı tarafın onurunu kırarak şekilde asılsız söylentiler yaymak, dedikodu yapmak olarak tanımlanmaktadır. Kimliğe bürünme (Impersonation), zarar vermek amacıyla başkasıymış gibi davranarak çevrimiçi paylaşımda bulunmayı içerir. İfşa ve hile (Outing and trickery), başkasına ait bir bilgi veya materyali, kişinin bilgisi dışında ve kişinin menfaatleriyle örtüşmeyecek biçimde kitle iletişim araçları vasıtasıyla yaymak anlamında kullanılmaktadır. Güven vererek elde edilen bilgilerin kötü amaçlarla kullanılması olarak da tanımlanır (Aslan ve Polat, 2023). Dışlama (Exclusion), birini çevrimiçi bir gruptan, kişinin isteği dışında çıkarmak veya bu tür gruplara almayarak dışarda tutmayı içermektedir. Siber takip (Cyberstalking), elektronik iletişim araçları kullanılarak başkasını sürekli bir şekilde rahatsız etmek

olarak tanımlanmaktadır (Hekim ve Başbüyük, 2013). Siber takip, kişinin mahremiyetini tehdit eden zaman içinde tekrarlanan eylemlerdir (Spitzberg ve Hoobler, 2002). Tehdit içeren veya aşırı düzeyde göz korkutucu çevrimiçi taciz olarak nitelendirilebilmektedir (Beran ve Li, 2007).

Literatürde yer alan tanımlar incelendiğinde siber zorbalıkta, tıpkı akran zorbalığı tanımlarında olduğu gibi davranışın kasıtlı ve tekrarlanan nitelikte olması sıklıkla vurgulanmıştır. Akran zorbalığında bahsi geçen taraflar arasındaki güç dengesizliği, siber zorbalığın tanımında rastlanmamaktadır. Ayrıca Patchin ve Hinduja'ya (2015) göre, çevrimiçi bir içerek bir kez gönderilmiş olsa bile başkaları tarafından görüntülenebiliyorsa, siber zorbalık olarak kabul edilebilmektedir.

Siber zorbalık, akran zorbalığından türetilmiş olsa da bazı özellikleri bakımından geleneksel zorbalıktan farklılaşmaktadır (Akca ve Sayımer, 2017). Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasındaki farklılıklar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. *Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık farkı* (Yaman vd., 2011; Akca ve Sayımer, 2017)

Siber Zorbalık	Geleneksel zorbalık
Zorbanın kimliğini gizleyebilir.	Kim tarafından yapıldığı bellidir
Zaman bağımsızdır	Belli yer zaman diliminde meydana gelir.
Yayılma hızı ve genişliği büyüktür	Kişi ya da kişiler tarafından gerçekleştirilir
Zorba tarafından bir kez ortaya konulsa da kalıcılığı ve yayılma hızı nedeniyle zorbalık olarak değerlendirilebilir.	Zaman içerisinde tekrarlanması gerekmektedir.
Mekândan bağımsızdır	Genellikle yüz yüze gerçekleşir

Siber zorbalığın, diğer zorbalık türlerinden farklılaştığı yönleri bulunmakla beraber zorbalık kavramı, diğer zorbalık türleriyle beraber siber zorbalığı da içerisine alan bütüncül bir yapıda sahiptir (Ortega vd., 2009; Wang vd., 2019).

2.5. Zorbalığın Saldırganlık ve Şiddetle Olan Benzerliği ve Farkları

Zorbalık, saldırganlık ve şiddet, sıklıkla karıştırılan ve genellikle birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Bu kavram karmaşasını gidermek adına saldırganlık ve şiddet kavramları açıklanarak zorbalıkla aralarındaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.5.1 Saldırganlık

Öfke, ihtiyaçların doyurulmaması, engellenme, istenmeyen sonuçlarla karşılaşma gibi durumlarda canlıların vermiş olduğu duygusal bir tepkidir (Karataş, 2008). Doğru bir şekilde ifade edildiğinde sağlıklı ve doğal bir tepki olan öfke, hoşnut olunmayan durumlardan kurtulmaya, karşılaşılan engellerle baş etmeyi sağlar (Eroğlu ve İrdem, 2016). Öfke duygusu, kontrol edilemeyip sağlıklı bir şekilde ifade edilemediğinde ise yıkıcı sonuçlara yol açar. Yıkıcı bir şekilde ifade edilen öfkenin davranışsal karşılığı saldırganlıktır (Bilge, 2006).

Öfke duygusunu sağlıklı bir şekilde yaşayamayan ve öfke kontrol problemi yaşayan bireyler, saldırgan davranışlar sergileme eğilimi göstermektedir (Bacıoğlu ve Özdemir, 2012). İlgili alanyazın incelendiğinde, saldırganlık davranışının bazı özelliklerine göre farklı kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Moeller (2001) saldırganlığı, fiziksel ve sözel saldırganlık olmak üzere iki türe ayırarak ele almıştır. Fiziksel saldırganlık, kişi, hayvan veya nesnelere somut olarak zarar verme durumu olarak tanımlanabilmektedir. Vurma, itme, cisim fırlatma ve ısırma gibi davranışlar, fiziksel saldırganlık olarak kabul edilir Sözel saldırganlıkta ise somut bir zarar görülme de kelimelerle karşı tarafı psikolojik olarak incitme durumu söz konusudur. Lakap takma, alay etme, dedikodu yayma ve tehdit etme gibi davranışlar sözel saldırganlığa örnek gösterilebilir.

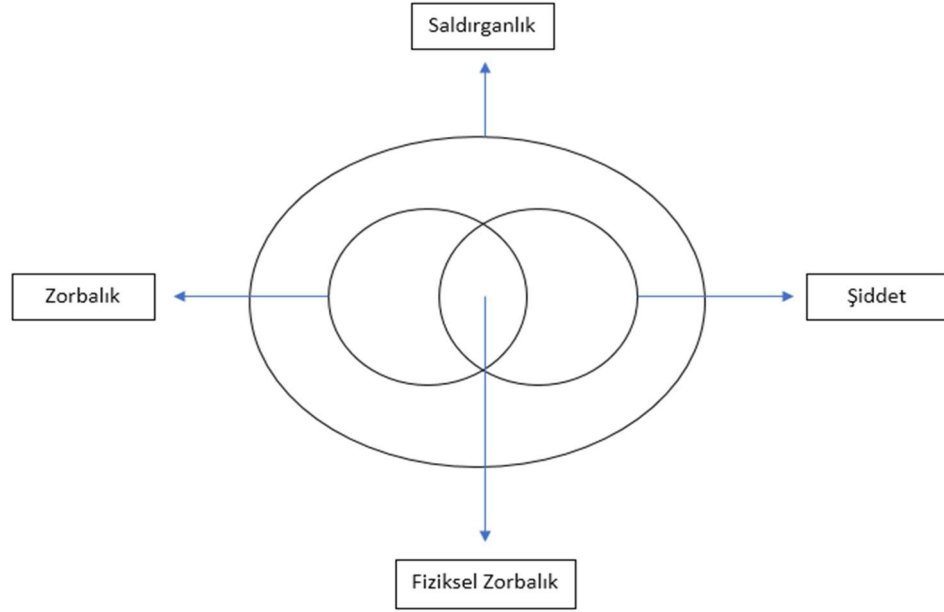
2.5.2 Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tanımlamıştır (WHO, 2002). Bununla birlikte şiddet, karşıt fikirde olan kişi

veya gruplara karşı uzlaşmacı tutum sergilemek yerine, zarar verme amaçlı kaba kuvvet kullanma olarak da tanımlanabilmektedir (Güleç vd., 2012). Şiddet, daha çok fiziksel yönlü ve zarar verme ihtimali yüksek bir saldırganlık türüdür. Bireylerin şiddet davranışlarını ortaya çıkaran en önemli duygu ise öfkedir (Haskan ve Yıldırım, 2012)

Literatürde, kavramlara ilişkin yer alan tanımlamalara bakıldığında saldırganlığın, şiddet ve zorbalığı içine alan daha kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir (Yavuzer, 2011). Her zorbalık davranışı aynı zamanda saldırganlık olarak değerlendirilebilmekle birlikte her saldırganlık davranışını zorbalık olarak tanımlamak her zaman için mümkün olmamaktadır (Uysal ve Dinçer, 2012). Bu noktada saldırganlık kavramı, bazı özellikleri bakımından zorbalıktan farklılaşmaktadır. Saldırganlık davranışına öfke ve kızgınlık duygusu eşlik ederken (Karataş, 2008) zorbalıkta böyle bir durum söz konusu değildir. Zorbalık can sıkıntısını gidermek, daha iyi hissetmek ya da sadece eğlenmek amacıyla da yapılabilmektedir (Arslan, 2019). Saldırganlık ve şiddet, eşlik ettiği duygularla bir anda ortaya çıkabilmekte iken, bir davranışın zorbalık olarak tanımlanması için davranışın belli bir süre tekrarlanması gerekmektedir. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları arasındaki ilişki Şekil 1’de gösterilmiştir.

Bu kavramlara ek olarak zorbalık davranışları, bazı durumlarda akran çatışması ile karıştırılmaktadır. Ancak akran çatışmasının, akran zorbalığından farklılaştığı noktalar bulunmaktadır. Örneğin, çatışmada taraflar arasında ilişkisel bağ mevcut iken zorbalıkta böyle bir zorunluluk yoktur. Bununla birlikte çatışmada, zorbalıktan farklı olarak güç dengesi söz konusudur. Taraflar farklı alanlarda eşittirler. Zorbalıkta görülen süreklilik çatışmada yoktur. Yine çatışma davranışlarının ara sıra yaşanması ve çatışma durumundan sonra tarafların pişmanlık duyup ve yaşanan problemi çözmek için gayret sarf etmesi, çatışmanın zorbalıktan ayrıldığı noktalar olarak ele alınmaktadır (Ağar ve Aydın, 2021).

Şekil 1. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki (Pişkin, 2002)

2.6. Akran Zorbalığının Yaygınlığı

Literatürde zorbalığın görülme sıklığı hakkında bilgi sunan akademik çalışmalar, iki farklı gruptan elde edilmektedir. Bu gruplar, zorbalığın öznesi ve nesnesi olan öğrenciler ve zorbalık davranışları ve yaygınlığı hakkında görüşlerini belirten öğretmen, okul idaresi gibi diğer kişilerden oluşmaktadır (BC Ministry of Education, 1998).

Kepenekçi ve Çınkır (2003) tarafından 36 idareci ve 92 öğretmenden oluşan 128 kişilik çalışma grubuyla yapılan araştırmada, öğrencilerin zorbalık davranışlarının sıklığı hakkında katılımcı görüşleri alınmıştır. Araştırmada en sık görülen bedensel zorbalık şekli, “itme”, “saç, kulak çekme” ve “bedene yönelik şaka” olarak sıralanmıştır. Sözel zorbalık türünde ise en sık rastlanılan zorbalık biçimi, “lakap takma”, “alay etme” ve “laf atma” olarak raporlanmıştır. Eğitimcilerin %63’ü bir duygusal zorbalık biçimi olarak öğrencilerin arkadaş gruplarından dışlandığına dair görüş belirtmiştir. Yurtal ve Cenkseven (2007) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin %58’inin en az bir kez zorbalık yaşadığı, %82’sinin zorbalığa tanık olduğu, %19’unun ise zorbalık davranışında bulunduğu sonucuna varmıştır. İzgır (2019), araştırmasında öğrencilerin %22’sinin zorbalığa maruz kaldığını, %16’sının zorbalığa başvurduğunu raporlamıştır. Ayrıca çalışmada

öğrencilerin zorbalık kavramı hakkındaki bilgi düzeyleri ölçülmüş ve öğrencilerin %19'unun zorbalığı bilmediği veya yanlış bildiği sonucuna varılmıştır. Başka bir çalışmada, lise öğrencileriyle yaptığı araştırmada öğrencilerin %18'inin zorbalığa uğradığını raporlamıştır. Aynı araştırmada öğrencilerin yaklaşık %38'i sözel zorbalık mağduru olduğunu bildirmiştir. Bunu %24 ile basit fiziksel zorbalık ve %16 ile ağır fiziksel zorbalık mağdurları takip etmiştir (Genç, 2007). Ortega ve diğerleri (2009), 1671 ergen ile yaptığı araştırmada ise her dört öğrenciden birinin zorbalık mağduru olduğu sonucuna varmışlardır.

Bazı araştırmacılar, zorba ve mağdur olma durumlarının öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre erkeklerin zorbalık yapma (Genç, 2007; İzgır, 2019; Morkan Şahin ve Aral, 2023; Olweus, 2010; Sarı ve Demirbağ, 2019; Yurtal ve Cenkseven, 2007) ve zorbalığa maruz kalma (Olweus, 2010; Ortega vd., 2009; Sarı ve Demirbağ, 2019; Yurtal ve Cenkseven, 2007) düzeyleri kızlara göre daha yüksek bulunmuştur.

2.7. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Teknoloji kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber ergenler arasında görülen zorbalık davranışları çevrimiçi ortama taşınmıştır (Erden, 2017) Nitekim Zhu ve diğerleri (2021) yaptıkları çalışmada sosyal medyanın ve internetin hızla yaygınlaşması ile birlikte özellikle son yıllarda siber zorbalık oranında gözle görülür bir artış olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde siber zorbalığın öğrenciler arasında ne kadar yaygın olduğunun tespit edilmesi amacıyla yapılan birçok çalışma mevcuttur. Tunca (2019), 1141 öğrenciyle yaptığı araştırmada, öğrencilerin %19'u siber zorba, %35'i ise siber mağdur olduğunu belirtmişlerdir Beran ve Li (2007), araştırmalarında öğrencilerin %58'inin siber zorbalık mağduru olduğu sonucuna varmıştır. Zalaquett ve Chatters (2014), araştırmasında öğrencilerin %31'inin lise döneminde, %19'unun üniversite döneminde siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna varmıştır. Aynı çalışmada üniversite yıllarında siber zorbalığa maruz kalan bireylerin %35'i aynı zamanda lise yıllarında da siber mağduriyet yaşadığı raporlanmıştır. Zhu ve diğerleri (2021), yaptıkları derleme çalışmasında siber zorbalığın yaygınlığını ülkeler bazında

incelemiştir. Bu doğrultuda siber zorbalık mağduriyet oranları, İspanya'da %57, Malezya'da %52, İsrail'de %45 ve Çin'de %44 olarak saptanmıştır.

Literatürde siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını cinsiyete göre inceleyen çalışmalarla da karşılaşılmaktadır. Yapılan çalışmalara göre kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktayken (Smith vd., 2008; Zalaquett ve Chatters, 2014; Zhu vd., 2021) erkek öğrenciler daha fazla siber zorbalık davranışında bulunmaktadır (Ekinci, 2023; Tanrıkulu ve Erdur Baker, 2019)

2.8. Akran Zorbalığının Türleri

Zorbalık, birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır (Cheraghi ve Piskin, 2011). Ortega ve diğerleri (2009), yaptıkları çalışmada, zorbalığı, geleneksel zorbalık ve siber zorbalık olarak ikiye ayırmışlardır. Aynı çalışmada geleneksel zorbalık, kendi içinde doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak kategorize edilirken siber zorbalık, cep telefonu ile yapılan ve internet yoluyla yapılan olmak üzere iki farklı grup olarak ele alınmıştır. Olweus (1993) ise zorbalığı, fiziksel, sözel, ilişkisel zorbalık olarak kategorize etmiştir.

Kanada Eğitim Bakanlığı, zorbalığı üç farklı kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; “fiziksel saldırganlık”, “sözel saldırganlık” ve “sosyal izolasyon”dur (BC Ministry of Education, 1998). Zorbalık türlerini barındıran davranışlar ve bu davranışların ciddiyet boyutu Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. *Zorbalık davranışları listesi* (BC Ministry of Education, 1998)

Davranışsal Kategori	Endişe Verecek Davranışlar	Ciddi Endişe Verecek Davranışlar
Fiziksel Saldırganlık	İtmek Vurmak Dürtmek Tekme atmak Tükürmek	Silah kullanarak tehdit etmek Hırsızlık yapmak Mala zarar vermek
Sözel Saldırganlık	Alay etmek Dalga geçmek Lakap takmak Kötü bakış atmak	Telefonda korkutmak İrkçi, cinsiyetçi alay Birini tehlikeli davranışlar için cesaretlendirmek Mülke karşı sözlü tehditler Sözlü şiddet tehditleri Baskı oluşturmak, zorlamak Haraç kesmek

Tablo 2. (Devamı)

Sosyal İzolasyon	Dedikodu çıkarmak Dedikodu yaymak Utandırmak Gruptan dışlamak	Düşmanlığa teşvik etmek Irkçı, cinsiyetçi anlamda dışlayıcı davranmak Toplum içinde aşağılamak Kötü amaçlı dedikodu yaymak
------------------	--	--

Rivers ve Smith (1994), zorbalığı doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olmak üzere iki tür olarak ele almışlardır. Doğrudan zorbalık da kendi içinde doğrudan fiziksel ve doğrudan sözel zorbalık olarak ayrılmaktadır. Juvonen ve Graham, (2014) zorbalığı doğrudan ve dolaylı zorbalık olarak incelemiştir. Doğrudan zorbalık, fiziksel saldırı, lakap takma, tehdit etme korkutma ve aşağılama olarak ele alınırken dolaylı zorbalık, daha çok zorbanın kimliğini gizleyerek karşı tarafın itibarını zedelemesi ve küçük duruma düşürmesi olarak ele alınmaktadır. Dolaylı zorbalık davranışları, genellikle üçüncü kişiler yoluyla gerçekleştirilmektedir

Gürhan (2017), derleme çalışmasında zorbalık kavramını doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak ele almıştır. Doğrudan ve dolaylı zorbalık başlıkları altında incelenen fiziksel, sözel ve fiziksel-sözel olmayan zorbalık türleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. *Zorbalık türleri* (Gürhan, 2017)

	Doğrudan zorbalık	Dolaylı zorbalık
Fiziksel	Vurma, itme, tekme-tokat atma, eşyasına zarar verme	Fiziksel zarar vermesi için başkalarını kışkırtma
Sözel	Alay etme, lakap takma	Dedikodu çıkarma veya yayma
Fiziksel-Sözel olmayan	Tehdit etme, cinsel içerikli hareketlerde bulunma	Dışlama veya başkaları tarafından dışlanmasını sağlama, elektronik haberleşme araçlarını kullanarak rahatsız etme

Mevcut çalışma kapsamında zorbalık türleri, fiziksel, sözlü, sosyal/ilişkisel ve siber zorbalık olarak ele alınmıştır. Fiziksel, sözlü ve sosyal/ilişkisel zorbalık türleri bu başlık altında açıklanacaktır. Siber zorbalık, çalışma kapsamında ayrı bir başlıkta incelenmiştir.

2.8.1. Fiziksel Zorbalık

Fiziksel zorbalık, vurma, itme, yumruklama gibi fiziksel saldırganlık eylemlerini içeren bir zorbalık türüdür (Brank vd., 2012). Fiziksel zorbalık davranışları en kolay gözlemlenen ve tespit edilebilen niteliktedir (Şimşek, 2023). Akran zorbalığı konusunda yapılan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında yer verilen fiziksel zorbalık davranışlarının bazıları vurmak, dövmek, tekme atmak, itmek, bir yere hapsetmek, kişilere ait eşyaları çalmak, başkasına ait eşyalara zarar vermek, cinsel içerikli hareketlerde bulunma, kıyafetleri kirletme, çelme takmak ve tükürmek olarak sıralanabilir (Gültekin, 2003; Kutlu ve Aydın, 2010; Sipahi ve Karababa, 2018).

2.8.2. Sözlü Zorbalık

Zorbalar tarafından sıklıkla başvurulan bir zorbalık türü olan sözlü zorbalık fark edilmesi ve kanıtlanması en zor olan zorbalık davranışlarını içermektedir. Mağdur üzerinde gözle görülür bir etki yaratmasa da diğer zorbalık davranışlarına kıyasla daha aşağılayıcı etkilere sebebiyet verebilir (İrfaner, 2009; Morkan Şahin ve Aral, 2023). Akran zorbalığı konusunda yapılan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında yer verilen sözlü zorbalık davranışlarının bazıları lakap takmak, dalga geçmek, alay etmek, bağırarak, aşağılamak, arkasından konuşmak, dedikodu yapmak, küfür etmek, iftira atmak, azarlamak olarak sıralanabilir (Aslan ve Polat, 2023; Gültekin, 2003; Kutlu ve Aydın, 2010; Arslan, 2017; Sipahi ve Karababa, 2018).

2.8.3. Sosyal/İlişkisel Zorbalık

Sosyal zorbalık, kasıtlı bir şekilde, olayları veya diğer bireyleri manipüle ederek başkalarının sosyal ilişkilerine zarar vermek olarak tanımlanmaktadır. Arkadaşıktan reddetme, gruptan dışlama, arkadaşlarının onu reddetmesi için söylenti yayma, arkadaşlarını ona karşı kışkırtma olarak ortaya çıkan bu zorbalık türü, erkeklere kıyasla kızlarda daha sık görülmektedir (Crick ve Grotpeter, 1995).

Saldırgan özelliklere sahip olamayan bireyler, grup içerisindeyken kimi zaman zorbalık davranışları sergileyebilmektedir. Bu durum grup dinamiklerinin etkisiyle

açıklanabilir. Olweus (2010), bireyi zorbalığa iten grup dinamiklerini üç başlık altında ele almıştır. Bunlardan ilki olan sosyal bulaşma, gruptaki hakim düşüncenin diğer bireyleri de etkisi altına almasıdır (Zencirkıran, 2017). İkinci olarak otokontrolün zayıflaması, birey öfke duygusunu veya saldırgan davranışlarını grup içerisindeyken engelleyememesi olarak açıklanabilir. Son olarak sorumluluğun dağılması, grupça yapılan davranışın yarattığı sonuçlardan tek bir bireyin değil, tüm grup üyeleri sorumlu olmasıdır (Arslan ve Savaşer, 2009).

2.9. Akran Zorbalığında Roller

Solberg ve Olweus (2003), akran zorbalığında dört farklı rolde bulunan öğrenci gruplarından söz etmektedir. Bu gruplar, yalnızca zorba olanlar, yalnızca mağdur olanlar, hem zorba hem de mağdur olanlar ve ne zorba ne de mağdur olmayan seyircilerden oluşmaktadır. Salmivalli ve diğerleri (1996), zorbalık rollerini, zorba, zorbanın pekiştiricisi, zorbanın yardımcısı, mağdur, mağdurun savunucusu ve yabancılar olmak üzere altı gruba ayırarak ele almıştır. Zorbanın pekiştiricisi rolündekiler, zorbalık davranışları karşısında gülme, alkışlama gibi zorbalığı pekiştirecek hareketlerde bulunan kişilerdir. Zorbanın yardımcısı rolündeki kişiler ise, zorba dışında mağdura karşı sergiledikleri davranışlarla zorbalığa katkı sağlayan yandaşlardır. Mağdurun savunucusu, zorbalık davranışını durdurmaya çalışan, mağduru teselli eden bireyler iken yabancılar, zorbalığın dışında kalarak hiçbir şey yapmayan kişilerdir.

2.9.1 Zorba

Zorba, ‘kendi lehine olan güç dengesizliğinden yararlanarak başkalarının sözel ve davranışsal özgürlüğünü kısıtlayan despot kimse’ olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Marsh ve diğerlerine (2001) göre zorbalar, sürekli kavgalara karışan, başkalarına zarar veren, kural tanımaz kişilerdir. Zorbalar, fiziksel olarak daha güçlü, karşısındaki kişilere hükmetme ihtiyacı hisseden, dürtüsel davranan, öfkesini kontrol edemeyen, empati düzeyi zayıf, yıkıcı davranışlarda bulunan kişilerdir (Olweus, 2010). Gürhan (2017), zorbalık davranışına başvuran kişilerin genel özelliklerini, empati kuramama, problem çözme becerisinde zayıflık,

sorunlarını dışsallaştırma, kurallara karşı gelme ve başkalarına eziyet etmekten zevk alma olarak sıralamıştır.

Dake ve diğerleri (2003) tarafından yürütülen bir çalışmada, zorbaların depresyon belirtileri gösterdikleri ve psikiyatrik sorun yaşadıkları, özkıyım düşüncesine sahip oldukları belirtilmiştir. Şiddet içeren davranışlarda bulunan bu bireylerin akademik uyumları düşük olmakla birlikte kopya çekmek, okuldan kaçmak gibi olumsuz davranışlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra zorba bireylerin, model alınabilecek kişilerden yoksun, aile bireyleriyle ilişkilerinin zayıf olduğu ve çocukluk çağlarında istismara maruz kalmış olabilecekleri vurgulanmıştır.

2.9.2.Mağdur

Marsh ve diğerlerine (2001) göre mağdurlar, başkalarından zarar gördüğü ve tehdit edildiği için kendini güvende hissetmeyen kişilerdir. Gürhan (2017), mağdurları, benlik saygısı düşük, kaygılı, zorbalık karşısında suskun ve yardım istemekten korkan kişiler olarak nitelendirmiştir. Zorbalık mağdurları, genel olarak içe kapanık, sessiz, utangaç, özgüveni düşük, mutsuz, depresif, intihar düşüncesine sahip, yaşatlarından daha zayıf ve genellikle tek bir iyi arkadaşı olan kişilerdir (Olweus, 2010).

Başka bir çalışmada, mağdurların genel olarak fiziksel ve psikiyatrik sorunlar yaşayan, özkıyım düşünceleri olan, kaygı seviyeleri yüksek, akademik uyumlarının düşük ve okul devamsızlıklarının fazla olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte çocukluk döneminde istismara maruz kalmış olabileceği düşünülen bu kişilerin, düşük benlik saygısına ve arkadaşlarına kıyasla daha az popülerliğe sahip, yalnız bireyler olduğu belirtilmiştir (Dake vd, 2003). Zorbalık mağdurlarının sınırlı sayıda arkadaşına sahip olması, zorbalığa uğrama açısından risk teşkil etmektedir (Pekel Uludağlı ve Uçanok, 2005).

Mağdurlar, çoğunlukla zorbalık karşısında ne yapacağını bilemezler (BC Ministry of Education, 1998) ve yardım istemektense zorbalık davranışlarına kayıtsız kalmayı seçerler (Salmivalli vd., 1996). Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yaklaşık %46'sı zorbalık karşısında hiçbir şey yapmamaktadır (Yurtal ve Cenkseven, 2007). Zorbalık mağdurları, zorbalığa ek olarak yaşananların saklı kalması yönünde

zorbalardan tehdit edilmektedir (Sekar ve Fauzia, 2023). Bu durum zorbalığın tespitini zorlaştırmaktadır.

Elliot'a (1993) göre zorbaların, zorbalığa uğradıklarını gösteren birtakım işaretler vardır. Okul başarısında düşüş, okula gitmede isteksizlik, okula yürüyerek gidip gelmekten kaçınma veya farklı yollardan gitmek isteme, okul veya kişiler hakkında konuşmak istememe gibi durumlar, bu işaretler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte fiziksel ağrı çeken, uyku problemleri yaşayan, alt ıslatmaya veya kekelemeye başlayan, diğer kişilere zorbaca davranma, para isteme veya çalma davranışları gösteren çocukların, zorbalığa maruz kalmış olmasının olası olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, geleneksel zorbalığın belirtilerine ek olarak kitle iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilen bazı davranışlarda da bulunmaları olasıdır. İnternete girmekten kaçınmak veya internette alışılmışın dışında uzun zaman geçirmek, birileri görür korkusuyla ani bir şekilde cep telefonu veya bilgisayar ekranını gizlemek ya da kapatmak, cep telefonu veya bilgisayar kullanırken fark edilir düzeyde olumsuz duygu değişimleri yaşamak ve mesaj bildirimleri aldığında gerginlik yaşamak bu davranışlar arasında yer almaktadır (NSW Ministry of Education, 2023).

2.9.3. Zorba-Mağdur

Bu kişiler, hem zorba hem de mağdur rolünde oldukları için büyük risk altındadırlar (Gökler, 2007). Zorbalık mağduru olduklarından dolayı azalan benlik saygılarını yükseltmek amacıyla kendilerinden daha güçsüz kişilere zorbalıkta bulunma eğilimindedirler (Gürhan, 2017). Zorbaların yarısına yakını temsil eden ve bazı çalışmalarda saldırgan kurban olarak da adlandırılan bu gruptaki bireyler, yoğun saldırganlık tutumlarına sahip oldukları gibi yüksek derecede depresyon belirtileri de göstermektedirler (Bayraktar, 2006). Pekel Uludağlı ve Uçanok (2005), yaptıkları araştırmada zorbalık olaylarına zorba-kurban rolünde dahil olan öğrencilerin, diğer rollerdeki öğrencilere oranla arkadaşları tarafından daha fazla dışlandıklarını ve yalnızlığa itildiklerini raporlamışlardır.

2.9.4. Seyirci

Seyirciler, tanık oldukları zorbalık davranışlarında aktif rol almasalar da zorbalık davranışlarına verdikleri tepkilerle, zorbalığın o anda veya başka bir zaman diliminde tekrarlanıp tekrarlanmayacağını konusunda büyük bir etkiye sahiptirler. Seyircinin zorbalığı alkışlaması, ona gülmesi veya hiçbir şey yapmadan sadece izlemesi (dikkat ve ilginin zorbada toplanması) zorbalık davranışlarını pekiştirerek zorbalığın tekrarlanmasına yol açabilmektedir (Sanders, 2004).

Seyirciler, kendilerinin de zorba tarafından zorbalığa uğrayacağından korkabilirler (Salmivalli vd., 1996). Ciminli (2023), zorbalığa tanık olan lise öğrencileriyle yaptığı araştırmada öğrencilerin %35'i zorbalık davranışının kendisine de yönelmesinden endişe duyduğunu ifade etmiştir. Arkadaşları tarafından dışlanmasından veya kendisinin de zorbalık mağduru olmasından korku duyan bireyler, çoğunlukla zorbalık karşısında sessiz kalmakta ya da zorbalık davranışlarını pekiştirecek hareketler sergilemektedir (Smith, 2016).

2.10. Akran Zorbalığa Neden Olan Faktörler

Olweus'a (2010) göre bireyi zorbalık davranışına iten üç temel neden vardır. İlk olarak zorbalar başkaları üzerinde güç ve hakimiyet kurma ihtiyacı hissederler. Başkalarına boyun eğdirmek, zorbalara haz verir. Diğer bir neden olarak zorbalar yetiştirilme koşullarından kaynaklı olarak çevreye düşmanlık beslenmektedirler. Bu yüzden başkalarına zarar vermek veya eziyet etmek, onlara iyi hissettirir. Son olarak zorbalık yapmak kişiye kazanç sağlar. Zorbalar, genellikle karşı tarafı korkutarak, tehdit ederek para, sigara veya kendisi için değerli başka şeyler elde ederler.

Olumsuz yaşam deneyimleri, aile ve çevrenin beklentilerini karşılayamama, kişiler üzerinde değersizlik hissi ve yetersiz-zayıf olma düşüncelerine neden olabilmektedir. Bunun sonucunda bireyler, olumsuz duygu ve düşüncelerden kurtulmak ve daha yeterli, başarılı güçlü hissetmek için başkaları üzerinde hâkimiyet kurmak isteyebilirler. Maliki ve diğerlerine (2009) göre bu durum, akran zorbalığının başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir.

2.11. Siber Zorbalığa Neden Olan Faktörler

Siber zorbalık, arkadaş gruplarının etkisiyle, can sıkıntısı gidermek için veya birinden intikam almak adına yapılabilmektedir. Siber zorbalığın sürdürülmesinde etkili olan faktörler ise iyi hissetmek, eğlenceli vakit geçirmek ve sosyalleşmektir (Yaman ve Peker, 2012). Erden'in (2017), yaptığı araştırmaya katılan okul yöneticileri, öğrencilerin sergilediği siber zorbalık davranışlarının nedenleri ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir. Çalışmada siber zorbalığın en önemli nedenleri, “kontROLSÜZ internet kullanımı”, “ebeveynlerin denetimsizliği” ve “parçalanmış aile yapısına sahip olma” olarak sıralanmıştır.

Smith ve diğerlerine (2008) göre siber zorbalıkta yüz yüze iletişim gerçekleşmediğinden, taraflar arasında kurulacak empati düzeyi oldukça düşüktür. Bu durum zorbalık davranışlarının sergilenmesini kolaylaştırmaktadır. Zalaquett ve Chatters (2014) araştırmalarında çevrimiçi ortamda geçirilen sürenin siber mağduriyetle ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Araştırmada siber mağduriyet yaşadığını bildiren katılımcıların %75'i günde 3 saat ve daha fazla süre çevrimiçi olduklarını belirtmişlerdir. 63 araştırmanın incelendiği bir derleme çalışmasında ise bireylerin uzun süre internet kullanımı, dürtüsellik, otoriter ebeveyn tutumları ve tutarsız ebeveyn tutumları siber zorbalık davranışları için risk faktörü olarak kabul edilmiştir (Zhu vd, 2021).

2.12. Akran Zorbalığın Meydana Geldiği Zamanlar ve Mekânlar

Rivers ve Smith'e (1994) göre zorbalığın yaşandığı mekân zorbalık türüne göre değişiklik göstermektedir, doğrudan zorbalık daha çok oyun alanlarında meydana gelirken dolaylı zorbalığın en sık yaşandığı yer ise sınıflardır. Yurtal ve Cenkseven (2007) tarafından yapılan bir çalışmada, öğrencilerin zorbalığa en fazla maruz kaldığı yerler “okul bahçesi”, “okul çevresi”, “sınıf” ve “koridor” olarak sıralanmıştır. Aynı çalışmada, çalışmaya katılan öğrenciler sırasıyla “eve dönerken”, “ders aralarında”, okula giderken” ve “öğle arasında” zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Genç (2007), çalışmasında lise öğrencilerinin, yaklaşık %16'sının okul-ev yolunda, %9'nun okul bahçesinde, %8'inin sınıfta ve %8'inin okulun yakın çevresinde zorbalık yaşadığını rapor etmiştir. Çalışmada öğrencilerin ayrıca okul koridorunda, tuvaletlerde, okulun spor

salonunda, soyunma odalarında, okul-ev ulaşımında kullanılan otobüs veya servislerde, okul kütüphanesinde ve kantinde zorbalığa uğradıkları sonucuna yer verilmiştir.

2.13. Siber Zorbalığın Meydana Geldiği Zamanlar ve Mekânlar

Erden (2017), araştırmasında siber zorbalığın sırasıyla en çok “akıllı telefon”, cep telefonu”, “bilgisayar” ve “tablet” kullanılarak yapıldığını raporlamıştır. Bununla birlikte ilgili alanyazın incelendiğinde, siber zorbalık yapma veya maruz kalma yollarının tespit edilmesinin amaçlandığı çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Tunca (2019) yaptığı çalışmada öğrencilerin sırasıyla en çok “resimli mesaj”, “kişisel videolar”, “sanal oyunlar” ve “yazılı mesaj” yoluyla siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Smith ve diğerleri (2008), siber zorbalığın okul içinde veya okul dışında yaşanabileceğini belirterek daha çok telefon görüşmesi ve kısa mesaj yoluyla yapıldığını ifade etmiştir. Zalaquett ve Chatters (2014) ise yaptıkları çalışmada, siber mağdurların daha “yazılı mesajla”, “elektronik posta” ve “internet siteleri” aracılığıyla zorbalık yaşadığını raporlamıştır.

2.14. Akran Zorbalığının Yol Açtığı Olumsuz Sonuçları

Zorbalığa maruz kalan çocuklar, okulun güvensiz bir yer olduğunu düşünür ve okula gitmek istemezler. Zorbalık davranışları öğrencilerin fiziksel, sosyal ve psikolojik güvenliklerini tehdit etmektedir. Okulda korku iklimi oluştuğunda sınıfta veya okulda öğretim sekteye uğramaktadır (Bayar ve Balcı, 2023; BC Ministry of Education, 1998). Doğan ve Keleş (2022), zorbalık konusunda öğretmen görüşlerini inceledikleri bir çalışmada, zorbalık sonucunda, öğrenci motivasyonlarının düştüğü, sınıf ortamında huzursuzluk yaşandığı, öğrencilerden gelen şikâyetlerin arttığı ve öğretimde zaman kayıpları yaşandığı yönünde geribildirim almışlardır. Ortega ve diğerleri (2009), zorbalığın mağdurlar üzerinde yarattığı olumsuz duyguları inceledikleri çalışmalarında, elde edilen bulgulara göre, doğrudan zorbalığa sıklıkla maruz kalan mağdurlar, nadiren maruz kalanlara göre daha fazla utanma duygusu yaşarken, dolaylı zorbalığa sıklıkla maruz kalan öğrencilerin nadiren maruz kalanlara göre daha fazla depresyon yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, cep telefonu aracılığıyla yapılan siber zorbalığa sıklıkla maruz kalan mağdurlar bu

durumu daha az yaşayanlara göre daha fazla kendilerini yalnız hissetmekte iken, internet aracılığıyla yapılan siber zorbalığa maruz kalan mağdurlardan sıklıkla zorbalık yaşayanlar, daha az yaşayanlara oranla daha fazla stresli hissettiği bulgusuna da ulaşılmıştır. Yine aynı çalışmada geleneksel zorbalığın siber zorbalığa göre mağdurlar üzerinde daha fazla utanma duygusuna neden olduğu belirtilmiştir. Bu sonuç, araştırmacılar tarafından siber zorbada olduğu gibi mağdurun da anonim olmasıyla açıklanmıştır.

Kapıcı (2004), yaptığı çalışmada zorbalığa daha fazla uğrayan öğrencilerin daha az zorbalık yaşayanlara göre daha yüksek düzeyde depresyon ve sürekli kaygı belirtileri gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Örneklem grubunun lise öğrencilerinden oluştuğu ve zorbalık mağdurlarının, zorbalığa uğradıklarında yaşadıkları duygusal değişimlerin incelendiği başka bir çalışmada ise, araştırmaya katılan mağdurların %27'sinin moral bozukluğu yaşadığı, %22'sinin zorbadan intikam almak istediği, %21'inin kızgınlık hissettiği ve %18'inin ise yaşananlardan dolayı üzüntü duyduğu bildirilmiştir.

2.15. Siber Zorbalığın Yol Açtığı Olumsuz Sonuçları

Siber zorbalık, bireylerin bir takım olumsuz duygular yaşamasına neden olmaktadır. Siber zorbalığa maruz kaldığında erkekler daha çok öfke duygusu yaşarken kızlar daha çok üzüntü duygusu yaşamaktadır. Siber mağdurların en sık yaşadığı bir diğer duygu ise intikamdır (Yaman ve Peker, 2012). Zalaquett ve Chatters (2014), çalışmalarında siber mağdurların daha çok “üzgün”, “kızgın” ve “stresli” hissettiği sonucuna varmıştır. Baker ve Tanrikulu (2010) ise çalışmalarında siber zorbalığa uğrayan öğrencilerde depresyon gelişebileceğini saptamışlardır.

Erden (2017), araştırmasında siber zorbalığın sonuçlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerine başvurmuştur. Çalışmaya katılan 316 okul yöneticisi, siber zorbalığın öğrenciler üzerinde yarattığı en önemli sonuçların, “kişiler arası çatışma”, “siber mağdurda psikolojik problemler” ve “akademik başarısızlık” olduğuna dair görüş belirtmişlerdir. Toprak ve Bozbayındır (2022), okul idarecileriyle yürüttükleri çalışmada, katılımcılar siber zorbalığın, öğrencilerde akademik ve psikolojik sorunlara sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir.

Literatür incelendiğinde, siber mağdur gibi siber zorbanın da bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Beran ve Li (2007), çalışmalarında hem siber zorba hem de siber mağdurun siber zorbalık sonucunda konsantrasyon problemi yaşadığını, bu durumun akademik başarıyı düşürdüğünü ve okula devamsızlığı artırdığını saptamıştır. Ayrıca yapılan çalışmalar, siber zorbalığın toplumsal anlamda da olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Cemaloğlu ve Karadağ (2019), ortaöğretimde görev yapan okul müdürleriyle yürüttükleri çalışmada katılımcılar, siber zorbalığın toplumun ahlak yapısını zedelediği ve toplumsal çözülmeye sebebiyet verdiğini belirtmişlerdir.

2.16. Bir Bütün Olarak Zorbalık

Literatürde siber zorbalığı başlı başına bir araştırma konusu olarak ele alan çalışmalar olmakla beraber siber zorbalığı, geleneksel zorbalıkla bir bütün olarak ele alan çalışmalar da mevcuttur (Türk ve Şenyuva, 2021). Bazı araştırmacılar ise kendi başına siber zorbalığı araştırmalarına konu edinmiş olsalar bile siber zorbalığı, geleneksel zorbalığın çevrimiçi ortamda vuku bulmuş hali olarak değerlendirmişlerdir (Erden, 2017). Buna karşın Olweus (2013), siber zorbalığın daha geniş perspektifle zorbalık bağlamında ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Zorbalık kavramı, içerisinde geleneksel ve siber zorbalık davranışlarını barındıran komplike bir yapıya sahiptir (Wang vd., 2019). Bu nedenle zorbalık türlerini, ana bağlamından kopararak tek başına değerlendirmek yanıltıcı olabilmektedir. Literatürde yer alan güncel ölçek geliştirme çalışmalarının da bütüncül perspektifle yürütüldüğü, ölçek maddelerinin siber zorbalık da dahil olmak üzere tüm zorbalık türlerini ölçmeye yönelik hazırlandığı görülmektedir (İme vd., 2020; Thomas vd., 2019). Bu çalışma kapsamında zorbalık kavramı, siber zorbalığı da içine alan bütüncül bir kavram olarak ele alınmıştır.

2.17. Akran Zorbalığıyla ilgili Yapılan Çalışmalar

Lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerle yürütülen zorbalık konulu çalışmalarda daha çok zorbalığın yaygınlığı, sonuçları, farklı demografik özelliklere göre dağılımı, bazı değişkenlerle ilişkisi ve yordayıcılarının tespiti ele alınmaktadır.

Bu çalışmalar ulusal ve uluslararası olarak ayrı başlıklarda incelenerek aşağıda sunulmuştur.

2.17.1. Lise Döneminde Akran Zorbalığıyla İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar

Genç (2007), doktora tez çalışmasında okul müdürleri ve rehber öğretmenler ile lise öğrencilerinin zorbalığı ile ilgili algıları incelemiştir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerinin görüşleri alınırken “Okul müdürleri görüşme formu” ve “Rehber öğretmenler görüşme formu” kullanılmıştır. Lise öğrencilerinin zorbalık durumları, araştırmacı tarafından geliştirilen “Akran zorbalığı tanı ölçeği” aracılığıyla incelenmiştir. Kullanılan zorbalık ölçeğinde zorbalık davranışları “Saldırı Aleti Kullanmak veya Tehditle Zorbalık”, “Sözel Zorbalık”, “Sanal ve Cinsel Zorbalık”, “Basit Fiziksel Zorbalık”, “Duygusal Zorbalık” ve “Ağır Fiziksel Zorbalık” başlıkları altında toplanmıştır. Bununla birlikte siber zorbalığa ait herhangi bir maddeye ölçekte yer verilmemiştir. Ölçekte yer alan 33 madde ile kurban, zorba ve tanıklar belirlenmek istenmektedir. Ölçek maddeleri beşli likert tipte hazırlanarak zorbalık davranışlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularında öğrencilerin fiziksel ve sözel zorbalık davranışlarına sıklıkla başvurduğu ancak cinsel zorbalığın yaygın olmadığı ifade edilmiştir. Zorbalık kurbanları genellikle okul dışındaki kişiler tarafından zorbalık gördüklerini bildirmişlerdir. Bazı öğrencilerin okulda kendilerini güvende hissetmediklerini gerekçe göstererek okula gelmediği veya okul değiştirme talebinde bulunduğu anlaşılmıştır.

Adalar Çelenk ve Yıldızlar’a (2019) ait çalışmada ise lisede öğrenim gören öğrencilerin zorbalık/mağduriyet türleri ve sıklığı bazı demografik değişkenler açısından ele alınmıştır. Çalışma kapsamında 478 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilere ait veriler araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu ve Ayas ile Pişkin’e ait “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Kullanılan zorbalık ölçeği, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, söylenti çıkarma, dışlama, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık başlıkları altında 53 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada zorbalık/mağduriyet türlerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır. 9. sınıfa devam eden öğrencilerin diğer sınıf düzeyindeki öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışlarına maruz kaldığı

belirtilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördüğü lise türlerinin (meslek lisesi ve fen lisesi) zorbalık ve mağduriyet üzerinde etkili olmadığı raporlanmıştır. En sık sergilenen zorbalık davranışı fiziksel zorbalık olarak, en az sergilenen zorbalık davranışı ise söylenti çıkarma olarak bulunmuştur. Katılımcılar daha çok okul pansiyonu ve sınıflarda zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Kıldiran (2019), yüksek lisans tez çalışmasında lise öğrencilerinin oyun bağımlılık düzeylerinin, zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme becerileri ile ilişkisini ele alınmıştır. Çalışmanın örneklem grubu, devlet okullarına ve özel okullara devam eden farklı sınıf düzeyinden 444 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler, “Kişisel bilgi formu”, “Zorbalıkla baş etme ölçeği”, “Zorbalık eğilimi ölçeği” ve “Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile oyun bağımlılık düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Zorbalıkla baş etme düzeyleri ile oyun bağımlılığı arasında negatif ilişki saptanmıştır.

Yöndem ve Totan (2008) ait çalışmada ergenlerin zorbalıkla baş etme yöntemleri, farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Bolu ilinde yürütülen çalışmada 584 lise öğrencisine ulaşılmıştır. Araştırmada veri aracı olarak, Olweus tarafından geliştirilen ve sonradan dilimize uyarlanan “Zorba-Kurban Anketi” ve “Stresle başa çıkma tarzları ölçeği” kullanılmıştır. Uygulanan zorbalık ölçeği ile öğrencilerin fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık türlerinden davranışları belirlenmek istenmektedir. Araştırmada öğrencilerin %27.23’ünün zorbalık davranışlarında bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır. Farklı zorbalık rollerine sahip katılımcılar, zorbalık karşısında farklı baş etme tutumları sergilemektedir. Zorbalık yaklaşım içerisindeyken, mağdur ve zorba/mağdur rolündeki öğrencilerin daha çok boyun eğici bir yaklaşımla hareket ettiği saptanmıştır. Sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin iyimser yaklaşımlarının düşme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mağdurların sosyal destek arayışının, sınıf düzeyi arttıkça azalma gösterdiği belirtilmiştir.

Akıncı ve Süzük’e (2022) ait çalışmada, öğrencilerin zorbalık görme düzeylerini yordayan değişkenler incelenmiştir. Araştırma verileri, farklı lise türlerinde öğrenim gören 6368 öğrenciden elde edilmiştir. Çalışmada, 2018 yılında PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sınavdan elde edilen veriler

kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırma ölçeği olarak kabul edilen sınavda, zorbalık davranışlarını ölçen altı maddeden oluşan dörtlü likert tipte hazırlanan anket formu yer almaktadır. Araştırma sonucunda ailenin sosyal desteği, öğretmenin desteği, öğretmenin ilgisi, sınıf içi disiplin değişkenleri akran zorbalığının yordayıcıları olarak bulunmuştur. Ayrıca en önemli yordayıcının öğrencinin ailesinden aldığı sosyal destek olduğu belirtilmiştir. Ailenin ekonomik durumu ve eğitim düzeyi, öğrencinin zorbalık mağduru rolünde olmasında yeterli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra mesleki ve teknik anadolu liselerinde öğrenim gören öğrencilerin, fen lisesi ve anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilere kıyasla daha fazla zorbalık davranışlarına maruz kaldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Tuğran ve Dost (2022), yürüttükleri çalışmada zorbalık rolleri ile ebeveyn tutumları ve temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan anadolu liselerinde öğrenim gören 697 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma verileri, “Kişisel Bilgi Formu”, “Anne-Baba Tutum Ölçeği”, “Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği-Lise Formu” ve “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Ergen Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %3.9'u zorba, %24.4'ü mağdur, %42.5'i zorba/mağdur rolünde zorbalığa dahil olduğu görülmektedir. Çalışmada, erkek öğrencilerin daha fazla zorba ve zorba/mağdur rollerini üstlendiği, kız öğrencilerin ise daha çok mağdur rolünde olduğu belirtilmiştir. Araştırma sonucunda, ergenlerin zorbalıkta herhangi bir şekilde rol alma ihtimalini düşüren etkenler, anne-babaların çocuklarına zaman ayırarak onlarla ilgilenmesi, ebeveynlerin çocuklarına psikolojik özgürlük sağlaması olduğu saptanmıştır. Aile içinde şiddet mağduru veya tanığı olduğunu belirtmeyen öğrencilerin, şiddet mağduru/tanığı öğrencilere göre zorbalık davranışlarında rol almama oranları daha yüksek bulunmuştur

Hesapçıoğlu ve Yeşilova'ya (2015), ait çalışmada lise öğrencilerinin, zorbalık davranışları ve zorbalık yapan kişiler ile ilgili düşünce, duygu ve tutumları incelenmiştir. Çalışma kapsamında farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 1373 lise öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma verileri, Pişkin'e ait “Akran Zorbalığı Anketi” aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmada, zorbalık anketinin hedef grubu alt sınırdördüncü sınıf öğrencileri olarak belirtilirken, hedef grubunun üst sınırına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin %24'ü

zorbalık mağduru olduğunu, %29.3'ü ise zorbalığa başvurduğunu bildirmiştir. Öğrencilerin en fazla yaptığı ve maruz kaldığı zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu saptanmıştır. Zorbalık mağdurlarının yaklaşık %40'ı neden zorbalığa uğradığıyla ilgili herhangi bir fikre sahip olmadığını belirtmiştir. Zorbalığa şahit olan öğrencilerin %40.8'i zorbalık davranışına son vermek için zorbaya karşı koyduğunu ifade ederken, katılımcıların %59.5'i dikkat çekmek ve çevredeki diğer öğrencilerin ilgisini üzerinde toplama amacıyla zorbalık davranışlarına başvurduğu yönünde görüş belirtmiştir.

İşsever'e (2020) ait yüksek lisan tez çalışmasında, lise öğrencilerinin zorbalık durumları değerlendirilerek aile bireylerine duydukları aidiyet ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın örneklem grubu, 9. ve 10. sınıfta öğrenim gören 14-17 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Veri aracı olarak, "Aile Aidiyet Ölçeği", Olweus tarafından geliştirilen "Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi" ve araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Zorbalık anketi 8-16 yaş aralığında öğrencilere uygulanmak üzere beşli likert tipte hazırlanan 39 maddeden oluşmaktadır. Anket ile farklı zorbalık türlerinde zorba ve mağdurları belirlenmek amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin %19.3'ünün zorbalık mağduru, %18.8'inin ise zorba olduğu tespit edilmiştir. Zorbalık mağdurlarının yaklaşık %59'unun yaşadıklarını kimseye anlatmadığı saptanmıştır. Zorbalık davranışının daha çok sınıflarda, öğretmenin göremeyeceği anlarda meydana geldiği belirtilmiştir. Lise öğrencilerinin ailelerine duydukları aidiyet düzeyi arttıkça, zorbalık davranışlarına daha az başvurdukları sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin kendilik aidiyeti arttıkça zorbalığa maruz kalma oranının düşme eğilimi içerisinde olduğu araştırmacı tarafında rapor edilmiştir.

Bilgiç (2021), yüksek lisans tez çalışmasında zorbalık mağdurlarının bilişsel alandaki bazı özelliklerini incelemiştir. Çalışma kapsamında farklı illerde öğrenim gören, 14-16 yaş aralığındaki 400 lise öğrencilerine çevrimiçi olarak ulaşılmıştır. Araştırma verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği", "Bilişsel Esneklik Ölçeği" ve "Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Zorbalık ölçeği, "Açık Saldırı", "İlişkisel Saldırı", "Korkutma", "Alay" ve "Kişisel Eşyalara Saldırı" olmak üzere beş başlık altında toplanan 27 maddeden oluşmaktadır. Zorbalık ölçeği ile, çocuk ve ergen gruplarının zorbalık mağduriyetleri

tespit edilebilmektedir. Araştırma sonucunda katılımcıların %9'unun zorbalık mağduru olduğu belirlenmiştir. Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğrenim gören öğrencilerin, diğer lise türlerine devam eden öğrencilere oranla zorbalığa daha fazla maruz kaldığı saptanmıştır. Öğrencilerin bilişsel esnekliklerinin düşmesiyle akran zorbalığına maruz kalma oranlarının artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Koçak ve Yelboğa'ya (2019) ait çalışmada ise lise öğrencilerinin zorbalık davranışları değerlendirilerek zorbalık nedenleri incelenmiştir. Artvin ilinin Borçka ilçesinde yürütülen çalışmaya, ilçe merkezinde bulunan liselerin farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 540 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak, "Kişisel Bilgi Formu", "Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği" ve "Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %28.3'ü zorbalığa uğradığını bildirirken, %13.7'si ise zorbalık davranışlarında bulunduğunu belirtmiştir. Araştırma sonucunda erkeklerin, kızlara oranla daha fazla zorbalık davranışları sergilediği tespit edilirken, mağdur olma durumunun cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hem zorbalık mağdurlarının hem de zorbaların, bu rollerde bulunmayan öğrencilere göre akademik anlamda daha başarısız olduğu raporlanmıştır. Öğrenim gördüğü okuldan memnun olmadığını belirten öğrencilerin, zorbaca davranış sergileme oranı daha yüksek bulunmuştur.

2.17.2. Lise Döneminde Akran Zorbalığıyla İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Antiri (2016), Gana'da yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin sergilediği zorbalık davranışlarının türlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında Gana'nın farklı bölgelerinde lise düzeyinde öğrenim gören 354 öğrenciye ulaşılmıştır. Liselerde en çok görülen zorbalık türlerinin sırasıyla fiziksel zorbalık (%47.5), sözlü zorbalık (%37.2), ilişkisel zorbalık (%8.1), psikolojik zorbalık (%4.1), ve siber zorbalık (%3.1) olduğu sonucuna varılmıştır. Zorbaların, %47.3'ü fiziksel, %40.6'sı sözlü, %6.1'i ilişkisel, %3.8 psikolojik %2.2'si siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Buna karşın mağdurların, %47.9'u fiziksel, %36.4'ü sözlü, %19.3'ü ilişkisel zorbalık davranışlarına maruz kaldığını ifade etmiştir. Seyircilerin, sıklıkla tanık olduğu zorbalık türlerinin, fiziksel (%47.6), sözlü (%35.5) zorbalık olduğu rapor edilmiştir.

Sifunda (2023), doktora tez çalışmasında lise öğrencilerinin zorbalık durumlarını tespit etmiş ve zorbalıkla ilişkili faktörleri incelemiştir. Çalışma grubu, 15-18 yaş aralığındaki 6'sı zorba, 6'sı mağdur olmak üzere 12 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda zorbalığın daha çok yetişkinlerin göremeyeceği yerlerde meydana geldiği belirtilmiştir. Zorbalık mağdurlarının, zorbalıkla baş etmek için sosyal destek kaynaklarına başvurmadıklarından, zorbalık yaşamaya devam ettiği bildirilmiştir. Ebeveynlerin sürece dâhil olup öğretmenlerle işbirliği yapmalarının, yaşanan zorbalığın azalmasında önemli bir etmen olduğu raporlanmıştır.

Källmén ve Hallgren (2021), İsveç'te yaptıkları araştırmada öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin yıllara göre değişimini incelemiştir. Çalışma kapsamında 15-18 yaş aralığındaki öğrencilerin zorbalık eğilimleri sırasal desen kullanılarak 2014, 2018 ve 2020 yıllarında değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda zorbalığın, her üç yılda da erkek öğrencilere kıyasla kız öğrencilerde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Buna paralel olarak ruh sağlığı sorunlarına kızlarda daha sık rastlandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Zorbalık davranışlarının yaygınlığının 2014-2020 yılları içerisinde pek değişmediği, yalnızca 11. sınıfa devam eden kız öğrencilerde yıllar içerisinde artış gözlemlendiği rapor edilmiştir. Zorbalık davranışlarına, öğrencilerin bireysel özelliklerinin %12 oranında, okulla ilgili değişkenlerin ise %6 oranında etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Trigueros ve diğerleri (2020), İspanya'da yürüttükleri çalışmada lise öğrencilerinin sosyal beceri ve duygusal zekâ düzeylerinin, zorbalık davranışlarına etkileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında 14 ile 16 arasında değişen 912 lise öğrencisine ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal beceri ve duygusal zekâ değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri arttıkça zorbalık davranışlarına daha az başvurduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmada, yüksek duygusal zekâ seviyesine sahip öğrencilerin de daha az zorbalık davranışları gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, zorbalığa etkisi araştırılan sosyal beceri ve duygusal zekâ değişkenlerinin, akran zorbalığına karşı koruyucu faktörler oldukları rapor edilmiştir.

Silva ve diğerlerine (2020) ait çalışmada, lise öğrencilerinin zorbalık durumları ve zorbalıkla ilişkili etmenler incelenmiştir. Brezilya'da yapılan

araştırmanın örneklem grubu, yaşları 15 ile 19 arasında değişen 1402 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin %8.35'inin mağdur, %21.26'sının zorba, %2'sinin zorba-mağdur rolünde zorbalığa dahil olduğu tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin daha çok zorba, kızların ise daha çok mağdur rolünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zorbalık için risk faktörleri, erkek olmak, akademik başarının düşük olması, şiddeti onaylamak ve kurallara karşı gelmek olarak bulunmuştur. Mağduriyet risk faktörlerinin, kadın olmak, düşük benlik saygısına sahip olmak ve sakinleştirici ilaç kullanmak olduğu saptanmıştır.

2.18. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Çalışmalar

Lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerle yürütülen siber zorbalık konulu çalışmalarda siber zorbalığın yaygınlığı, sonuçları, farklı demografik özelliklere göre dağılımı, bazı değişkenlerle ilişkisi, yordayıcılarının tespiti ve öğrencilerin zorbalıkla baş etme yöntemleri ele alınmaktadır. Bu çalışmalar ulusal ve uluslararası olarak ayrı başlıklarda incelenerek aşağıda sunulmuştur.

2.18.1. Lise Döneminde Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Ulusal Çalışmalar

Ayas ve diğerleri (2017) ait çalışma kapsamında “Sanal Zorba Mağduriyet Ölçeği”, “Öğretmen ve Öğrenci Odak Grup Görüşme Formu” ile araştırmacılar tarafından geliştirilen “Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği” ve “Sanal Zorbalıkla Başetme Ölçeği” kullanılarak liselerde yaşanan zorbalık durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında zorbalık davranışlarını önlemek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan psikoeğitim programının etkililiği incelenmiştir. Araştırma ölçekleri ile farklı coğrafi bölgelerde bulunan liselerde öğrenim gören 8591 öğrenciye ulaşılmıştır. Psikoeğitim programının etkililiği, her biri 25 öğrenciden oluşan deney ve kontrol gruplarında yapılan ölçümlerle test edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin sanal zorba (%4.8) ve sanal mağdur (%4.9) olma oranları birbirlerine yakın bulunmuştur. Erkek öğrencilerin sanal zorba ve mağdur olma oranların kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Kız öğrencilerin sanal zorbalık ve baş etme konularındaki bilgi düzeyinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Etkililiği sınanan psikoeğitim programına katılan öğrencilerin, katılmayanlara oranla zorbalıkla baş

etme konusunda bilgi düzeylerinde artış görüldüğü raporlanmıştır. Yapılan izleme çalışmalarında programa katılan öğrencilerde görülen değişimin kalıcı olduğu görülmüştür.

Bilgiz ve Peker'e (2020) ait çalışmada ergenlerin zorbalık durumlarına neden olan bazı etmenler incelenmiştir. Araştırma örneklemini Erzurum ilinde farklı lise türlerinde 9., 10., 11. ve 12 sınıfta öğrenim gören 753 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri, "Siber Zorbalık Ölçeği", "İnternet Öz-Yeterliği Ölçeği" ve "Sanal Ortam Yalnızlık Ölçeği" aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, çevrimiçi ortamlarda başkalarından etkilenme düzeyi yüksek olan öğrencilerin siber zorbalığa daha fazla başvurduğu rapor edilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin çevrimiçi ortamda yaşadığı yalnızlığın, siber zorbalık davranışlarına neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun bireyin sosyal destek ihtiyacından kaynaklanmış olabileceği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Araştırmada, siber zorbalığın yalnızca %29'unun bireysel ve çevresel etmenlerden kaynaklandığı sonucuna yer verilmiştir.

Arslan ve Yeşilyurt'a (2019) ait çalışmada ergenlik dönemindeki öğrencilerin sanal zorbalık durumları, birtakım değişkenler açısından ele alınmıştır. Çalışma grubu, İstanbul, Bursa ve Sakarya illeri sınırları içerisinde bulunan üç farklı lisede öğrenim gören 719 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aşamasında öğrencilerin, demografik bazı özelliklerini ölçmek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" ve sanal ortamlarda gösterdikleri zorbalık davranışlarını belirlemek amacıyla "Sanal Zorbalık Ölçeği" kullanılmıştır. Sanal Zorbalık Ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışmaları (güvenirlilik, geçerlilik) aynı çalışma kapsamında araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırma sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha fazla sanal zorbalık davranışları sergiledikleri tespit edilmiştir. Baskıcı ebeveyn tutumlarıyla yetiştirilen öğrencilerin demokratik ve koruyucu ebeveyn tutumlarıyla yetiştirilen öğrencilere oranla sanal zorbalık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerin ise benzer oranda sanal zorbalık yaptıkları saptanmıştır.

Kaban ve Gültekin'e (2022) ait çalışmada ergenlerin siber zorba olma durumları ile insani değer değişkeni arasındaki ilişki ele alınmıştır. Kocaeli ilinin İzmit ilçesinde yürütülen çalışma kapsamında 9. ve 10. sınıf düzeyinde, çeşitli lise

türlerinde eğitim alan 160 öğrenciye ulaşılmıştır. Ölçme aracı olarak, öğrencilerin bazı demografik özelliklerine ulaşmak için “Kişisel Bilgi Formu”, siber zorbalık durumlarında zorba rolünde bulunan öğrencileri tespit etmek için “Siber Zorbalık Ölçeği” ve öğrencilerin insani değerler yönelimlerini 6 farklı boyutta değerlendirmeye olanak sağlayan “İnsani Değerler Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarında bulunma düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin siber zorba rolünde olma oranları, birbirlerine yakın bulunmuştur. Siber zorbalık olaylarının daha çok Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde yaşandığı tespit edilirken, siber zorbalık davranışlarının en az meydana geldiği lise türünün ise Fen Liseleri olduğu sonucuna varılmıştır. İnternette geçirilen sürenin, siber zorbalık üzerinde tek başına yeterli bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin insani değerler düzeyi yükseldikçe siber zorbalık davranışlarının azaldığı rapor edilmiştir.

Gürkan ve diğerlerine (2022) ait çalışmada ise lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışları, akıllı telefon bağımlılığı ve medya okuryazarlığı bağlamında ele alınmıştır. Edirne ilinin Uzunköprü ilçesinde yürütülen çalışmanın örneklemi, lise kademesinde öğrenim gören 431 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri, “Kişi Bilgi Formu”, “Siber Zorbalık Ölçeği Ergen Formu”, “Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Form” ve “Medya Okuryazarlığı Düzeyi Belirleme Ölçeği” aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalığa başvurma düzeyleri düşük bulunmuştur. Erkek öğrencilerin, kız öğrencilere kıyasla daha fazla siber zorbalık yaptığı saptanmıştır. Öğrencilerin öğrenim gördüğü lise türünün ve sınıf düzeyinin, siber zorbalık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin akıllı telefonlara bağımlılıkları arttıkça siber zorbalık davranışları sergileme düzeylerinin de arttığı sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin medya içeriklerine erişebilme, muhakeme edebilme ve etkin bir şekilde kullanabilme düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyinin azaldığı rapor edilmiştir.

İnanıcı ve diğerlerine (2022) ait çalışmada lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sanal zorbalık durumlarının, kişisel ve çevresel bazı etmenlerle ilişkisi incelenmiştir. Çalışma grubu farklı sınıf düzeylerinde okuyan 431 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak “Siber Zorbalık Ölçeği”, “Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği” ve “Çocuklar için Öz-yeterlik Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma

sonucunda öğrencilerin %56.4'ünün sanal zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Sanal zorbalığa başvuran öğrencilerin oranı ise %31.8 olarak bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve sanal mağduriyet yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların daha çok sosyal medyada (%21.6), yazılı mesaj yoluyla (%19.3) ve çevrimiçi oyunlarda (%18.8) sanal zorbalık davranışlarına maruz kaldığı rapor edilmiştir. Öğrencilerin sağlık durumlarının, ekonomik koşullarının ve teknolojiye erişme imkanlarının, sanal zorbalıkla ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yıldırım'a (2021) ait doktora tez çalışmasında ise lise öğrencilerinin sanal zorbalık durumları, internet kullanım becerileri ve kişilik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Erzincan ilinde yürütülen çalışma kapsamında farklı lise türlerinde öğrenim gören ve 14-18 yaş aralığında bulunan 8471 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği", "Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerileri Performans Testi" ve "Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği" aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma ve siber zorbalık davranışları sergileme durumlarının birbirleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle siber zorbalık yaşayan öğrencilerin daha fazla siber zorbalığa başvurduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte internet kullanma becerisi yüksek öğrencilerin daha az siber mağduriyet yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Nevrotik kişilik özelliklerinin, siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını yordadığı çalışmada, nevrotik özellikler arttıkça, siber zorba olma oranı yükselme gösterirken, siber mağduriyet oranında düşüş yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Akgün'ün (2021) yapmış olduğu yüksek lisans tez çalışmasında öğrencilerin siber zorbalık rollerinde bulunma durumları, sosyal medya bağımlılığı açısından incelenmiştir. Araştırma verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Siber Mağduriyet Ölçeği", "Siber Zorbalık Ölçeği" ve "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" aracılığıyla 316 lise öğrencisinden elde edilmiştir. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha fazla siber zorbalık davranışları sergilediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin siber mağduriyet durumları cinsiyete göre incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerde benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fen Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, Anadolu ve İmam Hatip Anadolu Liselerinde öğrenim gören

öğrencilere kıyasla daha fazla siber zorbalık davranışları sergilediği saptanmıştır. İnternete erişimi yüksek olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre siber zorbalık oranları daha yüksek bulunmuştur. Hem 7 seneden daha fazla süre sosyal medya kullanan bireylerin hem de sosyal medyada günde 7 saatten daha fazla zaman geçiren bireylerin siber mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri arttıkça siber zorba ve siber mağdur olma durumlarının da arttığı gözlemlenmiştir.

Yavuz Çakır'a (2023) ait yüksek lisans tez çalışmasında, bir sosyal medya uygulaması olan Tiktok'ta hesabı bulunan lise öğrencilerinin siber zorbalık durumları incelenmiştir. Çalışma kapsamında Tiktok kullanan 400 lise öğrencisine çevrimiçi olarak ulaşılmıştır. Öğrencilerin demografik bilgileri, siber zorbalık durumları ve Tiktok kullanım bilgileri, araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin siber zorbalık puanları, kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin Tiktok uygulamasında geçirdiği süre arttıkça daha fazla yorum yaptığı ve yapılan yorum sayısı arttıkça daha fazla siber zorbalık davranışları sergilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer sosyal medya uygulamalarını da kullanan öğrencilerin, sadece Tiktok uygulamasını kullanan öğrencilere göre Tiktok uygulamasında siber zorbalık yapma düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Fidancı'nın (2022) yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında lise öğrencilerinin siber mağduriyet durumları ve siber zorbalıkla baş etme yöntemleri, bazı faktörlere göre ele alınmıştır. Yozgat ilinde yürütülen çalışma kapsamında, farklı lise türlerinde öğrenim gören 840 öğrenciye "Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Ölçeği" ve araştırmacı tarafından hazırlanan "Demografik Bilgi Formu" aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda kız öğrencilerin siber zorbalığa karşı daha fazla çevrimiçi güvenlik önlemleri aldığı sonucuna varılmıştır. Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin Meslek Lisesindeki öğrencilere göre siber zorbalık karşısında çevreden daha fazla yardım istediği saptanmıştır. Bilişim teknoloji ürünlerini 4 saat veya daha fazla süre kullanan öğrencilerin bu ürünleri daha az kullanan öğrencilere oranla siber zorbalık karşısında yardım arama düzeyinin daha düşük olduğu, araştırmacı tarafından rapor edilmiştir.

2.18.2. Lise Döneminde Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Yuan ve Liu (2019), Çin’de yürüttükleri çalışmada 1390 lise öğrencisinin siber zorbalık düzeyleri ile depresyon ve farkındalık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan siber zorbalık ölçeğinde alınabilecek puanlar 14 ile 56 arasında değişmekle birlikte, araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalık ortalama puanlarının 17,25 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların siber zorbalık düzeyleri ile depresyon düzeyleri pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Başka bir ifade ile siber zorbalık davranışlarına başvuran öğrencilerin daha depresif olduğu sonucuna varılmıştır. Siber zorbalık düzeyinin, farkındalık düzeyi ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Yani öğrencilerin farkındalık düzeyi yükseldikçe siber zorbalık davranışları artış göstermiştir.

Chi ve diğerleri (2020) tarafından yürütülen çalışmada ise, lise öğrencilerinin siber zorbalık durumları ile baş etme yöntemleri tespit edilmiş ve öğrencilerinin çevrimiçi olarak geçirdikleri süre ile siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma grubu, 13-18 yaş aralığındaki 215 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin %45.1’i herhangi bir şekilde siber zorbalık yaşadığını ifade etmiştir. En sık karşılaşılan siber zorbalık şeklinin lakap takmak olduğu görülmüştür. İnternet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin de arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin %60.8’inin, siber zorbalık davranışlarına maruz kaldığında yaşadıklarını bir arkadaşına anlattığı tespit edilirken, siber mağdurların %58.8’inin zorbalık davranışlarını görmezden geldiği, %54.6’sının zorbalığın önünü kesmek için siber zorbayı engellemeyi tercih ettiği rapor edilmiştir.

Mabvurira ve Machimbidza (2022) yaptıkları çalışmada, Zimbabwe’deki lise öğrencilerinin siber zorbalık durumlarını, siber zorbalığa neden olan faktörleri ve siber zorbalığın yol açtığı sonuçları incelemiştir. Araştırma kapsamında 3’ü öğretmen, 60’ı lise öğrencisi olmak üzere 63 bireye ulaşılmıştır. Araştırma verileri, öğretmenlerle yapılan görüşmeler, çalışmaya katılan tüm öğrencilere uygulanan anketler ve seçilen 30 öğrenciyle daha sonra yapılan grup görüşmeleri sonucunda elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalık nedenlerinin, eğlence (%26.7), kişiler arası farklılıklar (%21.7), diğer öğrencilerin baskısı (%16.7), yakın ilişki (%16.7), kıskançlık (%8.3), sosyal medyada şiddet içeren paylaşımlara

maruz kalma (%6.7) ve düşük benlik saygısı (%3.3) olduğu saptanmıştır. Siber zorbalığın mağdurlar üzerindeki etkisinin ise, okuldan kaçma (%31.7), düşük benlik saygısı (%16.7), düşük ders notları (%15), okuldan kaçma (%11.7), duygusal değişkenlik (%8.3), sosyal ilişkilerde olumsuzluklar (%6.7) ve intihar düşünceleri (%5) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Azami ve Taremian (2021), yaptıkları çalışmada siber zorbalığın koruyucu ve risk faktörlerini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. İran’da yürütülen çalışmaya kapsamında 425 lise öğrencisine ulaşılmıştır. Katılımcıların %7.7’si siber zorba, %10.9’u siber zorbalık kurbanı, %31.4’ü zorba-kurban olduğunu bildirmiştir. Erkek öğrencilerin daha çok siber zorba ve zorba-kurban rolünde, kız öğrencilerin ise siber mağdur rolünde olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin internette geçirdikleri sürenin artmasıyla siber zorbalığa maruz kalma oranının da yükseldiği belirtilmiştir. Okulda zorbalık davranışında bulunan öğrencilerin, zorbalık yapmayanlara oranla çevrimiçi ortamlarda siber zorbalığa maruz kalma oranı 2,7 kat daha fazla bulunmuştur. Ayrıca çalışmada ele alınan benlik saygısı, ebeveyn çatışması, narsisizm, makyavelizm ve psikopati değişkenlerinin, öğrencilerin siber zorbalık rolleri üzerinde yeterli düzeyde bir etkiye sahip olmadığı rapor edilmiştir.

Murwani ve Dewi’nin (2019), Endonezya’nın Cakarta şehrinde yürütülen araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışları incelenmiştir. Örneklem grubu, şehrin beş farklı bölgesinde bulunan beş lisede öğrenim gören toplam 400 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin siber zorbalık durumları, siber zorbalık türleri açısından değerlendirilmiştir. Siber zorbaların sıklıkla, iftira (%77.2), taciz (%74) ve kışkırtma (%70) siber zorbalık türlerinde davranışlar sergiledikleri sonucuna varılmıştır. Siber zorbalık mağdurlarının daha çok, iftira (%79.2), kışkırtma (%78.7) ve taciz (%75.2) siber zorbalık türlerinde sergilenen davranışlardan muzdarip olduğu raporlanmıştır.

2.19. Literatürün Kısa Özeti

Ergenlik dönemi bireyin fiziksel, sosyal, psikolojik anlamda yaşadığı değişimle çocuktan yetişkinliğe geçiş yaptığı bir dönemdir. Ergen, bu dönemde yaşanan hızla değişimlere uyum sağlamakta zorlanabilmektedir. Ayrıca ailenin, toplumun, okulun beklentilerine cevap bulmaya çalışan ergen tüm bunlar karşısında

afallamakta, çaresiz hissedilmektedir. Yaşadığı sorunlarla tam olarak nasıl baş etmesi gerektiğini bilmeyen bireyler aşırı öfke duygusu yaşayabilmekte ve bunun sonucunda da şiddete başvurabilmektedir.

Öfke ve şiddetin arttığı bu dönemde ergenler arasında zorbalık davranışlarına sıkça rastlanmaktadır. Alanyazında zorbalık, farklı özellikleri bakımından güçlü bir kişinin, başka birini veya birilerini kasıtlı olarak ve sürekli bir biçimde rahatsız etmesi olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık okulun çeşitli alanlarında, okulun çevresinde ve okul yolunda yaşanabilmektedir. Zorbalık, müdahale edilmediğinde taraflara olumsuz bir şekilde etki eden bir problem haline gelmektedir. Bu anlamda önleme ve müdahale çalışmalarının zamanında yapılması önemlidir. Okulda görevli yetkili kişilerce zorbalığa karşı yürütülecek çalışmaların ilk basamağı zorbalığın tespit ve teşhis edilmesidir.

Literatür incelendiğinde zorbalık davranışlarını belirlemeye yönelik çok sayıda ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarına rastlanmıştır. Bu çalışmalarla literatüre kazandırılan ölçeklerle daha çok fiziksel, sözlü, ilişkisel zorbalık davranışlarını ölçmek amaçlanmaktadır. Bununla birlikte teknolojinin yaygınlaşmasıyla yeni bir zorbalık türü olarak ortaya çıkan siber zorbalık davranışlarının tespit edilmesi amacıyla siber zorbalık ölçekleri geliştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında oluşturulan *Lise Zorbalık Ölçeği*'yle siber zorbalığı da içine alan bütüncül zorbalık davranışlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, lise öğrencilerinin zorbalık davranışlarını bütüncül bir şekilde fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber zorbalık türlerinde ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Bu kapsamda geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları aşağıda raporlanmıştır.

3.2. Ölçeğin Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Geçerlilik, bir ölçeğin amaçladığı ölçümü gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ve genellenebilirliğini ifade eder. (Çakmur, 2012). Başka bir ifadeyle geçerlilik, ölçme sonuçlarının, ölçülmek istenen özellikle ilgili bir yargıya varılması noktasında anlamlı, uygun ve yararlı olmasıdır (Şencan, 2005). Bu çalışmada geliştirilen ölçeğin kapsam ve yapı geçerliliği test edilmiştir.

3.3. Ölçeğin Kapsam Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

İlgili alanyazında içerik geçerliliği, örneklem geçerliliği olarak da adlandırılan kapsam geçerliliği, ölçme aracının, ölçülmesi amaçlanan özellikleri temsil etme derecesidir (Şencan, 2005; Tekin, 1997). Ölçeğin geliştirilme sürecinde ilk olarak ulusal ve uluslararası alanyazın incelenerek zorbalık kavramının alt boyutları ortaya çıkarılmıştır. Sonrasında fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber zorbalık türlerini yansıtacak davranışlar belirlenmiş olup madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin seçimi ve düzeltilmesi amacıyla zorbalık konusunda akademik

çalışmalar yürütmüş öğretim üyelerinden lise kademesinde uzun yıllar çalışmış, zorbalık davranışları konusunda deneyime sahip iki psikolojik danışmandan görüşler alınmıştır. Alınan dönütler doğrultusunda ölçekte yer alacak maddeler belirlenerek ölçek formunun son hali verilmiştir.

3.3.1. Madde Yazım Süreci

Ölçek maddelerinin yazım sürecinde zorbalık konusunda yapılan çalışmalar incelenerek zorbalığa ilişkin teorik bilgiler derlenmiştir. Bu konuda elde edilen bilgiler doğrultusunda zorbalık davranışlarını örnekleyen maddeler yazılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Alan yazındaki zorbalık türleri, fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber zorbalık olarak kategorize edildiğinden her zorbalık türü için ayrı ayrı maddeler yazılmıştır. Uzman görüşüne başvurulup maddelerde gerekli düzenlemeler yapılarak ölçekte yer alacak maddeler son halini almıştır. Madde yazım sürecinde yapılan çalışmalar aşamalarıyla aşağıda açıklanmıştır.

1. **Aşama:** İlk aşamada ulusal ve uluslararası çalışmalar “zorbalık”, “siber zorbalık”, “akran zorbalığı” anahtar kelimeleri “Google Akademik”, “Yök Tez”, “TRDizin”. “TOAD” veri tabanları üzerinden taranmış ve zorbalığa ilişkin teorik bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca farklı konularda yapılan ölçek geliştirme çalışmaları incelenerek ölçek geliştirme süreci hakkında bilgiler toplanmıştır. Daha sonra zorbalık konusunda geliştirilen veya Türkçeye uyarlanan ölçekler incelenmiştir. Farklı kademelerde öğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilen çalışmalardan Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (Özbey, 2019), Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu (Ayas ve Pişkin, 2015), Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği (Gültekin, 2003), Ergenlere Yönelik Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Ölçeği (Peker vd., 2015), Siber Zorbalık Ölçeği (Küçük vd., 2017), E-Zorbalık ve E-Mağduriyet Ölçeği (Gençdoğan ve Çikrikci, 2015), Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği (Tanrıkulu vd., 2013) detaylı olarak gözden geçirilen çalışmalardandır. Bu çalışmalardan, ölçek geliştirme adımları, maddelerin ifade şekli ve madde sayısı konularında yararlanılmıştır.
2. **Aşama:** Bu aşamada, elde edilen bilgiler doğrultusunda fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber zorbalık davranışları ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu doğrultuda zorbalık alt boyutlarına ilişkin 48 adet madde yazılmıştır. Bu maddelerin 13’ü fiziksel zorbalık, 12’si sözlü zorbalık, 12’si ilişkisel zorbalık, 11’i ise siber zorbalık

davranışlarını ifade etmektedir. Örneğin “El şakalarıyla rahatsız etmek” ifadesi fiziksel zorbalığın ölçülmesi amacıyla ölçekte yer alırken; “Lakap takmak” ifadesi ile sözel zorbalığın, “Görmezden gelip yokmuş gibi davranmak” ifadesi ile ilişkisel zorbalığın, “Çevrimiçi platformlarda incitici, aşağılayıcı mesajlar yollamak” ifadesi ise siber zorbalığın ölçülmesi amacıyla oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan örnek maddeler, Ek 3’te sunulmuştur. Oluşan madde havuzunda yer alan ifadeler, zorbalık davranışlarını gerçekleştiren zorbayı ve buna maruz kalan mağduru ayrı ayrı ölçmek amaçlanarak tasarlanmıştır.

3. **Aşama:** Oluşturulan madde havuzu, 10 yılı aşkın süredir lise kademesinde görev yapan, zorbalık davranışları konusunda deneyimli biri erkek, biri kadın olmak üzere iki psikolojik danışmana gönderilmiştir. Maddelerin zorbalık alt boyutlarını örneklem derecesi, ifadelerin hedef gruba uygunluğu, cümlelerin anlaşılabilirliği konularında görüşleri istenmiştir. Sahada deneyimli alan çalışmacılarından alınan geri bildirimler doğrultusunda bazı ifadelerde düzeltmeye gidilmiştir. Son olarak ölçek taslağı zorbalık alanında akademik çalışmalar yürüten öğretim üyelerinin değerlendirmelerine sunulmuştur. Alınan dönütler neticesinde taslak ölçek, uygulama öncesi son haline kavuşturulmuştur. Ölçek maddelerinin anlaşılabilirliğini artırmak ve maddeler arasındaki anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla maddeler, zorbalık türüne göre gruplandırılarak ölçeğe yerleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde bu durumun madde istatistiklerine negatif etkisinin olmadığı anlaşılmıştır (Sayin, 1994).

3.4. Ölçeğin Yapı Geçerliliği Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Yapı geçerliliği, ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği ne derece ölçebildiğiyle alakalıdır (Akyüz, 2018). Yapı geçerliliği farklı yöntemlerle değerlendirilmektedir. Ölçek maddeleri arasında olası düzenleri ortaya koymak amacıyla başvuru faktör analizi, bu yöntemlerden biridir. Bu çalışmada geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliği, açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılarak test edilmiştir.

3.5. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Açımlayıcı faktör analizi, aynı özelliği ölçtüğü düşünülen değişkenlerin doğrudan gözlenemeyen değişkenlerce yorumlanmasıdır (Çolakoğlu ve Büyükeksi, 2014). Değişkenler arasındaki ilişkiden yola çıkılarak yeni bir yapı ortaya konmak istendiği durumlarda, açımlayıcı faktör analizine başvurulabilmektedir (Can, 2016).

3.5.1. AFA Çalışma Grubu

AFA çalışma grubu süreci, ölçeğin geliştirilmesinde faktör yapısını ortaya çıkarmak amaçlı yapılan açımlayıcı faktör analizi tekniğini kapsamaktadır. AFA çalışma grubu verileri, Diyarbakır ilinde öğrenim gören 553 lise öğrencisinden toplanmıştır.

3.5.2. AFA Grubu: Birinci Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında uygulanmaya hazır hale getirilen taslak ölçek formunun uygulama öncesi gerekli izinleri alınmıştır. Bu süreçte öncelikle gerekli belgeler hazırlanarak Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurul Birimine sunulmuş olup ilgili birimden izinler alınmıştır (EK-1). Sonrasında Bağlar ilçesinde faaliyet gösteren özel ve resmi eğitim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencilerine ölçeğin uygulanması amacıyla Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğünden araştırma izni alınmıştır. Uygulamanın yapılacağı okullar belirlenerek araştırma izin belgeleriyle okullar ziyaret edilmiştir (EK-2). Okul idareleriyle yapılan görüşmede, araştırmanın amacı, uygulama boyunca bağlı kalınacak etik ilkeler, uygulamanın sınıfta ne kadar süreceği ve diğer konular hakkında bilgiler verilmiş ve okul idaresinden de ders öğretmenlerini bilgilendirmesi istenmiştir. Okul idaresinin ve araştırmacının ortak olarak belirlediği gün ve saatte uygulamanın yapılması kararlaştırılmıştır.

Belirlenen tarihlerde okul idaresinin yönlendirmesiyle okul psikolojik danışmanı eşliğinde uygun görülen sınıflarda, ders öğretmenleri bilgilendirilerek, taslak ölçek formu araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama öncesi öğrencilere ölçeğin geliştirilme amacı, toplanacak verilerin nerede kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Geliştirilen ölçek yapısal olarak tanıtılarak hangi bölümlerin nasıl doldurulacağı anlatılmıştır. Uygulamanın gizlilik ilkesi çerçevesinde

yürütüldüğü vurgulanarak öğrencilerin kimliklerini ortaya çıkaracak bilgiler vermemeleri gerektiği duyurulmuştur. Uygulamaya katılmak isteyen gönüllü öğrencilere ölçek formları dağıtılmış, herhangi bir nedenden dolayı çalışmaya katılmak istememeleri durumunda çalışmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri araştırmacı tarafından ifade edilmiştir. Uygulama boyunca öğrencilerden gelen sorular titizlikle cevaplandırılmıştır. Ölçek maddelerinin boş bırakılmaması yönünde gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte ölçekte gözden kaçırma sebebiyle boş bırakılan sorular, öğrencilere tekrar tekrar hatırlatılmıştır. AFA çalışma grubunun verileri dokuz, on ve on birinci sınıfta öğrenim gören 553 öğrenciden toplanmıştır. Lise son sınıf öğrencileri sınava hazırlandıkları için okul idaresi ve öğretmenlerden izin alınamadığından 12. sınıf öğrencilerine ulaşılammıştır.

Uygulama sonrasında ölçek maddelerinin %10'undan daha fazlasına cevap vermeyen 3 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Ayrıca veri setinin normal dağılımını olumsuz yönde etkilediği araştırmacı tarafından tespit edilen 21 katılımcıya ait veriler çalışma dışında tutulmuştur. Böylece AFA çalışma grubu, son durumda 529 katılımcıdan oluşmaktadır.

3.5.3. AFA Grubu: Veri Toplama Aracı

Araştırmacı tarafından geliştirilen taslak form, 4'lü likert türünde geliştirilmiş olup akran zorbalığını kapsamlı bir şekilde ölçmeyi hedeflemektedir. Ölçek taslağı, ilk oluşturulduğunda 22 madde olarak tasarlanmıştır. Uygulama sırasında sahadan alınan dönütler ve yapılan değerlendirmeler sonucunda taslak ölçek formundaki 11. ve 15 maddelerin benzer davranışları ölçtüğü kanaatine varılmıştır. Bu doğrultuda herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemesi açısından 11. madde ölçek formundan çıkarılmıştır. 15. Maddenin ilgili davranışı daha açık bir şekilde ifade ettiği düşünüldüğünden çalışmaya 15. madde ile devam edilmiştir. Böylece uygulama sonrasında ölçek formu 21 maddeye düşürülmüştür. Veri toplama aşamasında *Lise Zorbalık Ölçeği* ile birlikte katılımcıların gelir durumu, yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklerinin öğrenilmesi amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan, demografik bilgi formu da kullanılmıştır.

3.5.4. Açıklayıcı Faktör Analizi Grubu: Demografik Bilgiler

AFA çalışma grubu verileri Diyarbakır ilinde öğrenim gören 553 lise öğrencisinden elde edilmiştir. Üçüncü öğrencinin, ölçekteki soruların %10'una cevap vermemesinden dolayı bu veriler çalışmaya dahil edilmemiştir. Sonraki aşamada veri setinin normal dağılımını olumsuz etkilediği tespit edilen 21 katılımcı verisi çalışmadan çıkarılmıştır. Sonuç olarak AFA çalışma örneklemini 529 öğrenciden oluşmaktadır.

Katılımcıların cinsiyetlerine bakıldığında kız öğrenci sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan 529 öğrencinin 310'u (%58.6) kız öğrenci iken, erkek öğrenci sayısı 219'dur (%41.4). Cinsiyetini belirtmeyen öğrenci bulunmamaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşları 13 ile 18 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 15.3'tür. Örneklem grubunda en fazla 15 (N:163, %30.8) yaşında öğrenci, en az 18 (N:6, %1.1) yaşında öğrenci bulunmaktadır. On üç yaşındaki öğrencilerin sayısı 9 (%1.7) 14 yaşındaki öğrencilerin sayısı 137 (%25.9), 16 yaşındaki öğrencilerin sayısı 129 (%24.4), 17 yaşındaki öğrencilerin sayısı ise 82'dir (%15.5). Ayrıca katılımcılardan 3'ü (%0.6) yaşını belirtmemiştir.

Öğrencilerin sınıf düzeyleri 9, 10 ve 11'dir. 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilere, devamsızlık yapmaları nedeniyle, ulaşılamamıştır. Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların çoğunun 9. sınıf (%51.8) olduğu görülmektedir. 10.sınıfa devam eden 126 (%23.8) öğrenci çalışmaya katılmışken, 11. sınıfta öğrenim gören 129 (%24.4) öğrenci bulunmaktadır. Sınıfını belirtmeyen öğrenci bulunmamaktadır.

Aylık gelir durumu, dönemin ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak 3 gruba ayrılmıştır. Bu doğrultuda aylık geliri 3500 TL'nin altında olanlar "düşük"; 3500 ile 5500 TL arasında olanlar "orta" ve 5500 TL'den fazla olanlar yüksek gelirli olarak kategorize edilmiştir (TÜİK, 2022). Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların çoğunun düşük gelirli (N:186, %35.2) olduğu görülmektedir. Gelir durumu "orta" olan katılımcı sayısı 152 (%28.7), yüksek gelirli katılımcı sayısı ise 53 (%10)'dur.

Katılımcıların annelerinin eğitim durumu incelendiğinde çoğunun ilkökul mezunu (N:203, %38.4) olduğu görülmektedir. Çalışma grubunda annesi okur-yazar olmayan 199 (%37.6), okur-yazar olan 39 (%7.4), ortaokul mezunu olan 54 (%10.2),

lise mezunu olan 27 (%5.1), üniversite mezunu olan 4 (%0.8), yüksek lisan mezunu olan 2 (%0.4) katılımcı bulunmaktadır. Annesi doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır.

Katılımcıların babalarının eğitim durumu incelendiğinde çoğunun ilkokul mezunu (N:216, %40.8) olduğu görülmektedir. Çalışma grubunda babası okur-yazar olmayan 30 (%5.7), okur-yazar olan 23 (%4.3), ortaokul mezunu olan 132 (%25), lise mezunu olan 111 (%21), üniversite mezunu olan 11 (%2.1), yüksek lisan mezunu olan 3 (%0.6) katılımcı bulunmaktadır. Babası doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır.

Öğrencilerin internete erişim sağladıkları cihaz incelendiğinde, çoğunlukla akıllı telefon (N:474, %89.6) kullandıkları görülmektedir. Tablet kullanan katılımcı sayısı 138 (%26.1), masaüstü bilgisayar kullanan katılımcı sayısı ise 73'tür (%13.8). Katılımcıların 64'ü (%12.1) dizüstü bilgisayar kullanmaktadır. Televizyon ile internete bağlanan katılımcı sayısı en az olup bu sayı 8'dir (%1.5).

Çalışmaya katılan öğrencilerin internette geçirdikleri süreler incelendiğinde, günde 2-3 saat internette zaman harcayan öğrencilerin (N:189, %35.7) çoğunlukta olduğu, internete haftada birkaç saat bağlanan öğrenci sayısının ise en az (N:48, %9.1) olduğu görülmektedir. Günde en fazla 1 saat internete bağlanan öğrenci sayısı 89 (%16.8), günde 4-5 saat internete bağlanan öğrenci sayısı 118'dir (%22.3). Katılımcıların 82'si (%15.5) ise günde 6 saatten fazla internet kullandıklarını belirtmiştir

Tablo 4. AFA çalışma grubu demografik bilgiler

Özellik	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kız	310	58.6
	Erkek	219	41.4
Yaş	13	9	1.7
	14	137	25.9
	15	163	30.8
	16	129	24.4
	17	82	15.5
	18	6	1.1
	Belirtilmemiş	3	0.6
Sınıf	9. sınıf	274	51.8
	10. sınıf	126	23.8
	11. sınıf	129	24.4

Tablo 4. (Devamı)

Gelir Düzeyi	Düşük	186	35.2
	Orta	152	28.7
	Yüksek	53	10
	Belirtilmemiş	138	26.1
Anne Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	199	37.6
	Okur-yazar	39	7.4
	İlkokul Mezunu	203	38.4
	Ortaokul Mezunu	54	10.2
	Lise Mezunu	27	5.1
	Üniversite Mezunu	4	0.8
	Yüksek Lisans	2	0.4
	Belirtilmemiş	1	0.2
Baba Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	30	5.7
	Okur-yazar	23	4.3
	İlkokul Mezunu	216	40.8
	Ortaokul Mezunu	132	25
	Lise Mezunu	111	21
	Üniversite Mezunu	11	2.1
	Yüksek Lisans	3	0.6
	Belirtilmemiş	3	0.6
İnternete Girilen Cihaz	Masaüstü bilgisayar	73	13.8
	Dizüstü bilgisayar	64	12.1
	Akıllı telefon	474	89.6
	Tablet bilgisayar	138	26.1
	Televizyon	8	1.5
İnternette Geçirilen Süre	Haftada birkaç saat	48	9.1
	Günde 1 veya 1'den az	89	16.8
	Günde 2-3 saat	189	35.7
	Günde 4-5 saat	118	22.3
	Günde 6 saat veya üstü	82	15.5
	Belirtilmemiş	3	0.6

3.6. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Doğrulayıcı faktör analizi, önceden oluşturulmuş bir yapının doğrulanmasında kullanılan bir tekniktir (Yaşlıoğlu, 2017). Ölçek geliştirme çalışmalarında genellikle açımlayıcı faktör analizi yapılarak bir model oluşturulur, sonrasında ise doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak bu modelin doğruluğu değerlendirilir (Çapık, 2014) Bu araştırma kapsamında açımlayıcı faktör analiziyle ortaya çıkarılan tek faktörlü yapı, doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla test edilmiştir.

3.6.1. DFA Çalışma Grubu

DFA çalışma grubu, AFA çalışma sürecinde ortaya çıkarılan tek faktörlü yapıyı değerlendirmek amacıyla yapılan, doğrulayıcı faktör analizi tekniğini kapsamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinin yapılması için ikinci bir çalışma grubu oluşturulmuştur. DFA çalışma grubu, Diyarbakır ilinde öğrenim gören dokuz, on ve onbirinci sınıf düzeyinde öğrenim gören 575 öğrenciden oluşmaktadır.

3.6.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Grubu: Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında geliştirilen zorbalık ölçeğinin yapı geçerliliğini sağlamak amacıyla ilk aşamada açımlayıcı faktör analiziyle ortaya çıkarılan tek faktörlü yapıyı test edebilmek için lise öğrencilerinden ikinci kez veri toplama sürecine gidilmiştir. Uygulama öncesi Gaziantep Üniversitesi Etik Kurul Biriminden (EK-1) sonrasında Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (EK-2) alınan izinlerle Bağlar ilçesinde faaliyet gösteren liselerde öğrenim gören 575 gönüllü öğrenciden veri toplanmıştır.

Uygulama sürecinde okul idaresine ve ders öğretmenlerine çalışma hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmacı tarafından sınıflar gezilerek veriler toplanmış, bu aşamada öğrencilere ölçek ve çalışma hakkında bilgi verilmiş ve öğrencilerden gelen sorular cevaplandırılmıştır. Veri kaybını en aza indirebilmek amacıyla her maddenin doldurulması konusunda gerekli uyarılar yapılmış ve çok sayıda maddeyi boş bırakan öğrenciler yerinde tespit edilerek maddelerin cevaplandırılması konusunda hatırlatmalar yapılmıştır. YKS sınavının yaklaştığı dönemde 12. sınıf öğrencilerine ölçek formunun uygulanması, okul idaresi tarafından doğru bulunmadığından ikinci veri toplama sürecinde de 12. sınıf öğrencilerine ulaşılamamıştır.

3.6.3. DFA Grubu: Veri Toplama Aracı

AFA çalışma grubundan elde edilen verilerle yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda taslak ölçek formu üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. DFA çalışma grubundan veri toplanırken taslak ölçek formunun yeniden düzenlenmiş hali kullanılmıştır. Taslak ölçek formuyla birlikte katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf

düzeyi vb. demografik özelliklerini ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan demografik bilgi formu kullanılmıştır.

3.6.4. DFA Grubu: Demografik Bilgiler

DFA çalışma grubu verileri Diyarbakır ilinde öğrenim gören 575 lise öğrencisinden elde edilmiştir. DFA çalışma grubuna ait demografik değişkenler Tablo 5'te sunulmuştur. Yaşları 13 ile 18 arasında değişen katılımcıların yaş ortalaması 15.29'dur. Öğrencilerin 10'u (%1.7) 13 yaşında iken, 14 yaşında olan 144 (%25), 15 yaşında olan 183 (%31.8), 16 yaşında olan 142 (%24.7), 17 yaşında olan 85 (%14.8), 18 yaşında olan 6 (%1) öğrenci vardır.

Katılımcıların cinsiyet özellikleri incelendiğinde kız öğrenci sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Kız öğrenci sayısı 319 (%55.5), erkek öğrenci sayısı ise 255'tir (%44.3). Çalışmaya katılan 1 öğrenci cinsiyet belirtmemiştir.

Çalışma grubu 9, 10 ve 11. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Devamsızlıkları sebebiyle 12. sınıfa devam eden öğrencilere ulaşamamıştır. Öğrencilerin 280'i (%48.7) 9. sınıfta öğrenim görürken, 10. sınıfa devam eden 151 (%26.3), 11. sınıfa devam eden 144 (%25) öğrenci bulunmaktadır.

Aylık gelir durumu, dönemin ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak 3 gruba ayrılmıştır. Bu doğrultuda aylık geliri 3500 TL'nin altında olanlar "düşük"; 3500 ile 5500 TL arasında olanlar "orta" ve 5500 TL'den fazla olanlar yüksek gelirli olarak kategorize edilmiştir (TÜİK, 2022). Katılımcıların çoğunun düşük gelirli (N:191, %33.2) olduğu saptanmış olup, ekonomik durumu orta düzeyde olan 177 (%30.8) katılımcı, yüksek gelire sahip 64 (%11.1) katılımcı bulunmaktadır. Çalışmaya katılan 143 (%24.9) öğrenci ise ekonomik durumunu belirtmemiştir.

Katılımcıların babalarının eğitim durumu incelendiğinde çoğunun ilkokul mezunu (N:236, %41) olduğu görülmektedir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumuna bakıldığında ise çoğunluğun okuma yazma bilmediği (N:227, %39.5) gözlemlenmiştir. Anne veya babası doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcı ebeveynlerinin eğitim durumlarına ilişkin diğer bilgiler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Öğrencilerin internete erişim sağladıkları cihaz incelendiğinde, çoğunlukla akıllı telefon (N:518, %90.1) kullanıldığı görülmektedir. Masaüstü bilgisayar

kullanan katılımcı sayısı 81'dir (%14.1). Dizüstü bilgisayar kullanan öğrenci sayısı 62 (%10.8), tablet bilgisayar kullanan öğrenci sayısı 143'tür (%24.9). Televizyon ile internete bağlandığını belirten katılımcı sayısı ise 13'tür (%2.3).

Çalışmaya katılan öğrencilerin internette geçirdikleri süreler incelendiğinde, günde 2-3 saat internette zaman harcayan öğrencilerin çoğunlukta (N:190, %33) olduğu, internete haftada birkaç saat bağlanan öğrenci sayısının ise en az (N:57, %9.9) olduğu görülmektedir. Günde en fazla 1 saat internete bağlanan öğrenci sayısı 108 (%18.8), günde 4-5 saat internete bağlanan öğrenci sayısı 115'tir (%20). Katılımcıların 100'ü (%17.4) ise günde 6 saatten fazla internet kullandıklarını belirtmiştir.

Tablo 5. DFA çalışma grubu demografik bilgiler

Özellik	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kız	319	0.2
	Erkek	255	55.5
	Belirtilmemiş	1	44.3
Yaş	13	10	1.7
	14	144	25
	15	183	31.8
	16	142	24.7
	17	85	14.8
	18	6	1
	Belirtilmemiş	5	0.9
Sınıf	9. sınıf	280	48.7
	10. sınıf	151	26.3
	11. sınıf	144	25
Gelir Düzeyi	Düşük	191	33.2
	Orta	177	30.8
	Yüksek	64	11.1
	Belirtilmemiş	143	24.9
Anne Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	227	39.5
	Okur-yazar	38	6.6
	İlkokul Mezunu	215	37.4
	Ortaokul Mezunu	63	11
	Lise Mezunu	26	4.5
	Üniversite Mezunu	2	0.3
	Yüksek lisans	3	0.5
	Belirtilmemiş	1	0.2
Baba Eğitim Durumu	Okuma Yazması Yok	43	7.5
	Okur-yazar	25	4.3
	İlkokul Mezunu	236	41
	Ortaokul Mezunu	144	25
	Lise Mezunu	108	18.8

Tablo 5. (Devamı)

Baba Eğitim Durumu	Üniversite Mezunu	13	2.3
	Yüksek lisans	4	7
	Belirtilmemiş	2	0.3
İnternete Girilen Cihaz	Masaüstü bilgisayar	81	14.1
	Dizüstü bilgisayar	62	10.8
	Akıllı telefon	518	90.1
	Tablet bilgisayar	143	24.9
	Televizyon	13	2.3
İnternette Geçirilen Süre	Haftada birkaç saat	57	9.9
	Günde 1 veya 1'den az	108	18.8
	Günde 2-3 saat	190	33
	Günde 4-5 saat	115	20
	Günde 6 saat veya üstü	100	17.4
	Belirtilmemiş	5	0.9

3.7. Güvenirlik Analizleri

Güvenirlik, ölçme aracının, ölçülmesi hedeflenen yapıyı doğru bir şekilde ortaya koyması, farklı yer ve zamanda yapılan ölçümlerde veya çalışma grubundan alınan farklı örneklerde benzer sonuçlara varılmasıdır (Şencan, 2005). Birçok güvenilirlik yöntemi olmak beraber bu çalışmada Crobach's Alfa Eşitliği ve Test Tekrar Test yöntemleri kullanılarak güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Test Tekrar Test, ölçeğin aynı gruba, farklı zamanlarda, tekrarlı olarak uygulanması yoluyla ölçek güvenilirliğini test etme yöntemidir. Ölçeğin zamana karşı kararlılığı ölçülmektedir. İki uygulama arasında geçen zaman aralığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Literatürde iki farklı test tekrar yöntemi bulunmaktadır. Bunlar “Aralıksız Yöntem” ve “Aralıklı Yöntem”dir (Baştürk vd., 2013). Bu çalışmada, 2 hafta – 4 hafta uygulama aralığı ile iki kez uygulanan “Aralıklı Yöntem” uygulanmıştır. Çalışma kapsamında geliştirilen zorbalık ölçeği, önceden belirlenen 176 öğrenciye 4 hafta arayla uygulanmıştır. Ayrıca geçerlilik analizleri yapılan çalışma gruplarında, zorbalık ve mağduriyet alt maddeleri için ayrı ayrı Crobach's Alfa katsayısı hesaplanmıştır.

3.8. Araştırmanın Etik İzin Süreci

Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul (Karar Tarihi: 05.04.2022, Sayı: E-87841438-604.01.01-177735) onayı (EK-1) alındıktan çalışmaya başlanmıştır. Veri toplama aşamasında, çalışmanın yapılacağı ortaöğretim

kurumlarının bağı olduğu Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (Karar Tarih: 20.04.2022, Sayı: E-30769799-44-44808402) yazılı izin (EK-2) alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, öncelikle yapılacak olan faktör analizi için veri setinin uygunluğu değerlendirilmiştir. Sonrasında aşamalı bir şekilde faktör analizleri yapılarak elde edilen bulgular sunulmuştur. Çalışma kapsamında yapılan faktör analizleri sırasıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)'dir. Daha sonrasında güvenirlik çalışması sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Bu başlık altında, veri setinin analize uygunluğu değerlendirilmiş, alanyazınla uyumlu faktör sayısına karar verilmiş ve yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

4.1.1. Faktör Analizine Uygunluğun Değerlendirilmesi

Faktör analizi yapabilmek için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir (Aksu vd., 2017). Örneklem büyüklüğü, faktör analizi yapılmadan önce incelenmesi gereken önemli koşullardan biridir. Literatürde örneklem sayısına ilişkin farklı görüşler yer almaktadır. Ho (2006, s.207), örneklem sayısının 100'ün altında olmaması şartıyla bu sayının değişken sayısının 5 katından fazla olması gerekliliğini belirtmiştir. Nunally (1978), örneklem sayısının değişken sayısının 10 katı kadar olmasının yeterli olacağını ifade etmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013), 300 katılımcıya ulaşmayı faktör analizi için yeterli bir örneklem büyüklüğü olarak nitelendirmektedir. Bu araştırmada 21 maddelik ölçek formu 553 katılımcıya

uygulanarak örneklem büyüklüğüne ilişkin literatürde yer alan katılımcı sayısı koşulları sağlanmıştır. Katılımcılara uygulanan ölçek formları incelendiğinde zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinin herhangi birinde yer alan maddelerin %10 ve daha fazlasına cevap vermeyen 3 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Yapılacak analizlere 550 veriyle devam edilmiştir.

Faktör analizinde sağlanması gereken bir diğer koşul ise verilerin normal dağılım sağlamış olmasıdır. Veriler, normallikten uzaklaştıkça veriler arasında belli bir faktör çözümlemesine olanak verecek ilişkilerin ortaya çıkması zorlaşacaktır (Can, 2016). Bu nedenle verilerin çok değişkenli ve tek değişkenli normallik dağılımlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada verilerin çok değişkenli normallik dağılımları Bartlett testi ile daha sonraki aşamalarda incelenmiştir.

Verilerin tek değişkenli normalliklerinin sınanmasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Veri setinin normallik testi Kolmogrov-Smirnov veya Shapiro Wilk testleri yardımıyla yapılabilmektedir. Bu araştırmada örneklem büyüklüğü 550 olduğundan Kolmogrov-Smirnov testi kullanılmıştır (Kalaycı vd., 2008). Normallik testi sonucunun 0,05 anlamlılık düzeyinin üstünde çıkması durumunda verilerin normal dağıldığı kabul edilir. Araştırmada kullanılan ölçek zorbalığın zorba ve mağdur boyutlarını içerdiğinden yapılacak olan analizler iki ayrı ölçeğe de uygulanmıştır. Zorba ve mağduriyet ölçeklerinde yer alan tüm maddelerin analiz sonuçları 0,05 anlamlılık düzeyin altında kalmış olup kullanılan analiz yöntemi için verilerin normallik koşulunu sağlamadığı gözlemlenmiştir. Likert tipi ölçekler, normal dağılımı olumsuz etkilemekte ve yanıltıcı sonuçlar ortaya koymaktadır (Schmitt, 2011). Bu durum, normallik üzerine bir kanıya varılmadan önce diğer normallik yöntemlerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Normalliğin sınanmasında çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılarak yorum yapılabilir. Çarpıklık ve basıklık katsayısı $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değerler alabilmektedir. Normalliği test edilmek istenen veri setinin çarpıklık ve basıklık katsayılarının sıfıra yakınlığına bakılarak normallik konusunda fikir yürütülebilir (Can, 2016). Morgan ve diğerleri (2004), çarpıklık katsayısı için -1 ile +1 arası değeri normal dağılım ölçüsü olarak kabul ederken, Abraham (2018), çarpıklık katsayısının $\pm 1,0$ değerleri arasında kalmasını “uygun”; $\pm 1,0$ ila $\pm 2,0$ değerleri arasında kalmasını “kabul edilebilir”, $\pm 2,0$ ’den yüksek olan değerleri ise “kabul edilemez” olarak

değerlendirilmiştir. Bazı araştırmacılara göre ise çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 3 'e kadar normal dağılım sağlamaktadır (Shao ve Zhou, 2002). Kim (2013), çarpıklık değerinin -2,0 ile +2 arasında kalması ve basıklık değerinin 7,0 üzerinde olmaması durumunda değişkenin normal dağıldığını ifade etmiştir. Yazında normallığe ilişkin görüşlerin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. İfade edilen görüşler doğrusunda çalışmada kullanılan zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinde yer alan maddelere ilişkin tek değişkenli normallik koşulunun sağlandığı kabul edilmiştir.

Tüm çok değişkenli tekniklerde olduğu gibi, denekler, tek değişken ya da değişkenlerin kombinasyonları üzerinde uç değerlere sahip olabilirler (Büyüköztürk, 2002). Uç değerler ihmal edildiğinde veri seti normal dağılımdan sapabilir ve yapılacak analiz sonuçlarında önemli değişimler görülebilir (Aktürk ve Acemoğlu, 2011). Bu doğrultuda veri setinde yer alan uç değerler bulunmalı ve temizlenmelidir. Uç değerler analizi boxplot grafiği kullanılarak yapılmıştır. Analiz sonuçlarında zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinde tespit edilen uç değerlere sahip 21 katılımcı veri setinden çıkarılarak analize 529 veriyle devam edilmiştir.

Veri setinin çok değişkenli normallik dağılımları Bartlett testi kullanılarak analiz edilmiştir. Bartlett testi sonuçlarının 0.05'in altında olması istenir (Can, 2016). Bu doğrultuda Tablo 6 ve 7'de sunulan analiz sonuçları incelendiğinde zorbalık ve mağduriyet ölçekleri için verilerin çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Faktör analizinin yapılabilmesi için örneklem yeterliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu yeterlilik sayı değil ilişkiler anlamındadır (Can, 2016). Örneklem yeterliliği Kaiser Mayer Olkin (KMO) testi kullanılarak incelenir. Alpar (2013), 0.50 ve altı değerleri kabul edilemez, 0.50 ile 0.59 arasındaki değerleri çok kötü, 0.60 ile 0.69 arasındaki değerleri kötü, 0.70 ile 0.79 arasındaki değerleri orta, 0.80 ile 0.89 arasındaki değerleri iyi, 0.90 ve üzeri değerleri çok iyi olarak nitelendirmiştir. Can (2016) ise 0.7 ve üzeri değerleri iyi, 0.5 ile 0.7 arası değerleri yeterli, 0.5'in altı değerleri yetersiz yorumlamıştır. Bu çalışmada zorbalık ve mağduriyet ölçeğine ait KMO ve Bartlett testi sonuçları aşağıdaki 6. ve 7. Tabloda gösterilmiştir. Zorbalık mağduriyet ölçeğine ilişkin KMO değerlerinin 0.8'in üstünde olduğu, dolayısıyla her iki ölçeğin de faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 6. Zorbalık KMO ve Bartlett Testi değerleri

Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Ölçüsü		0.89
Yaklaşık kay-kare		3231.85
Bartlett's Küresellik Testi	Serbestlik derecesi	210
	Anlamlılık	.00

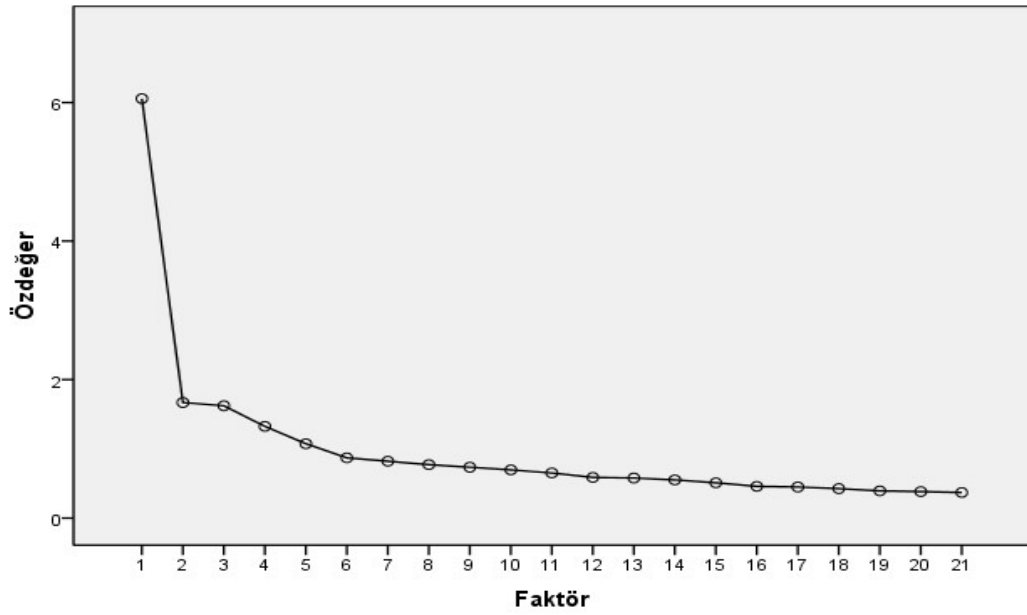
Tablo 7. Mağduriyet KMO ve Bartlett Testi değerleri

Kaiser Meyer Olkin (KMO) Örneklem Uygunluk Ölçüsü		0.92
Yaklaşık kay-kare		3769.61
Bartlett's Küresellik Testi	Serbestlik derecesi	210
	Anlamlılık	.00

4.1.2. Faktör Çıkarma

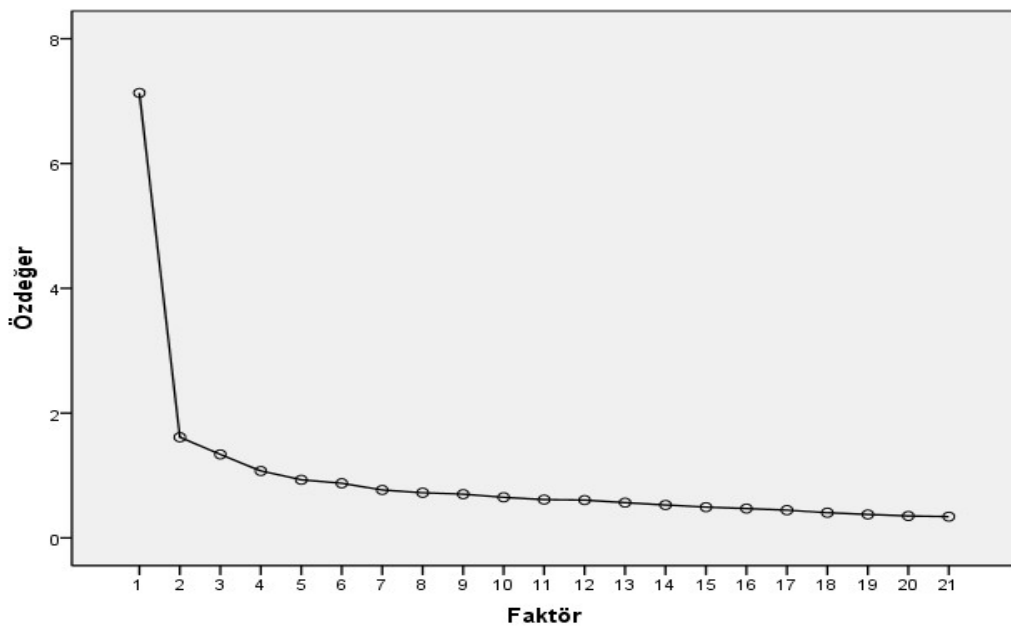
Faktör analizi, bir faktörleştirme ya da ortak faktör adı verilen yeni kavramları (değişkenleri) ortaya çıkarma ya da maddelerin faktör yük değerlerini kullanarak kavramların işlevsel tanımlarını elde etme süreci olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002). Faktör analiziyle çıkarılacak faktör sayısını belirlemede farklı teknikler kullanılmaktadır. Yazın göz önüne alındığında zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinin kendi içinde bir bütün olduğu ve temelde zorbalık davranışını ölçtüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinin tek faktörlü yapıda analiz edilmesi araştırmacı tarafından uygun görülmüştür.

Dikey eksenin özdeğerleri, yatay eksenin de faktörleri gösterdiği yamaç birikinti grafiği faktör sayısını belirlemede kullanılan tekniklerden biridir (Can, 2016). Bu doğrultuda çalışma kapsamında, zorbalık ve mağduriyet ölçekleri için ayrı ayrı çizgi grafikleri oluşturulmuştur.

Şekil 2. Zorbalık ölçeği yamaç birikinti grafiği

Zorbalık ölçeğine ait Şekil 2’de gösterilen yamaç birikinti grafikleri incelendiğinde özdeğer çizgisinin eğiminde belirgin azalmanın görülüp özdeğerlerin kararlı duruma geçtikleri kırılma noktasının ikinci nokta olduğu görülmektedir. Ayrıca birinci faktörün diğer faktörlerden anlamlı düzeyde uzak kaldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Mağduriyet ölçeği yamaç birikinti grafiği

Şekil 3'te gösterilen yamaç birikinti grafiği, mağduriyet ölçeği için oluşturulmuştur. Grafik incelendiğinde, özdeğer çizgisinin eğiminde belirgin bir azalma olduğu görülmekte ve özdeğerlerin kararlı bir duruma geçtikleri kırılma noktasının ikinci nokta olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, birinci faktörün diğer faktörlerden önemli ölçüde uzak olduğu gözlemlenmektedir. Yamaç birikinti grafiği sonuçlarının araştırmacının belirlemiş olduğu tek faktörlüğü yapıyı desteklediği söylenilebilir.

4.1.3. Faktör Yüklerinin Değerlendirilmesi/Yorumlanması

Bu çalışmada, çok değişkenli normalliğin sağlandığı durumlarda bir faktör çıkarma yöntemi olarak kullanılan, maksimum olabilirlik tekniği kullanılmıştır (Doğan 2015). Bu yöntemde, örneklem istatistiklerinden yola çıkarak evren değişkenlerini tahmin etmek amaçlanır. Bu kestirimde bulunabilmek için faktör yükleri kullanılarak en yüksek olasılık belirlenir (Karaman vd, 2017).

Faktör yük değeri, maddelerin faktörlerle olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır (Büyüköztürk, 2002). Faktör yükleri araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Hair ve diğerleri (2010), yük değerlerinin anlamlığının, örneklem büyüklüğüne göre değiştiğini belirterek 350 ve üzeri örneklemde 0.30 üzeri yük değerlerinin anlamlı olacağını ifade etmiştir. Büyüköztürk (2002), 0.30 ve üzeri faktör yük değerini kabul edilebilir olarak değerlendirirken Ho (2006), bu değer 0.33 olması gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada, faktör tarafından açıklanan varyansın %10'una denk gelen 0.33 faktör yük değeri ölçüt alınarak analiz yapılmıştır (Can, 2016).

Analiz edilen ölçek, 21 maddeden oluşmakta olup, zorbalık ve mağduriyet alt boyutlarını içermektedir. Yapılan analiz zorbalık ve mağduriyet alt ölçeklerine ayrı ayrı uygulanmıştır. Zorbalık ölçek maddeleri Z (Z1, Z2, Z3, Z4...), mağduriyet ölçek maddeleri M (M1, M2, M3, M4...) olarak adlandırılmıştır.

Tablo 8. Zorbalık ve mağduriyet ölçeklerine ilişkin faktör yük değerleri

Zorbalık	Faktör	Mağduriyet	Faktör
	1		2
Z7	0.61	M10	0.69
Z19	0.60	M19	0.65
Z6	0.60	M15	0.62
Z1	0.58	M8	0.61
Z17	0.56	M7	0.60
Z2	0.55	M14	0.60
Z12	0.55	M4	0.59
Z3	0.53	M3	0.58
Z5	0.52	M9	0.55
Z20	0.51	M5	0.55
Z8	0.50	M12	0.55
Z14	0.49	M2	0.54
Z15	0.47	M6	0.54
Z4	0.45	M17	0.54
Z10	0.45	M20	0.52
Z18	0.44	M13	0.51
Z16	0.44	M18	0.51
Z13	0.44	M16	0.49
Z22	0.43	M1	0.48
Z9	0.39	M21	0.45
Z21	0.38	M22	0.42

Analiz sonucunda ölçek maddelerine ait faktör yük değerleri Tablo 8’de gösterilmiştir. Zorbalık ölçek maddeleri .38 ile .61 arasında yük değerlerine sahiptir. Madde yük değerleri Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z8, Z9, Z10, Z12, Z13, Z14, Z15, Z16, Z17, Z18, Z20, Z21, Z22 maddeleri için orta düzeyde; Z6 Z7, Z19 maddeleri için yüksek düzeyde büyüklük olarak nitelendirilebilir. Mağduriyet ölçek maddeleri .42 ile .69 arasında yük değerlerine sahiptir Madde yük değerleri M1, M2, M3, M4, M5, M6, M9, M12, M13, M16, M17, M18, M20, M21, M22 maddeleri için orta düzeyde; M7, M8, M10, M14, M15, M19 maddeleri için yüksek düzeyde büyüklük olarak nitelendirilebilir (Büyüköztürk, 2002).

Zorbalık ölçeğinde hesaplanan tek faktörlü yapı Tablo 9’da görüldüğü üzere ölçeğe ilişkin toplam varyansın %25.35’ünü açıklamaktadır. Mağduriyet ölçeğinde ise tek faktörlü yapı tablo 10’da görüldüğü üzere toplam varyansın %30.73’ unu açıklamaktadır.

Tablo 9. Zorbalık ölçeği açıklanan toplam varyans tablosu

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Açıklanan Varyans Değerleri		
	Toplam	Açıklanan Varyans%	Kümülatif %	Toplam	Açıklanan Varyans%	Kümülatif %
1	6.06	28.84	28.84	5.32	25.35	25.35
2	1.67	7.95	36.79			
3	1.62	7.73	44.52			
4	1.33	6.30	50.82			
5	1.07	5.11	55.94			
6	.87	4.14	60.08			
7	.82	3.91	63.99			
8	.77	3.68	67.66			
9	.74	3.50	71.16			
10	.70	3.32	74.48			
11	.65	3.11	77.58			
12	.59	2.80	80.38			
13	.58	2.76	83.14			
14	.55	2.63	85.77			
15	.51	2.43	88.20			
16	.46	2.18	90.38			
17	.45	2.14	92.52			
18	.43	2.03	94.55			
19	.39	1.88	96.42			
20	.38	1.82	98.24			
21	.37	1.76	100			

Tablo 10. *Mağduriyet ölçeği açıklanan toplam varyans tablosu*

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Açıklanan Varyans Değerleri		
	Toplam	Açıklanan Varyans%	Kümülatif %	Toplam	Açıklanan Varyans%	Kümülatif %
1	7.131	33.96	33.96	6.45	30.73	30.73
2	1.613	7.68	41.64			
3	1.338	6.37	48.01			
4	1.073	5.11	53.12			
5	.931	4.43	57.56			
6	.876	4.17	61.73			
7	.768	3.66	65.38			
8	.724	3.45	68.83			
9	.701	3.34	72.17			
10	.650	3.10	75.27			
11	.614	2.92	78.19			
12	.605	2.88	81.07			
13	.566	2.69	83.77			
14	.528	2.51	86.28			
15	.493	2.35	88.63			
16	.470	2.24	90.85			
17	.445	2.12	92.99			
18	.404	1.93	94.91			
19	.376	1.79	96.70			
20	.352	1.68	98.38			
21	.340	1.62	100			

Sonuç olarak ölçek, 21 maddeden oluşan tek faktörlü yapıya sahiptir. Zorbalık ve mağduriyet alt ölçeklerinde 1, 2, 3, 4, 5 numaralarıyla kodlanan maddeler fiziksel zorbalık; 6, 7, 8, 9, 10 numaralarıyla kodlanan maddeler sözlü zorbalık; 12, 13, 14, 15 numaralarıyla kodlanan maddeler ilişkisel zorbalık; 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 numaralarıyla kodlanan maddeler siber zorbalık davranışlarını ifade etmektedir.

4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Doğrulayıcı Faktör Analizi, önceden oluşturulmuş modeldeki gözlenen değişkinlerden hareketle gizil değişkenler ortaya çıkarır (Yaşlıoğlu, 2007). DFA ile oluşturulan modelin gizil (gözlenemeyen) ve gözlenen bütün değişkenleri teste dahil edilerek elde edilen sonuçların verilerle uyum düzeyi incelenir (Akyüz, 2018). Çalışmanın bu aşamasında, Açımlayıcı Faktör Analizi kullanılarak ortaya konulan tek faktörlü yapı Doğrulayıcı Faktör Analizi aracılığıyla test edilecektir.

DFA öncesinde veri setinin normalliği test edilmiş olup zorbalık ve mağduriyet ölçek maddelerinin bazılarının normallik koşulunu sağlamadığı saptanmıştır. Normalliği olumsuz etkileyen uç değerleri tespit etmek amacıyla maddelerin boxplot grafikleri incelenmiştir. Zorbalık ve mağduriyet ölçek maddeleri için ayrı ayrı yapılan analiz sonuçları doğrultusunda uç değerlere sahip olduğu belirlenen 25 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Analize 575 katılımcıyla devam edilmiştir.

AFA sonucunda elde edilen ölçek maddeleri DFA öncesinde yeniden düzenlenmiştir. Bu doğrultuda zorbalık alt ölçeğinde yer alan Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z12, Z13, Z14, Z15, Z16, Z17, Z18, Z19, Z20, Z21, Z22 ve mağduriyet alt ölçeğinde yer alan M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M10, M12, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20, M21, M22 maddeleri Doğrulayıcı Faktör Analizi ile test edilmek için yeniden kodlanmıştır. Ölçek maddelerinin küçükten büyüğe doğru aritmetik olarak sıralanarak düzenlenmiş biçimi tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. *DFA öncesi maddelerin yeniden kodlanması*

Zorbalık alt ölçeğinde AFA sonucunda elde edilen maddeler	Zorbalık alt ölçeğinde DFA öncesi maddelerin yeniden kodlanması	Mağduriyet alt ölçeğinde AFA sonucunda elde edilen maddeler	Mağduriyet alt ölçeğinde DFA öncesi maddelerin yeniden kodlanması
Z1	Z1	M1	M1
Z2	Z2	M2	M2
Z3	Z3	M3	M3
Z4	Z4	M4	M4
Z5	Z5	M5	M5
Z6	Z6	M6	M6
Z7	Z7	M7	M7
Z8	Z8	M8	M8
Z9	Z9	M9	M9
Z10	Z10	M10	M10
Z12	Z11	M12	M11
Z13	Z12	M13	M12
Z14	Z13	M14	M13
Z15	Z14	M15	M14
Z16	Z15	M16	M15
Z17	Z16	M17	M16
Z18	Z17	M18	M17
Z19	Z18	M19	M18
Z20	Z19	M20	M19
Z21	Z20	M21	M20

Z22

Z21

M22

M21

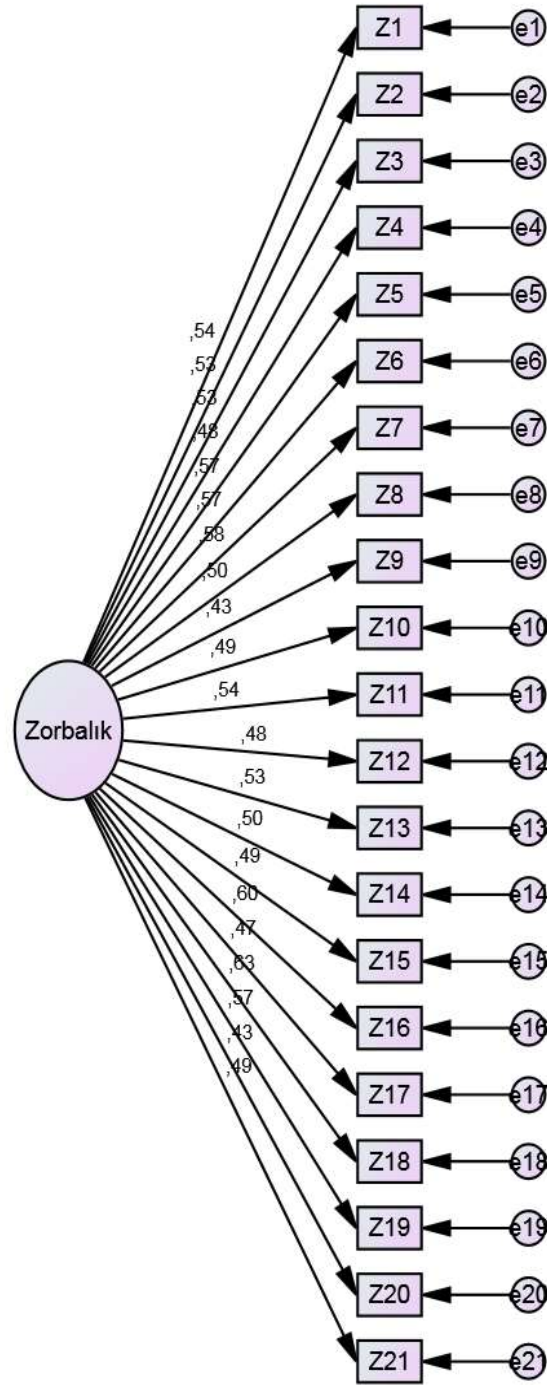
Uyum indeksleri, önceden oluşturulan modelin teoriyle uyumluluk derecesini test eder. Literatürde birçok uyum istatistiği yer almaktadır. Herhangi bir uyum istatistiğinin iyi olması tüm modelin iyi olduğu anlamına gelmemektedir (Erkorkmaz vd., 2013). Tek bir uyum istatistiğinin sonucuna bakılarak değil çeşitli uyum istatistikleri incelenerek modelin teorik uyumu hakkında bir karara varılmalıdır (Çapık, 2014). Bu çalışmada faydalanılacak uyum indeksleri ve değer aralıkları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. *Doğrulamalı faktör analizi uyum indeks tablosu* (Çapık, 2014)

Uyum İndeksi	Normal Değer	Kabul Edilebilir Değer
χ^2 /sd	<2	<5
GFI	>0.95	>0.90
AGFI	>0.95	>0.90
CFI	>0.95	>0.90
RMSEA	<0.05	<0.08
RMR	<0.05	<0.08
SRMR	<0.05	<0.08

Araştırmacı tarafından AFA sonucunda oluşturulan 21 maddeli, tek faktörlü model AMOS 21 programı aracılığıyla test edilmiştir. Bu kapsamda zorbalık ve mağduriyet alt ölçekleri için ayrı ayrı yol grafiği oluşturulmuş analiz sonuçları her bir ölçek için tek tek incelenmiştir. Part diyagramında dikdörtgen şekiller gözlenen değişkenleri temsil ederken daire şekiller gizil değişkenleri göstermektedir. Çalışmanın bu aşamasında zorbalık ve mağduriyet ölçekleri için 21 gözlenen değişken ile tek boyutlu gizli değişkenin uyumu test edilmiştir.

4.2.1. Zorbalık Alt Ölçeğine Yönelik DFA Sonuçları

Şekil 4. Zorbalık maddeleri yol grafiği

Şekil 4'te gösterilen yol grafiği incelendiğinde madde t değerlerinin istendik düzeyde olduğu görülmektedir. Zorbalık alt ölçeğinde yer alan maddelerin faktör yük değerleri aşağıda yer alan Tablo 13'te belirtilmiştir.

Tablo 13. Zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen faktör

Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri
Z1	.54	Z8	.50	Z15	.49
Z2	.53	Z9	.43	Z16	.60
Z3	.53	Z10	.49	Z17	.47
Z4	.48	Z11	.54	Z18	.63
Z5	.57	Z12	.48	Z19	.57
Z6	.57	Z13	.53	Z20	.43
Z7	.58	Z14	.50	Z21	.49

Tablo 13 incelendiğinde zorbalık alt ölçeği madde yük değerlerinin .43 ile .63 değerleri arasında yer aldığı görülmektedir. Madde yük değerleri .30 ve üzerinde olduğundan problemli bir madde olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak madde yük değerleri incelendiğinde χ^2/df değerinin 5'ten büyük olduğu dolayısıyla kabul edilebilir değer aralığından uzak olduğu sonucuna varılmıştır. Modelin SRMR uyum değeri 0.065 olup kabul edilebilir değer aralığındadır. Analiz sonucunda incelenen diğer uyum indeksleri RMSEA, CFI, ve GFI'dır. Tablo 14'te yer alan diğer değerlere bakıldığında bu indekslerin de kabul edilebilir değer aralıklarında yer almadığı görülmektedir.

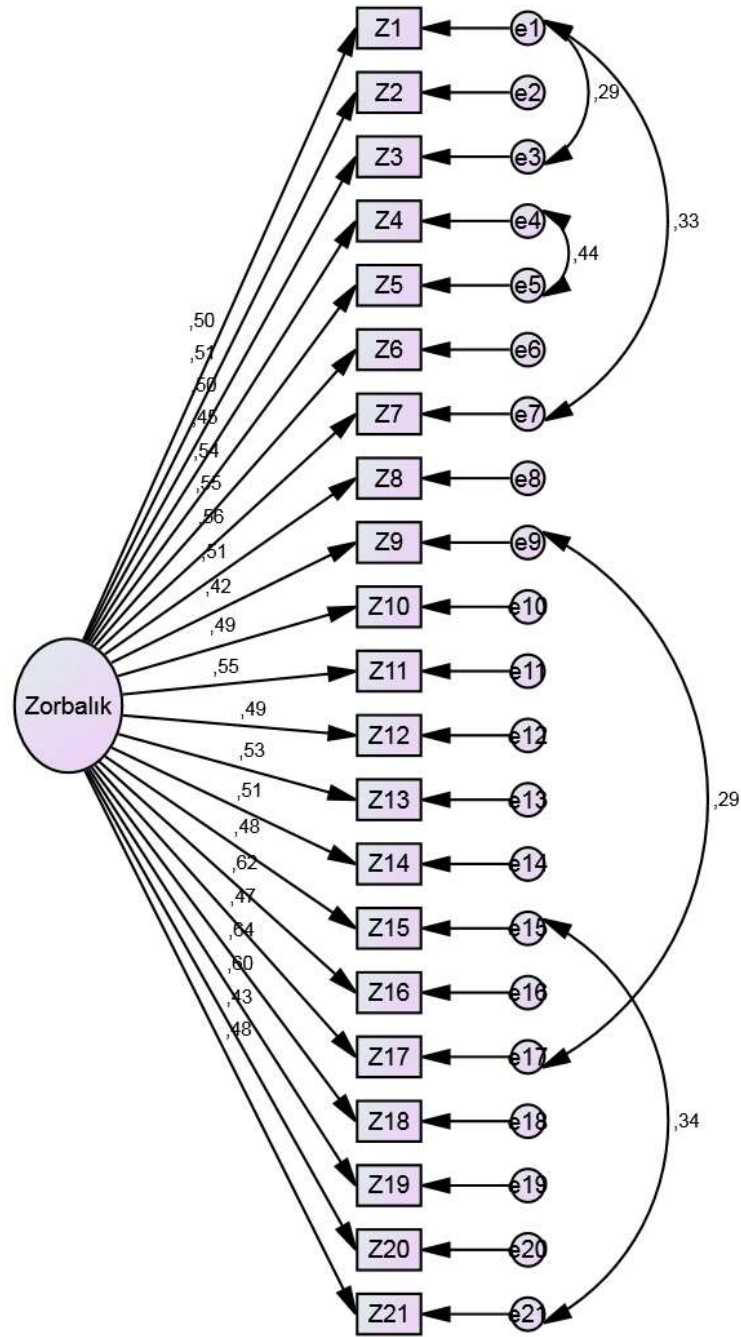
Tablo 14. Zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri

χ^2/df	RMSEA	SRMR	CFI	GFI
6.349	.097	.065	.721	.801

Test edilen modeli iyileştirmek amacıyla AMOS programı birtakım düzeltmeler önermektedir. Zorbalık ölçeğinin analizi sonucunda elde edilen model fit değerlerine bakılarak programın önerdiği modifikasyon işlemleri aşamalı bir şekilde uygulanmıştır. Yani her modifikasyon uygulamasından sonra modelin model fit değeri incelenerek sonraki aşamada hangi maddeler arasında modifikasyon yapılacağına karar verilmiştir.

Model üzerinde yapılan aşamalı modifikasyonlar işlemleri sırasıyla 4. ile 5., 1. ile 7., 15. ile 21., 1. ile 3. ve 9. ile 17. maddeler arasında gerçekleştirilmiştir. Her modifikasyon işlemi sonunda elde edilen uyum indeksleri incelenmiş, indekslerde

istendik değişimlere ulaşılıncaya kadar modifikasyon işlemlerine aşamalı olarak devam edilmiştir. Önerilen modifikasyonlar sonucunda oluşan yol grafiği Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Modifikasyon sonrası zorbalık maddeleri yol grafiği

Modifikasyon işlemleri sonucunda çizilen yol grafiği incelendiğinde madde t değerlerinin istendik düzeyde olduğu görülmektedir. Zorbalık alt ölçeğinde yer alan maddelerin modifikasyon işlemleri sonrasında aldıkları faktör yük değerleri aşağıda yer alan Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. *Modifikasyon sonrası zorbalık maddelerinin faktör yük değerleri*

Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri
Z1	.50	Z8	.51	Z15	.48
Z2	.51	Z9	.42	Z16	.62
Z3	.50	Z10	.49	Z17	.47
Z4	.45	Z11	.55	Z18	.64
Z5	.54	Z12	.49	Z19	.60
Z6	.55	Z13	.53	Z20	.43
Z7	.56	Z14	.51	Z21	.48

Modifikasyon sonrası yapılan DFA sonucunda ölçek maddelerinin 0.42 ile 0.64 arasında faktör yüklerine sahip oldukları görülmektedir. Ölçekte 0.3 değerinin altında faktör yükü alan madde bulunmamaktadır.

Tablo 16. *Modifikasyon sonrasında zorbalık maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri*

χ^2/df	RMSEA	SRMR	CFI	GFI
4.596	.079	.058	.817	.861

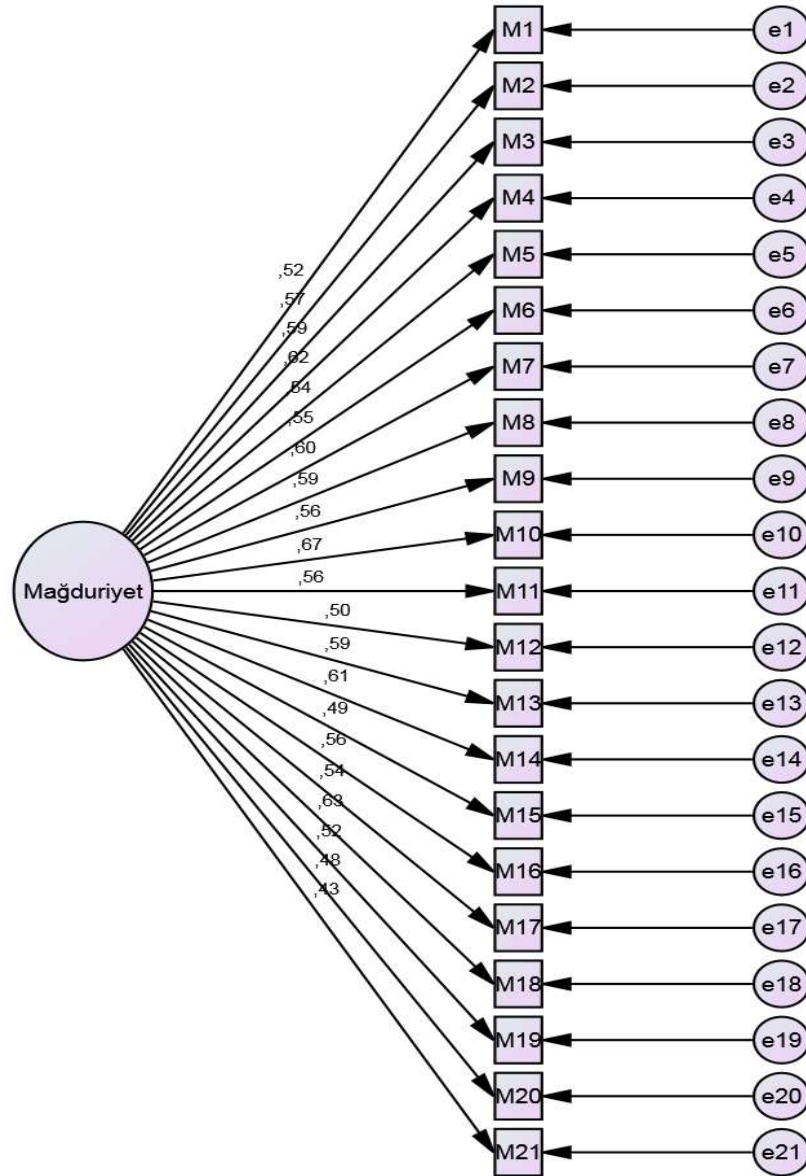
Tablo 16’da sunulan madde uyum indeksleri incelendiğinde χ^2/df değerinin 4.596 olduğu ve kabul edilebilir en üst değer olan 5’ten küçük olduğu görülmektedir. Bu durum χ^2/df değerinin iyi uyum gösterdiği anlamına gelmektedir. RMSEA değerine bakıldığında 0.079 olduğu ve kabul edilebilir üst sınır olan 0.08 değerinin altında olduğundan bu indeksin de problemlili olmadığı görülmektedir. SRMR değerinin 0.058 olduğu ve bunun kabul edilebilir değer aralıkları içerisinde bir değer olduğu saptanmıştır. GFI değeri 0.861 olarak bulunmuş olup kabul edilebilir değer aralığına yakın bir değere sahiptir.

Bazı araştırmacılar GFI değerinin 0.90 ve üzerinde olmasını gerektiğini vurgularken Marcholudis ve Schaumacher (2007), GFI değerinin 0.85’ten büyük olması gerektiğini belirtmiştir (Seçer, 2015). DFA sonucunda elde edilen GFI değerinin bu sınırlar içerisinde bulunduğu dolayısıyla bu değer kabul edilebilir bir

değer olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak 0.817 değerine sahip CFI incelendiğinde bu değer kabul edilebilir aralığın altında kaldığı ama alt sınıra yakın bir değer aldığı görülmektedir. Yapılan aşamalı modifikasyon işlemleri sonrasında indekslerde iyileşmeler gözlemlendiği dolayısıyla modifikasyon işlemlerinin, model uyum indeksleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

4.2.2. Mağduriyet Alt Ölçeğine Yönelik DFA Sonuçları

Şekil 6’da gösterilen yol grafiği bakıldığında madde t değerlerinin istendik düzeyde olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen madde faktör yükleri Tablo 17’de sunulmuştur.

Şekil 6. Mağduriyet maddeleri yol grafiği

Tablo 17. *Mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen faktör yükleri*

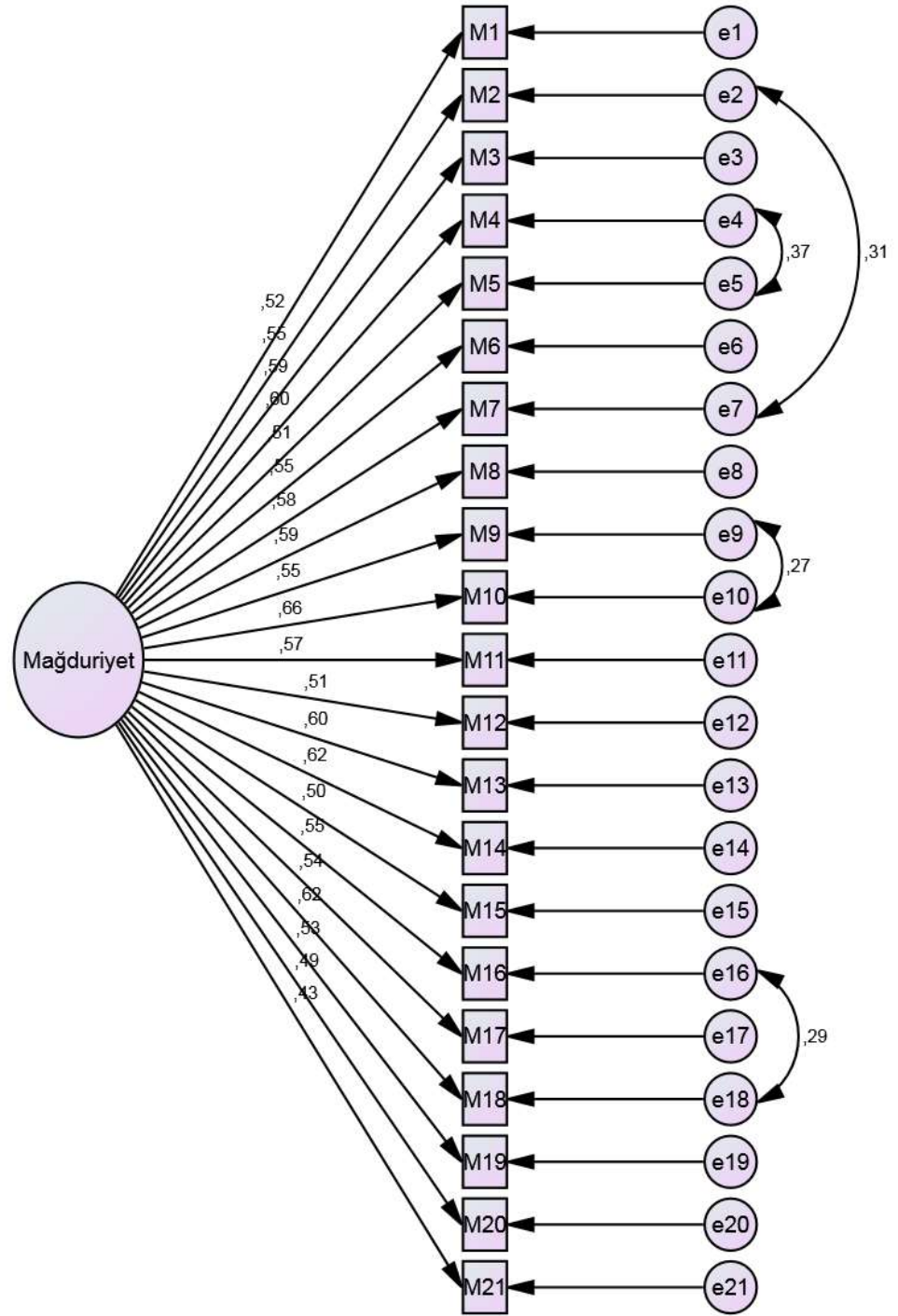
Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri
M1	.52	M8	.59	M15	.49
M2	.57	M9	.56	M16	.56
M3	.59	M10	.67	M17	.54
M4	.62	M11	.56	M18	.63
M5	.54	M12	.50	M19	.52
M6	.55	M13	.59	M20	.48
M7	.60	M14	.61	M21	.43

Tablo 17 incelendiğinde maddelerin 0.43 ile 0.67 değerleri arasında faktör yüklerine sahip olduğu görülmektedir. 0.30 değerinden düşük faktör yüküne sahip madde bulunmamakta yani ölçekte yer alan tüm maddelerin faktör yük değerleri istendik düzeydedir. Ancak Tablo 18’de sunulan model uyum indekslerine bakıldığında χ^2/df , RMSEA, SRMR, CFI ve GFI değerlerinin Tablo 12’de sunulan değer aralıklarının dışında kaldığı ve model uyumunun yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 18. *Mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri*

χ^2/df	RMSEA	SRMR	CFI	GFI
5.132	.085	.069	.805	.844

Model uyumunu iyileştirmek amacıyla program tarafından önerilen modifikasyon işlemleri sırasıyla 4. ile 5., 2. ile 7., 16. ile 18. ve 9. ile 10. maddeleri arasında yapılmıştır. Sırasıyla yapılan modifikasyon işlemlerinin her aşamasından sonra uyum indeksleri değerlendirilmiş, istendik düzeyde iyileşmeler gözlemlenemediğinde bir sonraki modifikasyon işlemine geçilmiştir. Modifikasyon sonrasında elde edilen yol grafiği Şekil 7’de gösterilmiştir.

Şekil 7. Modifikasyon sonrası mağduriyet maddeleri yol grafiği

Modifikasyon işlemleri sonucunda çizilen yol grafiği incelendiğinde madde t değerlerinin istendik düzeyde olduğu görülmektedir. Mağduriyet alt ölçeğinde yer alan maddelerin modifikasyon işlemleri sonrasında aldıkları faktör yük değerleri aşağıda yer alan Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. *Modifikasyon sonrası mağduriyet maddelerinin faktör yük değerleri*

Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri	Madde No	Faktör Yükleri
M1	.52	M8	.59	M15	.50
M2	.55	M9	.55	M16	.55
M3	.59	M10	.66	M17	.54
M4	.60	M11	.57	M18	.62
M5	.51	M12	.51	M19	.53
M6	.55	M13	.60	M20	.49
M7	.58	M14	.62	M21	.43

Tablo 19 incelendiğinde ölçekte yer alan maddelerin sahip olduğu faktör yüklerinin 0.43 ile 0.66 değeri arasında olduğu görülmektedir. Ölçekte 0.3'ten düşük faktör yüküne sahip herhangi bir madde bulunmamaktadır. Bu durum faktör yük değerlerinin istendik düzeyde olduğunu göstermektedir. Modifikasyon sonrası elde edilen model uyum indeksleri Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20. *Modifikasyon sonrasında mağduriyet maddeleri için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum değerleri*

χ^2/df	RMSEA	SRMR	CFI	GFI
4.068	.073	.063	.858	.879

Tablo 20 incelendiğinde χ^2/df değerinin 4.068 olduğu ve alt sınır olarak kabul edilen 5 değerinin altında kaldığı görülmektedir. Bu durum değerini iyi uyum gösterdiği sonucunu vermektedir. RMSEA değerine bakıldığında 0.073 olduğu ve kabul edilebilir değer aralığında yer aldığı söylenilebilir. SRMR değerinin 0.063 olduğu ve bunun kabul edilebilir bir değer olduğu görülmektedir. GFI değeri incelendiğinde 0.879 olduğu görülmekte olup bu değer 0.85'ten daha yüksek olduğundan kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (Marcholudis ve Schaumacher, 2007; akt Seçer, 2015), CFI değerine bakıldığında 0.858 olduğu ve bu değer kabul edilebilir aralığın altında kaldığı ancak alt sınır olarak nitelendirilen 0.9 değerine yakın bir değer olduğu görülmektedir.

Yapılan aşamalı modifikasyon işlemleri sonrasında indekslerde iyileşmeler gözlemlendiği dolayısıyla modifikasyon işlemlerinin, model uyum indeksleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

4.3. Lise Zorbalık Ölçeği'nin Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular

Bu araştırmada tek boyutlu ve 21 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında hem AFA grubunun hem DFA grubunun Zorbalık ve Mağduriyet alt maddeleri için ayrı ayrı iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca Zorbalık ve Mağduriyet maddeleri için test tekrar test güvenirliliği incelenmiştir.

4.3.1. İç Tutarlık Güvenirliği

Lise Zorbalık Ölçeği'ne ait iç tutarlık güvenirliliği analiz sonuçları Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21. *İç tutarlık katsayıları*

	AFA Grubu		DFA Grubu	
	İç Tutarlık Katsayısı Cronbach α	Madde Sayısı	İç Tutarlık Katsayısı Cronbach α	Madde Sayısı
Zorbalık Ölçeği	0.87	21	0.88	21
Mağduriyet Ölçeği	0.90	21	0.90	21

AFA grubu için iç tutarlık güvenirlik analizi 529 veri üzerinden yapılmıştır. AFA grubuna uygulanan 21 maddeli ve tek boyutlu ölçeğin zorbalık alt maddelerine ilişkin iç tutarlık katsayısı 0.87, mağduriyet alt maddelerine ilişkin iç tutarlık katsayısı ise 0.90 bulunmuştur. DFA grubu için iç tutarlık güvenirlik analizi ise 575 veri üzerinden yapılmıştır. DFA grubuna uygulanan 21 maddeli ve tek boyutlu ölçeğin zorbalık alt maddelerine ilişkin hesaplanan iç tutarlık katsayısı 0.88 iken ölçeğin mağduriyet alt maddeleri için bulunan iç tutarlık katsayısı 0.90'tür.

Güvenirlik katsayısı genellikle 0 ile 1 arasında değerler almaktadır (Can, 2016). Bir güvenirlik kestirim yöntemi olan iç tutarlık katsayısının 0.8-1 aralığında bir değere sahip olduğu durumlar, ölçme aracının yüksek güvenirlikte olduğunu anlamına gelmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018). Yapılan güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen bulgular, araştırma kapsamında geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin yüksek düzeyde iç tutarlık güvenirliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

4.3.2. Test Tekrar Test Yöntemine İlişkin Bulgular

Test tekrar test yöntemiyle elde edilecek güvenirlik katsayısını bulmak için dört hafta arayla gerçekleştirilen ölçümlerden elde edilen puanlar arasındaki korelasyon hesaplanmıştır (Baştürk vd., 2013). Korelasyon analizi zorbalık ve mağduriyet ölçekleri için ayrı ayrı yapılmıştır.

Tablo 22. *Normallik testi*

	Kolmogorov-Smirnov		
	Statistic	df	Sig.
Zorbalık 1. Uygulama	.15	176	.00
Zorbalık 2. Uygulama	.17	176	.00
Mağduriyet 1. Uygulama	.11	176	.00
Mağduriyet 1. Uygulama	.14	176	.00

Uygun korelasyon seçimi için ilişkinin sorgulandığı değişkenlerin normallik dağılımı incelenmelidir. Yapılan ölçümlerin normallik testleri Tablo 22’de verilmiş olup verilerin normal dağılım sağlamadığı gözlemlenmiştir. Normallik koşulunun sağlanmadığı durumlarda Spearman Sıra Farkları korelasyonu hesaplanmaktadır (Can, 2016). Aralıklı iki ölçüm puanları arasındaki ilişkileri incelenen zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinin korelasyon sonuçları ayrı ayrı hesaplanarak aşağıda yer alan Tablo 23 ve Tablo 24’te sunulmuştur.

Tablo 23. *Zorbalık ölçeği korelasyon sonuçları*

			Zorbalık 1. Uygulama	Zorbalık 2. Uygulama
Spearman Sıra Farkları	Zorbalık 1. Uygulama	Korelasyon Katsayısı (r)	1.00	.72
		Anlamlılık Değeri (p)		.00
		N	176	176
Korelasyonu	Zorbalık 2. Uygulama	Korelasyon Katsayısı (r)	.72	1.00
		Anlamlılık Değeri (p)	.00	
		N	176	176

Tablo 24. *Mağduriyet ölçeği korelasyon sonuçları*

			Mağduriyet 1. Uygulama	Mağduriyet 2. Uygulama
Spearman Sıra Farkları	Mağduriyet 1. Uygulama	Korelasyon Katsayısı (r)	1.00	.72
		Anlamlılık Değeri (p)		.00
		N	176	176
Korelasyonu	Mağduriyet 2. Uygulama	Korelasyon Katsayısı (r)	.72	1.00
		Anlamlılık Değeri (p)	.00	
		N	176	176

Tablo 23 incelendiğinde zorbalık ölçeği için birinci ve ikinci uygulamalarda elde edilen puanlar arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönlü yüksek bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir ($r:0.720$, $p<0.05$). Mağduriyet ölçeği uygulamalarına ilişkin korelasyon sonuçlarının yer aldığı Tablo 24'e bakıldığında iki uygulama arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönlü yüksek bir ilişki olduğu görülmektedir ($r:0.72$, $p<0.05$). Korelasyon katsayısı 1'e yaklaştıkça güvenilirlik artarken, 0'a yaklaştıkça güvenilirlik düşmektedir (Güler, 2014). Elde edilen bulgular, zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinin test tekrar test güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

4.4. Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeklerinden Alınan Puanlara Yönelik Bulgular

Açımlayıcı faktör analizi çalışma grubunun zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları incelendiğinde zorbalık ölçeğinden alınan toplam puanların ortalaması 11.09 iken mağduriyet ölçeğinden alınan toplan puanların ortalaması 16.46 olarak bulunmuştur. Zorbalık ölçek puanlarının cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde kız ($\bar{x}:10.87$) ve erkekler ($\bar{x}:11.40$) arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır ($p>0.05$). Kızların mağduriyet ölçeğinde aldığı puanlar ($\bar{x}:16.83$), erkeklerden ($\bar{x}:15.95$) anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Bu durumda AFA çalışma grubundaki kız ve erkek öğrencilerin zorbalık puanları ve mağduriyet puanlarının benzer olduğu söylenilebilir.

Doğrulayıcı faktör analizi çalışma grubunun zorbalık puan ortalamaları 10.68 ve mağduriyet puan ortalamalar 16.43'dır. Kızların zorbalık puanları ($\bar{x}:10.34$) ile erkeklerin zorbalık puanları ($\bar{x}:11.08$) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Mağduriyet ölçeğinde de kız ($\bar{x}:17.16$) ve erkekler ($\bar{x}:15.56$) arasında

anlamalı bir farklılaşma gözlemlenmemektedir ($p>0.05$). Bu bulgular DFA grubunda yer alan kız ve erkeklerin zorbalık ve mağduriyet ölçeklerinde benzer benzer puanlar aldıklarını göstermektedir.

4.5. Bulguların Özeti

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkarılan tek faktörlü yapı, zorbalık ölçeğinde toplam varyansın %25.35'ünü açıklarken, mağduriyet ölçeğinde toplan varyansın %30.73'ünü açıklamaktadır. AFA ile ortaya çıkarılan model doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla test edildiğinde zorbalık ölçeği ($\chi^2/df:6.349$, RMSEA:0.097, SRMR:0.065, CFI:0.721, GFI:0.801) ve mağduriyet ölçeği ($\chi^2/df:5.132$, RMSEA:0.085, SRMR:0.069, CFI:0.805, GFI:0.844) için istenilen sonuçlara ulaşılmadığı saptanmıştır. Program tarafından önerilen modifikasyonlar aşamalı bir şekilde uygulandığında zorbalık ($\chi^2/df:4.596$, RMSEA:0.079, SRMR:0.058, CFI:0.817, GFI:0.861) ve mağduriyet ($\chi^2/df:4.068$, RMSEA:0.073, SRMR:0.063, CFI:0.858, GFI:0.879) ölçeklerine ait uyum indekslerinde iyileşmeler olduğu gözlemlenmiştir. Güvenirlik çalışmaları kapsamında ölçeklerin iç tutarlık katsayısı ve test tekrar test güvenilirliği hesaplanmıştır. AFA grubu için zorbalık ölçeği 0.87, mağduriyet ölçeği 0.90 iç tutarlık katsayısına sahipken DFA grubu için zorbalık ölçeğinin iç tutarlık kat sayısının 0.88, mağduriyet ölçeğinin iç tutarlık kat sayısının 0.90 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 4 hafta arayla uygulanan zorbalık ölçeğinin ($r:0.72$, $p<0.05$) ve mağduriyet ölçeğinin ($r:0.72$, $p<0.05$) yüksek düzeyde test tekrar test güvenilirliğine sahip olduğu saptanmıştır. Yapılan analizlerle elde edilen veriler doğrultusunda *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Gelişim süreci farklı dönemler ayrılmış olup her gelişim dönemi kendine özgü birtakım özellikler barındırmaktadır. Lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin içerisinde bulunduğu gelişim dönemi, ‘ergenlik dönemi’ olarak adlandırılmaktadır. Ergenlik dönemi bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik anlamda hızlı değişimler geçirerek olgunlaştığı bir gelişim sürecidir. Bu dönemde yaşanan değişimler beraberinde birtakım sorunlara da neden olabilmektedir. Birçok alanda yaşanan değişimlere uyum sağlayamayan bireyler şiddet içerikli davranışlar sergileyebilmekte ve sosyal anlamda ilişkisel problemler yaşayabilmektedir. Bu durum ergenin arkadaşlarına karşı saldırganca davranmasına ve zorbalık davranışlarına başvurma ihtimalinin artmasına yol açmaktadır. Lise döneminde görülen zorbalık davranışlarını zamanında tespiti, davranışlara müdahale edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu kapsamda yapılan bu çalışma ile lise döneminde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet durumlarını belirlemek üzere *Lise Zorbalık Ölçeği* geliştirilmiştir.

Ulusal ve uluslararası yazın incelendiğinde lise döneminde zorbalık davranışlarını tespit edecek güvenirlik ve geçerliliği test edilmiş sınırlı sayıda ölçek geliştirme çalışmasının olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan zorbalık ölçeklerinin siber zorbalık davranışlarını ölçmekte yetersiz olduğu, siber zorbalığın, diğer zorbalık türlerinden ayrı bir şekilde ele alınarak ölçüldüğü saptanmıştır. Oysaki siber zorbalığın, akran zorbalığının bir türü olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda akran zorbalığının siber zorbalığı da kapsayacak şekilde ele alınması ve bir ölçme aracıyla zorbalık davranışlarının bütünsel olarak ölçülmesi gerekli görülmektedir. Bu

çalışmada geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği* ile alanyazındaki bu boşluk giderilecek olup zamandan ve maddi giderlerden tasarruf sağlanacaktır.

5.1. Ölçeğin Geçerliliğine Yönelik Bulguların Tartışılması

Lise Zorbalık Ölçeği'nin geçerlik çalışmaları; ölçeğin kapsam geçerliliği ve yapı geçerliliği değerlendirilerek gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte öncelikle ölçme aracının kapsam geçerliliğine bakılmıştır. İlk olarak farklı zorbalık türlerini yansıtan davranışlar belirlenerek madde havuzu hazırlanmıştır. Maddelerin ifade ediliş biçimi ve uygun maddelerin seçimi aşamasında 10 yıldan daha uzun süredir liselerde görev yapan 2 psikolojik danışmandan görüş alınmıştır. Alınan dönütler doğrultusunda yapılan düzeltmelerle oluşturulan taslak form zorbalık konusunda çalışmalar yürüten akademisyenlerin değerlendirmelerine sunularak ölçek, uygulama öncesi son halini almıştır.

Lise Zorbalık Ölçeği'nin yapı geçerliliği; açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak test edilmiştir. Güncel alanyazında siber zorbalık, akran zorbalığının bir türü olarak kabul edildiğinden geliştirilen ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olması gerektiğine karar verilmiştir. Sonraki aşamada yapılan faktör analizi zorbalık ve mağduriyet alt ölçekleri için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Faktör analizinde 0.33 faktör yük değeri ölçüt kabul edilmiştir. Zorbalık ölçek maddeleri 0.38 ile 0.61 arasında yük değerlerine sahipken, mağduriyet ölçek maddeleri 0.42 ile 0.69 aralığında faktör yük değerleri almıştır. AFA sonucunda ölçekte yer alan; 5'i fiziksel, 5'i sözlü, 4'ü ilişkisel ve 7'si siber zorbalık olmak üzere 21 maddenin istendik faktör yüklerine sahip olduğu görülmüştür.

Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda ortaya çıkarılan 21 maddeli, tek faktörlü yapı Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılarak test edilmiştir. Bu aşamada zorbalık ve mağduriyet ölçekleri için ayrı ayrı DFA uygulanmıştır. Zorbalık ölçeğinde elde edilen uyum indeksleri χ^2/df : 6.349, RMSA: 0.097, SRMR: 0.065, CIF: 0.721 ve GIF: 0.801 olarak bulunmuştur. Bu şekliyle uyum indekslerinin kabul edilebilir değer aralıklarının dışında olduğu görülmüştür. Modeli iyileştirmek amacıyla program tarafından önerilen modifikasyon işlemleri aşamalı bir şekil yapılmıştır. Modifikasyon sonrası zorbalık ölçeği uyum indeksleri χ^2/df : 4.596,

RMSA: 0.079, SRMR: 0.058, CIF: 0.817 ve GIF: 0.861'dir. Zorbalık maddeleri üzerinde yapılan modifikasyon işlemlerinin modelde olumlu etkiler yarattığı, uyum indekslerinde iyileşmeler olduğu gözlemlenmiştir. Mağduriyet ölçeğinde elde edilen uyum indeksleri χ^2/df : 5.132, RMSA: 0.085, SRMR: 0.069, CIF: 0.805 ve GIF: 0.844 olarak bulunmuştur. Bu değerlerin de kabul edilebilir değer aralığında olmadığı görülmüş olup önerilen modifikasyon işlemleri aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Mağduriyet maddelerinde yapılan modifikasyonlar sonucunda uyum indekslerinin χ^2/df : 4.068, RMSA: 0.073, SRMR: 0.063, CIF: 0.858 ve GIF: 0.879 olduğu görülmüştür. Modifikasyon işlemlerinin mağduriyet ölçeğine ait uyum indekslerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca bazı uyum indekslerinin sınır kabul edilen değerlere yakın olduğu görülmektedir. Bu durumun kontrol edilemeyen bireysel (hastalık, yorgunluk, uykusuzluk, dikkatsizlik, konsantrasyon düşüklüğü vb.) ve çevresel faktörlerden (sınıf mevcudu, sınıfın sıcaklığı, sınıf düzeni, gürültü vb.) kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. AFA ve DFA sonuçlarından elde edilen bulgular göz önüne alındığında; 21 maddeden oluşan, tek faktörlü yapıya sahip *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin geçerli bir ölçme aracı olduğu kararına varılmıştır.

5.2. Ölçeğin Güvenirliğine Yönelik Bulguların Tartışılması

Lise Zorbalık Ölçeği'nin güvenilirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlılık ve test tekrar test kestirim yöntemleri kullanılmıştır. İç tutarlılık katsayısı, hem AFA grubunun hem DFA grubunun Zorbalık ve Mağduriyet alt maddeleri için ayrı ayrı hesaplanmıştır. AFA grubuna uygulanan zorbalık alt maddelerine ilişkin iç tutarlılık katsayısı 0.87, mağduriyet alt maddelerine ilişkin iç tutarlılık katsayısı ise 0.9 bulunmuştur. DFA grubuna uygulanan zorbalık alt maddeleri için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı 0.88 iken mağduriyet alt maddeleri için bulunan iç tutarlılık katsayısı 0.90'dır. Hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayılarının 0.8 üzerinde olduğu görülmekte olup 21 maddelik *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin yüksek düzeyde iç tutarlılık güvenirlige sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Yıldız ve Uzunsakal, 2018).

Dört hafta arayla çalışma grubuna *Lise Zorbalık Ölçeği* uygulanmış olup elde edilen verilerin korelasyon katsayıları hesaplanarak test tekrar test güvenirligi değerlendirilmiştir. Güvenirlik analizi zorbalık ve mağduriyet alt maddeleri için ayrı

ayrı hesaplanmıştır. Zorbalık alt maddelerinden her iki uygulamada alınan puanların korelasyon katsayısı 0.72 olarak bulunurken mağduriyet maddelerinden her iki uygulamada alınan puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde korelasyon katsayısının 0.72 olduğu görülmüştür. Zorbalık ve mağduriyet alt ölçekleri için ayrı ayrı hesaplanan korelasyon katsayılarının anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara bakılarak her iki alt ölçeğin de yüksek düzeyde test tekrar test güvenilirliğine sahip olduğu söylenilebilir.

5.3. Ölçekten Alınan Puanların Tartışılması

Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi gruplarında yer alan öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet düzeyleri cinsiyete göre incelenmiştir. Gruplar için ayrı ayrı uygulanan T-testi sonuçlarına göre her iki gruptaki öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum kız ve erkek öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet düzeylerinin benzer olduğunu göstermektedir. Ergenlik dönemindeki öğrencilerle yürütülen çalışmalarda öğrencilerin, zorbalık (Adalar Çelenk ve Yıldızlar, 2019; Gökkaya ve Tekinsav Sütçü, 2020; İşsever, 2020) ve mağduriyet (Adalar Çelenk ve Yıldızlar, 2019; Bilgiç, 2021; Gökkaya ve Tekinsav Sütçü, 2020) düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği raporlanmıştır. Bununla beraber ilgili alanyazın incelendiğinde mevcut çalışma bulgusunun aksine zorbalık (Burnukara ve Uçanok, 2012; Genç, 2007) ve mağduriyetin (Burnukara ve Uçanok, 2012; Çüm ve Çüm, 2022; Genç, 2007) cinsiyete göre farklılaşma gösterdiği ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Bu durumun, çalışmanın yapıldığı bölgenin mikro kültürü ve yetiştirilme tarzından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

5.4. Ölçeğin Alanyazına Katkılarının Tartışılması

Zorbalık, öğrenciler arasında yaygın bir şekilde görülmekte ve taraflar açısından olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir. Yapılan araştırmalar öğrencilerin zorbalık karşısında göstermiş olduğu çabanın çoğunlukla yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan okul bünyesinde tüm paydaşların dahil edildiği müdahale ve önleme çalışmalarının yürütülmesi önem arz etmektedir. Yapılması gereken bu çalışmaların planlanması ve sürdürülmesi noktasında

zorbalığın doğru bir şekilde tespit ve teşhis edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla geçerliliği ve güvenilirliği sınanmış ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ölçme araçlarında aranan önemli özelliklerden biri ölçülmesi amaçlanan kapsamı dengeli bir şekilde temsil ediyor olmasıdır. Literatürde yer alan zorbalık ölçekleri incelendiğinde: Gültekin (2003) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği”; Kutlu ve Aydın (2010) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Ölçeği Kendini Bildirim Formu”nda; Vessey ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen, Kırıcı ve Ekşi (2022) tarafından Türkçeye uyarlanan “Çocuk-Ergen Zorbalık Ölçeği-9 Kısa Form”nda farklı zorbalık türlerine ait maddelerin yer aldığı görülmüş olup siber zorbalık davranışlarını yansıtan ölçek maddelerine rastlanmamıştır. Araştırmacılar tarafından zorbalık davranışlarının yanı sıra siber zorbalık davranışları da belirlemek istediğinde ise farklı ölçeklere de başvurulmak zorunda kalınmaktadır. Arslan ve diğerleri (2020) tarafından geliştirilen Lise Öğrencilerine Yönelik Siber Zorbalık Ölçeği; Çetin ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilen Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği siber zorbalığı tespit etmeye yöneliktir. Güncel alanyazın zorbalık kavramının bir zorbalık türü olan siber zorbalığı da kapsayacak şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmayla geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*; fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber zorbalık davranışlarını bir bütün olarak ölçen kapsayıcı, güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiş bir zorbalık ölçeğidir.

Ulusal alanyazında akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar daha çok zorbalık durumlarını tespit etmek (Adalar-Çelenk ve Yıldızlar, 2019; Hamurcu, 2020; Pişkin, 2010; Polat ve Sohbet, 2020) veya zorbalıkla ilişkili olabileceği düşünülen değişkenleri belirlemek (Çetinkaya ve ark., 2009; Gür vd., 2020; Mercan ve Sarı, 2018; Sezen ve Murat, 2018) amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde zorbalık yapma durumlarıyla ilişkili veriler genellikle aynı ölçme araçları kullanılarak elde edilmiştir. Bu ölçekler: Olweus tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlama çalışmaları Sipahi ve Karababa (2018) tarafından yürütülen “Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi”; Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Ölçeği Ergen Formu”dur. Ölçeklerin hedef grubuna bakıldığında “Olweus Öğrenciler İçin Akran Zorbalığı Anketi”nin 8-16 yaş grubu için geliştirildiği, “Akran Zorbalığı Ölçeği Ergen Formu”nun ise 6., 7., 8., 9., 10., 11. ve 12. sınıf seviyesinde öğrenim gören öğrencilere uygulanmak üzere

geliştirildiği görülmektedir. Hedef grupta yer alan bireylerin yaşları ve eğitim kademeleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Her gelişim döneminin özellikleri kendine özgü olduğundan dolayı doğrudan bir eğitim kademesine yönelik olarak geliştirilen ölçekler kullanılarak daha doğru sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu çalışma kapsamında geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*, lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak ve liselerde uzun yıllar çalışmış alan uzmanlarından alınan dönütler önemsenerek geliştirilmiştir.

Zorbalık konusunda bütüncül bir bakış açısıyla geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin, bu konuda çalışmalar yürütmeyi planlayan araştırmacılar tarafından kullanılmasıyla, çalışmaların güncel perspektifle yürütüleceğine inanılmaktadır. Ayrıca farklı kademelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik de geliştirilecek olan ölçeklerde zorbalık kavramına bütüncül bir şekilde yaklaşılması gerekli görülmektedir. Bu anlamda mevcut çalışma önemli bir ölçüt olarak değerlendirilebilir.

Özetle; ülkemizde yapılan çalışmalarda lise düzeyinde akran zorbalığı ile siber zorbalığı bir arada ölçen kapsayıcı bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış *Lise Zorbalık Ölçeği*'yle lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumları, siber zorbalığı da kapsayacak şekilde yazılmış akran zorbalığı ölçek maddeleri ile tespit edilebilmektedir. Böylece alanyazında var olan bu boşluğun giderilmesi amaçlanmaktadır. Kurumunda zorbalıkla ilgili çalışma yürütmek isteyen sahada görevli personellerin ve lise öğrencilerinin zorbalık davranışları hakkında inceleme yapacak araştırmacıların, yürütecekleri çalışmalarda mevcut çalışma kapsamındaki *Lise Zorbalık Ölçeği*'ni kullanabilecekleri düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırma sonuçları, liselerde görev yapan öğretmenlere, okul psikolojik danışmanlarına ve zorbalık konusunda çalışma yürütecek araştırmacılara öneriler yer almaktadır.

6.1. Sonuç

Bu çalışma kapsamında lise öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet durumlarını belirlemek amacıyla *Lise Zorbalık Ölçeği* geliştirilmiş ve ölçeğin güvenirlik ve geçerlilik çalışmaları çalışmalarına ilişkin bulgular incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle zorbalık davranışlarını temsil edecek ölçek maddelerinin yazımı ve uygun maddelerin seçiminde liselerde görev yapan psikolojik danışmanlardan ve bu konuda çalışmalar yürüten uzmanlardan görüş alınarak ölçeğin kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği AFA ve DFA aracılığıyla incelenmiştir. 529 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden yapılan AFA sonucunda ölçeğin 21 maddeden oluşan tek boyutlu yapıya sahip olduğu saptanmıştır. Elde edilen yapıyı doğrulamak amacıyla yapılan DFA sonucunda 21 maddeden oluşan tek faktörlü yapı doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenirliği hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını saptamak için incelenen Crobach's Alpha katsayısı ile ölçeğin güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Ölçeğin 4 hafta arayla 176 kişiden oluşan çalışma grubuna uygulanmasıyla elde edilen veriler üzerinden yapılan korelasyon analizi sonucunda ölçeğin test tekrar test güvenirliğinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Fiziksel, sözlü, ilişkisel zorbalık türlerinden lise öğrencilerinin zorbalık yapma ve zorbalık mağduriyet durumlarını belirlemeye yönelik 21 maddeden oluşan *Lise Zorbalık Ölçeği*, güvenirlik ve geçerliliği kanıtlanmış olarak uygulayıcıların kullanımına sunulmuştur. Ölçek tek boyutlu olduğundan dolayı, ölçümlerin yorumlanması toplam puanlar üzerinden yapılmaktadır. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamakla beraber ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 63'tür. Zorbalık maddelerinden elde edilen toplam puan arttıkça öğrencilerin zorba olma düzeyleri, mağduriyet maddelerinden elde edilen toplam puan arttıkça öğrencilerin mağdur olma düzeyleri artmaktadır.

6.2. Öneriler

Bu çalışma kapsamında geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*, lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık davranışlarını ölçmeye yönelik olarak liselerde görev yapan öğretmenler, okul psikolojik danışmanları ve lise düzeyinde zorbalık konusunda çalışma yürütecek araştırmacılar tarafından kullanılabilir. Ölçek uygulayıcılarına yönelik öneriler bu başlık altında ele alınarak aşağıda sunulmuştur.

6.2.1. Araştırmacılar İçin Öneriler

Yapılacak araştırmalarda, lise öğrencilerinin zorbalık ve mağduriyet durumları belirlenmek ve bu değişken ile farklı değişkenler arasındaki ilişki incelenmek istendiğinde *Lise Zorbalık Ölçeği*'nden faydalanılması önerilmektedir. Bunun yanı sıra çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğin geçerlilik ve güvenirliği kanıtlandığından, zorbalık konusunda ilerde yapılacak olan ölçek geliştirme çalışmalarının uygunluk geçerliliği incelendiğinde bu ölçeğin ölçüt olarak kabul edilebileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında geliştirilen *Lise Zorbalık Ölçeği*'nin, lise kademesinde öğrenim gören öğrenciler için geliştirildiği göz önüne alındığında, diğer kademelerde öğrenim gören öğrencilere, öğrenci velilerine veya öğretmenlere yönelik olarak da zorbalık konusunda benzer ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Literatüre katkı sağlamak ve sahada görevli personelleri desteklemek amacıyla zorbalıkla mücadelede farklı hedef gruplara yönelik psikoeğitim müdahale programı geliştirme çalışmaları yürütülebilir. Bununla birlikte zorbalık konusunda lise

kademesinde yapılacak olan uygulamalı çalışmaların etkinliği test edilmek istendiğinde, hedef gruba çalışma öncesi ve sonrasında *Lise Zorbalık Ölçeği* uygulanarak elde edilen sonuçların karşılaştırılabileceği düşünülmektedir.

6.2.2. Okul Psikolojik Danışmanları İçin Öneriler

Liselerin, bazı öğrenciler açısından sistematik ve profesyonel anlamda destek alınabilen son kademe olduğundan ve müdahale edilmediğinde zorbalığın ileriki yıllarda da devam ettiğinden zorbalıkla mücadelede ortaöğretim kurumlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Zorbalık konusunda okullarda yapılacak olan çalışmaları planlamak için öncelikle var olan durumu tespit etmek önemlidir. Başka bir ifadeyle, soruna müdahale edilmeden önce sorunun doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda lise öğrencilerinin zorbalık yapma ve mağduriyet düzeylerini belirlemek amacıyla *Lise Zorbalık Ölçeği*'nde faydalanılabilir. Öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet durumları belirlendikten sonra zorbalık nedenleri ile ilgili araştırmalar yapılabilir. Zorba ve mağdurlara yönelik zorbalık müdahale programları oluşturularak hedef gruplarla psikoeğitim çalışmaları yürütülebilir. Zorbalıkla mücadelede ortak anlayışı sağlamak ve iş birliğini artırmak amacıyla veli, öğretmen ve okul idaresiyle toplantı ve bilgilendirme seminerleri düzenlenebilir.

Ayrıca zorbalık konusunda yapılacak çalışmaların etkili olup olmadığı belli aralıklarla değerlendirilmelidir. Bu nedenle yapılması planlanan çalışma öncesinde, çalışma süreci devam ederken ve çalışma sonunda yapılacak ölçümlerle kat edilen yol gözden geçirilmelidir. Lise kademesinde yürütülecek çalışmaların farklı aşamalarında yapılacak olan ölçme işlemleri *Lise Zorbalık Ölçeği* aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

6.2.3. Eğitim Politikacıları İçin Öneriler

Son dönemde, Milli Eğitim Bakanlığı'nca zorbalık konusuna önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Müfredat güncelleme çalışmalarında zorbalık konusuna da yer verilmesi atılan önemli adımlardan biridir. Ayrıca bazı illerde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Yürütme Komisyonlarının, rehberlik yerel hedefi olarak şiddet ve zorbalık konularını ele aldığı bilinmektedir. Bu anlamda

il yerelinde veya ülke genelinde yapılacak olan çalışmalarda, sahanın zorbalık konusundaki durum ve ihtiyaçlarını doğru tespit etmek önem arz etmektedir. Lise kademesinde öğrenim gören öğrencilerin zorbalık yaşantılarını bütüncül bir şekilde belirlemek amacıyla *Lise Zorbalık lėėi*'nden yararlanılabilir. Yapılacak çalışmalardan sonra değerlendirilmenin yapılması, çalışmaları geliştirmek ve yeni çalışmaları planlamak açısından önemli görülmektedir. Bu anlamda yıl sonunda genel veya özel değerlendirmenin yapılmasında bu çalışma kapsamında geliştirilen *Lise Zorbalık lėėi* kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Abraham, M. (2018). Construction and validation of the adolescent perceived risks and benefits of exposure to music from personal music players questionnaire. *Psykhē*, 27(2), (pp. 1-16). <https://doi.org/10.7764/psykhe.27.2.1065>
- Adalar Çelenk, T. E., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24–31. <https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>
- Ağar, M., & Aydın E., (Ed). (2021). *Akran zorbalığı: Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışmanlar İçin Kitapçık*. MEB
- Ahioğlu Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Akar, N. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında karşılaşılan disiplin sorunları ve eğitim yöneticilerinin çözüm yaklaşımları* (Denizli ili örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- Akbaba, A., & Erdoğan, H. (2019). Okul yöneticileri ve öğretmen görüşlerine göre okul ikliminin oluşması. *The Journal of Academic Social Science*, (5), 211-227. <https://doi.org/10.16992/ASOS.205>
- Akbaş, E., & Yiğitoğlu, G. (2021). Adölesan Dönemde Psikososyal Sorunlar. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 7277-7299. <https://doi.org/10.26466/opus.906824>
- Akca, E. B., & Sayımer, İ. (2017). Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: Mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 7-19. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.5.001.x>
- Akca, E. B., Sayımer, İ., Salı, J. B., & Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalardaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 17-30.
- Akgün, M. (2021). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarının sosyal medya bağımlılığı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Akıncı, T., & Süzük, E. (2022). Lise öğrencilerinin akran zorbalığına maruz kalma düzeylerini yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal*

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 62-79.
<https://doi.org/10.17240/aibuefd.2022..-819947>

- Aksu, G., Eser, M. T., & Güzeller, C. O. (2017). *Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yapısal Eşitlik Modeli Uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
- Aktürk, Z., & Acemoğlu, H. (2011). *Sağlık çalışanları için araştırma ve pratik istatistik*. Anadolu Ofset.
- Akyüz, H. E. (2018). Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi: Uygulamalı bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 186-198.
<https://doi.org/10.17798/bitlisfen.414490>
- Alıkaşifoğlu, M., & Ercan, O. (2007). Çocukluk çağında kabadayılık zorbalık davranışları: Hekimler açısından anlamı derleme. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(11), 19-25.
- Alpar, R. (2013). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Detay Yayıncılık.
- Antiri, K. O. (2016). Types of bullying in the senior high schools in Ghana. *Journal of Education and Practice*, 7(36), 131-138.
- Arslan, N. (2017). Peer Bullying among High School Students: Turkish Version of Bullying Scale. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*.
- Arslan, S. (2019). Siber Zorbalık Motivleri. İ. Tanrıkulu (Ed.), *Siber Zorbalık* içinde (s. 89-108). Anı Yayıncılık
- Arslan, S. Ö., & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.
- Arslan, S., & Yeşilyurt, F. (2019). Ergenlerin sanal zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 27-42. <https://doi.org/10.26466/opus.515067>
- Arslan, A., Bilgin, O. & İnce, M. (2020). A study on developing a cyberbullying scale for high school students. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 15(10. Year Special Issue), 4723-4738.
- Aslan, M., & Polat, M. O. (2023). Tüm boyutlarıyla akranlar arası zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 43-82.
- Ayas, T. & Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 316-324.
- Ayas, T., Horzum, B.M., & Koç, M. (2017). *Lise öğrencilerinde sanal zorbalığın yaygınlığı ve önleme programının etkililiği*. TÜBİTAK Proje No: 115K444.
<https://app.trdizin.gov.tr/proje/TVRjNU9EazU/lise-ogrencilerinde-sanal-zorbaligin-yayginligi-ve-onleme-programinin-etkililigi>

- Azami, M. S., & Tareman, F. (2021). Risk Factors Associated with Cyberbullying, Cybervictimization, and Cyberbullying-Victimization in Iran's High School Students. *Iranian Journal of Psychiatry*, 16(3), 343. <https://doi.org/10.18502/ijps.v16i3.6261>
- Bacıoğlu, S. D., & Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 169-187.
- Baker, Ö. E., & Tanrikulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2771-2776. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.413>
- Baştepe, İ. (2009). Etkili okulun eğitim-öğretim süreci ve ortamı boyutlarının nitelikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 76-83.
- Baştürk, S., Dönmez, G., & Dicle, A. N. (2013). Geçerlilik ve güvenirlik. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 161-196). Vize Yayıncılık
- Bayar, A., & Balcı, M. (2023). Okul rehber öğretmenlerinin bakış açısından akran zorbalığı ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 87-105.
- Bayraktar, F. (2006). İlköğretimde zorbalık ve kurban olma: Ergenlik öncesi çocuklarda zorbaların, kurbanların, zorba/kurbanların ve katılmayan grubun karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12(38), 43-58.
- BC Ministry of Education. (1998). *Focus on bullying: A prevention program for elementary school communities*. Special Programs Branch
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *The Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 16-33. <https://doi.org/10.21913/JSW.v1i2.172>
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools. A guide to understanding and management*.
- Bıçakçı, A. B. (2015). Ergenlikte psikososyal değişim ve gelişim. *Gençlik, Gelişim ve Değerler Sempozyumu*.
- Bilge, F. (2006). Ergenlerin Öfkeyle Baş Etmelerine Nasıl Yardımcı Olabiliriz? *Çocuk ve Ergene Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sempozyumu*. 15-16 Mayıs. AEM Kitap.
- Bilgiç, B. S. (2021). *Akran zorbalığına maruz kalan lise öğrencilerinin bilişsel esneklik ve bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Bilgiz, S., & Peker, A. (2020). Ergenlerde kişisel ve çevresel faktörlerin siber zorbalık davranışını yordaması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(2), 430-447.

- Blakemore S. J., & Mills K. L. (2013) Is Adolescence a Sensitive Period for Sociocultural Processing? *Annual Review of Psychology*. 65, 187-207. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115202>
- Brank, E. M., Hoetger, L. A., & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8, 213-230. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-102811-173820>
- Burnukara, P., & Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve bas etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma süresince nicel veri analizi* (4. baskı). Pegem Akademi.
- Carisa, D. D. (2020) *Cyberbullying: Flaming*. <https://dindadestcarisa.wordpress.com/>
- Cemaloğlu, N., & Karadağ, C. A. (2019). Okul müdürlerinin siber zorbalığa ilişkin görüşleri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 64-81.
- Cheraghi, A., & Piskin, M. (2011). A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey. *Procedia-social and behavioral sciences*, 15, 2510-2520. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.04.137>
- Chi, P. T. L., Lan, V. T. H., Ngan, N. H., & Linh, N. T. (2020). Online time, experience of cyber bullying and practices to cope with it among high school students in Hanoi. *Health Psychology Open*, 7(1), 2055102920935747. <https://doi.org/10.1177/2055102920935747>
- Ciminli, A. (2023). Akran Zorbalığına Şahit Olan Öğrencilerin Algıları. *Online Journal of Current Educational Studies*, 1(1), 22-52.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722. <https://doi.org/10.2307/1131945>
- Çakar, F. S., Tagay, Ö., Karataş, Z., & Yavuzer, Y. (2015). Lise Öğrencileri İle Öğretmenlerin Riskli Davranışlara İlişkin Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(12), 1-13.
- Çakmur, H. (2012). Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(3). <https://doi.org/10.5455/pmb.1-1322486024>
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205.

- Çetin, B., Yaman, E., & Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education*. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.06.014>
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., & Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 151-158.
- Çimen, L. K., & Karaboğa, Y. (2015). Yönetici ve öğretmenlerin ortaöğretim okullarındaki disiplin sorunlarına ilişkin görüşleri. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*.
- Çolakoğlu, Ö. M., & Büyükeksi, C. (2014). Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurların değerlendirilmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 56-64.
- Çüm, B. & Çüm S. (2022). Öğrencilerin Akran Zorbalığına Maruz Kalma Sıklıkları ile Cinsiyetleri, Okulu/Dersleri Asma ve Okula Geç Kalma Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 352-362. <https://doi.org/10.17556/erziefd.827526>
- Dake, J. A., Price, J. H., & Telljohann, S. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal Of School Health*, 73(5), 173-180. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2003.tb03599.x>
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63(1), 19-21.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Doğan, İ. (2015). *Farklı Veri Yapısı ve Örneklem Büyüklüklerinde Yapısal Eşitlik Modellerinin Geçerliliği ve Güvenirliğinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Doğan, S., & Keleş, O. (2022). Nedenleri Sonuçları ve Çözüm Önerileri Bağlamında Akran Zorbalığı: Bir Olgubilim Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-32.
- Durna, S. (2019). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığı ve bunların anksiyete ve depresyon ile ilişkisinin incelenmesi: Konya örneği*. (Tıpta Uzmanlık Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Ekinci, H. (2023). *Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalığın yordayıcıları olarak çevrimiçi ahlaki çözülme ve akılcı olmayan inançlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Elliott, M. (1993). Bullies and victims. *Journal of the Institute of Health Education*, 31(3), 86-91. <https://doi.org/10.1080/03073289.1993.10805794>

- Emiroğlu, M., Murat, M., & Bindak, R. (2011). Lise son sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerini yordayan sosyo-demografik değişkenlerin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 262-274.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2019). Siber suç nedir? Erişim Tarihi: 23 Haziran 2019, <https://www.egm.gov.tr/siber/sibersucnedir>
- Erden, İ. O. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 4(1), 1-26.
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K., & Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 33(1), 210-223. <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26747>
- Eroğlu, F., & İrdem, Ş. (2016). Örgütlerde öfke olgusu ve öfke yönetimi. *Yeni Fikir Dergisi*, 8(17), 22-41.
- Fidancı, A., (2022). *Lise öğrencilerinin siber zorbalıkla başa çıkma düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Gençdoğan, B., & Çikrikci, Ö. (2015). E-Zorbalık ve E-Mağduriyet Ölçeğinin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(1), 359-373.
- Gökkaya, F., & Tekinsav Sütcü, S. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54. <https://doi.org/10.16986/huje.2018042225>
- Gökler, R. Y. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 80.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., & Altıntaş, M. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 112-137.
- Güler, N. (2014). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (7. baskı). Pegem Akademi.
- Gültekin, Z. (2003) *Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Gür, N., Eray, Ş., Makinecioğlu, I., Siğirli, D., & Vural, A. P. (2020). Akran zorbalığı ile aile duygu dışı vurumu ve psikopatoloji arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 77-86. <https://doi.org/10.5455/apd.43917>

- Gürhan, N. (2017). Her yönü ile akran zorbalığı. *Türkiye Klinikleri J Psikiyatr Nurs-Special Topics*, 3(2), 175-81.
- Gürkan, H., Atabay, E., & Gezgin, D. M. (2022). Lise öğrencileri arasında dijital şiddet: siber zorbalık, akıllı telefon bağımlılığı ve medya okuryazarlık arasındaki ilişki. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1799-1820. <https://doi.org/10.24315/tred.1115385>
- Hair, J. F. J., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. (Seventh Edition). Prentice Hall.
- Hamurcu, S. (2020). İlkokul öğrencilerinde akran zorbalığı: Ankara Pursaklar örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16, (Eğitim ve Toplum Özel sayısı), 5540-5564. <https://doi.org/10.26466/opus.758653>
- Haskan, Ö., & Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeği'nin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163).
- Hekim, H., & Başbüyük, O. (2013). Siber suçlar ve Türkiye'nin siber güvenlik politikaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4(2), 135-158.
- Hemde, A. (2010). *İlköğretim okulları 1.-5. Sınıflarda karşılaşılan disiplin sorunları ve çözüm yöntemleri konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve tutumları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- Hesapçıoğlu, S. T., & Yeşilova, H. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4).
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin press.
- Ho, R. (2006). *Handbook of univariate and multivariate data analysis and interpretation with SPSS*. CRC press. <https://doi.org/10.1201/9781420011111>
- Izğır, G. (2019). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığının yaygınlığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi.
- İme, Y., Erden Çınar, S., Keskinoglu, M. Ş. & Kütük, H. (2020). Çok boyutlu zorbalık mağduriyeti ölçeği'nin Türkçe 'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *E- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7, 137-152. . <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.732493>
- İnanıcı, S. Y., Akdere, S. K., Çelik, E., Ekşilioğlu, S. A. A., & İnanıcı, M. A. (2022). Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalığa İlişkin Deneyimlerin Sosyodemografi, Narsisistik Özellikler, Öz Yeterlik ve Tutumlar ile İlişkisi. *Bulletin of Legal Medicine/Adli Tıp Bülteni*, 27(2).
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin, ve okul yöneticilerinin görüşleri ve tutumları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi

- İşsever, G. (2020). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ile aile aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Juvonen, J., & Graham, S. (2014). Bullying in schools: The power of bullies and the plight of victims. *Annual Review of Psychology*, 65, 159-185. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115030>
- Kaban, G. K., & Gültekin, M. (2022). Ergenlerde Siber Zorbalığın İnsani Değerler Açısından İncelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 10(26), 71-96. <https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.859192>
- Kahveci, N. G. (2012). Genel liselerde karşılaşılan disiplin sorunlarının uzamsal incelenmesi: İstanbul'dan bir ilçe örneği. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 64-92.
- Kalaycı, Ş., Albayrak, A. S., Eroğlu, A., Küçüksille, E., Ak, B., Karaltı, M., & Antalyalı, Ö. L. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım Ltd.
- Källmén, H., & Hallgren, M. (2021). Bullying at school and mental health problems among adolescents: a repeated cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 15, 1-7. <https://doi.org/10.1186/s13034-021-00425-y>
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000087
- Karacan Özdemir, N., (2019). Demografik değişkenlerin, risk faktörlerinin ve sosyal/çevresel faktörlerin siber zorbalık deneyimlerindeki rolleri İ. Tanrikulu (Ed.), *Siber Zorbalık içinde* (s. 19-40). Anı Yayıncılık
- Karaman, H., Atar, & Aktan Çobanoğlu, D. (2017). Açıklayıcı faktör analizinde kullanılan faktör çıkartma yöntemlerinin karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(3), 1173-1193. <https://doi.org/10.17152/gefad.309356>
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Karatoprak S., & Özcan Ö. (2017). Akran Zorbalığı. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 3(3), 195-203.
- Karip, E. (2014). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem
- Keçialan, R., & Ocakçı, A. F. (2013). Ergenlere yapılan sosyal beceri eğitiminin iletişim ve öfke kontrolüne etkisi. *Medical Sciences*, 13(3), 58-65. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2018.13.2.1B0051>

- Kepenekçi, Y. K., & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Kıldırın, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ve zorbalık eğilimi düzeyleri ile bilgisayar oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi
- Kırıncı, Ş. ve Ekşi, H. (2022). Çocuk-Ergen Zorbalık Ölçeği-9 Kısa Form: Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. H. Çiftçi ve M. Y. Dörtbudak (Ed.), 9. *Uluslararası GAP Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Bildiriler içinde* (s. 406-416). IKSAD Yayınları.
- Kim, H.-Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry & Endodontics*, 37(44), 52-54. <https://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- Koçak, O., & Yelboğa, N.(2019). Lise Öğrencilerini Akran Zorbalığına İten Nedenlerin Değerlendirilmesi ve Artvin Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35).
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. Remzi Yayınevi.
- Kutlu, F., & Aydın, G. (2010). Akran zorbalığı ölçek geliştirme ön çalışması: Kendini bildirim formu. *Türk Psikoloji Yazıları*.
- Küçük, S., İnancıcı, M. A., & Ziyalar, N. (2017). Siber zorbalık ölçeği Türkçe uyarlaması. *Adli Tıp Bülteni*, 22(3), 172-176. <https://doi.org/10.17986/blm.2017331584>
- Mabvurira, V., & Machimbidza, D. (2022). Cyberbullying among high school learners in Zimbabwe: Motives and effects. *African Journal of Social Work*, 12(3), 98-107.
- Maliki, A. E., Asagwara, C. G., & Ibu, J. E. (2009). Bullying problems among school children. *Journal of Human Ecology*, 25(3), 209-213. <https://doi.org/10.1080/09709274.2009.11906157>
- Marsh, H. W., Parada, R. H., Yeung, A. S., & Healey, J. (2001). Aggressive School Troublemakers and Victims: A Longitudinal Model Examining the Pivotal Role of Self-Concept. *Journal of Educational Psychology*, 93(2), 411-19. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.2.411>
- Mercan, H., & Sarı, H. Y. (2018). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 26(1), 21-29. <https://doi.org/10.26650/FNJN.387176>
- Moeller, T.G. (2001). *Youth Aggression and Violence*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. <https://doi.org/10.4324/9781410606488>

- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., & Barrett, K. C. (2004). *SPSS for introductory statistics: Use and interpretation*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781410610539>
- Morkan Şahin, M. & Aral, N. (2023). Ergenlerin akran zorbalığı algıları ile öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(3), 1106-1122. <https://doi.org/10.33206/mjss.1159316>
- Murwani, E., & Dewi, H. L. C. (2019). Cyberbullying Behavior Patterns in Adolescents in Jakarta. *Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia*, 4(2), 96-103. <https://doi.org/10.25008/jkiski.v4i2.330>
- NSW Ministry of Education, (2023). Understanding bullying. Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2023, <https://education.nsw.gov.au>
- Nunally, J. C., & Bernstein, I. H. (1978). *Psychometric theory*. McGraw-Hill
- Olweus, D. (1993). *Bully at school: what we know and what we can do*. Blackwell Publishing
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology And Psychiatry*, 35(7), 1171-1190. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x>
- Olweus, D. (2010). Bullying in schools: Facts and intervention. *Kriminalistik*, 64(6), 351-61.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Calmaestra, J., & Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 197-204. <https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.197>
- Özbey, H. (2019). *Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.013>
- Pekel Uludağlı, N., & Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77.

- Peker, A., Özhan, M. B., & Eroğlu, Y. (2015). Ergenlere yönelik siber zorbalıkla başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 569-581. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v12i1.3156>
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- Polat, F., & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51. <https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921>
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Rigby, K. (2007). Bullying in schools: And what to do about it. *Aust Council for Ed Research*.
- Rivers, I., & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20(5), 359-368. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1994\)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-J](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1994)20:5<359::AID-AB2480200503>3.0.CO;2-J)
- O'Moore, M. (1988). *The CDCC's Teacher Bursaries Scheme: European Teachers' Seminar on "Bullying in Schools"*
- Salmivalli, C., Karhunen, J., & Lagerspetz, K. M. (1996). How do the victims respond to bullying?. *Aggressive Behavior*, 22(2), 99-109. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1996\)22:2<99::AID-AB3>3.0.CO;2-P](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:2<99::AID-AB3>3.0.CO;2-P)
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22(1), 1-15. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1996\)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T)
- Sanders, C.E. (2004). What is bullying? In *Bullying implications for the classroom*, ed. C.E. Sanders and G.D. Phye, 1-16. Elsevier Academic Press
- Sarı C., & Demirbağ, B. C. (2019). İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: İlçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(3), 119-131.
- Sayın, Saime (1994). *Envanter maddelerinin grup ya da random olarak dağıtılmasının maddelere, alt ölçek puanlarına ve güvenilirliğe etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

- Schmitt, T. A. (2011). Current Methodological Considerations in Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 29(4), 304-321. <https://doi.org/10.1177/0734282911406653>
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Anı Yayıncılık.
- Sekar, D. A. C., & Fauzia, N. (2023). Peer Social Support for Adolescent Victims of Bullying. *International Journal of Social Science Research and Review*, 6(6), 614-628. <https://doi.org/10.47814/ijssrr.v6i6.1377>
- Sezen, M. F., & Murat, M. (2018). Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 160-182. <https://doi.org/10.26466/opus.476629>
- Shao, A. T., & Zhou, K. Z. (2002). Marketing research: An aid to decision making. *South-Western/Thomson Learning*.
- Sifunda, B. T. M. (2023). *An exploration of the factors associated with bullying (Perpetration and Victimization) amongst High School Learners* (Doctoral Dissertation) University of Johannesburg.
- Silva, G. R. R., Lima, M. L. C. D., Acioli, R. M. L., & Barreira, A. K. (2020). Prevalence and factors associated with bullying: differences between the roles of bullies and victims of bullying. *Jornal de pediatria*, 96, 693-701. <https://doi.org/10.1016/j.jped.2019.09.005>
- Sipahi, H. T., & Karababa, A. O. (2018). Olweus öğrenciler için akran zorbalığı anketinin Türkçeye ve Türkiye'ye uyarlanması ve geçerlilik, güvenirlik analizi. *Ege Tıp Dergisi*, 57(4), 222-227. <https://doi.org/10.19161/etd.417268>
- Smith, P. K. (2016). Bullying: Definition, types, causes, consequences and intervention. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(9), 519-532. <https://doi.org/10.1111/spc3.12266>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal Of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239-268. <https://doi.org/10.1002/ab.10047>
- Spitzberg, B. H., & Hoobler, G. (2002). Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism. *New media & society*, 4(1), 71-92. <https://doi.org/10.1177/14614440222226271>
- Şahin, Ş., & ÖZÇELİK, Ç. Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42-49.

- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, M. (2023). *Yaratıcı drama temelli akran zorbalığını önleme programının okul öncesi öğrencilerin zorbalık davranışlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (Sixth Edition). Boston, Mass: Pearson International Edition.
- Tamar, M., & Özbaran, B. (2004). Çocuk ve ergenlerde depresyon. *Klinik Psikiyatri*, 2(1), 84-92.
- Tanrikulu, İ. (Ed). (2019). *Siber Zorbalık*. Anı Yayıncılık
- Tanrikulu, T., Kınay, H. & Arıca, O. T. (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38-47.
- Tanrikulu, I., & Erdur Baker, Ö. (2019). Motives behind cyberbullying perpetration: a test of uses and gratifications theory. *Journal of interpersonal Violence*, 36(13-14), NP6699-NP6724. <https://doi.org/10.1177/0886260518819882>
- Tekin H. (1977). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Mars Matbaası
- Temel, F., & Aksoy, A. B. (2010). *Ergen ve Gelişimi: yetişkinliğe ilk adım* (3. baskı). Nobel Yayın Dağıtım
- Thomas, H. J., Scott, J. G., Coates, J. M., & Connor, J. P. (2019). Development and validation of the Bullying and Cyberbullying Scale for Adolescents: A multi-dimensional measurement model. *British Journal of Educational Psychology*, 89(1), 75-94. <https://doi.org/10.1111/bjep.12223>
- Tolan, Ö. Ç., Önkür, B., & Aslan, H. R. (2022). The relationships between internet addiction and emotional self-awareness and coping with stress in university Students. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 7(16), 487-531. <https://doi.org/10.35826/ijoecc.504>
- Toprak, Y., & Bozbayındır, F. (2022). İlköğretim öğretmenlerinin siber zorbalık algılarının incelenmesi: Siirt örneği. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 72-85. <https://doi.org/10.53586/susbid.1199345>
- Trigueros, R., Sanchez-Sanchez, E., Mercader, I., Aguilar-Parra, JM, López-Liria, R., Morales-Gázquez, MJ, ... & Rocamora, P. (2020). Relationship between emotional intelligence, social skills and peer harassment. A study with high school students. *International journal of environmental research and public health*, 17(12), 4208. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124208> .
- Tuğran, A. Z., & Dost, M. T. (2022). Lise öğrencilerinde ebeveyn tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim*, 47(209). <https://doi.org/10.15390/EB.2022.11034>

- Tunca, G. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2023). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2023, <https://sozluk.gov.tr>
- Türk, B., Şenyuva, G. (2021). Şiddet sarmalı içinden siber zorbalık: Bir gözden geçirme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 462-479. <https://doi.org/10.21733/ibad.901032>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2022). İstatistik Veri Portalı. Erişim Tarihi: 28 Ekim 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/Enflasyon-ve-Fiyat>
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemli internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- UNICEF. (2023). Siber Zorbalık: Nedir ve nasıl önlenir? Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2023, <https://www.unicef.org/turkiye/siber-zorbalk-nedir-ve-nasil-onlenir>
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483.
- Vessey, J. A., Strout, T. D., Difazio, R. L., & Ludlow, L. H. (2019). Identifying bullied youth: Reengineering the Child-Adolescent Bullying Scale into a brief screen. *Journal of Applied Measurement*, 20(4), 367-383.
- Wang, C. W., Musumari, P. M., Techasrivichien, T., Suguimoto, S. P., Tateyama, Y., Chan, C. C., ... & Nakayama, T. (2019). Overlap of traditional bullying and cyberbullying and correlates of bullying among Taiwanese adolescents: A cross-sectional study. *BMC Public Health*, 19, 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-8116-z>
- WHO (2002). *Dünya Sağlık Raporu* (şiddet ve sağlık dünya raporu). Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022 [www.http://undp.un.org.tr/who/bulten/turk/bulten.9.htm](http://undp.un.org.tr/who/bulten/turk/bulten.9.htm)
- Willard, N. (2007). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats*. Center for Safe and Responsible Use of the Internet. <http://www.cyberbully.org/>
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3).
- Yaman, E., & Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin siber zorbalık eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 2(1), 18-31.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*. Kaknüs.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.

- Yavuz Çakır, K. (2023) *Siber zorbalık ve tiktok: lise öğrencileri üzerine bir alan araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi
- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık/şiddet: okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(192), 43-61.
- Yıldırım, A. F. (2023). Siber zorbalık. *İletişim Ansiklopedisi*
- Yıldırım, Ö. (2021) *Lise öğrencilerinin sahip olduğu kişilik türleri ve internet becerilerinin siber zorbalık açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Yıldırım, R. (2012). Akran zorbalığı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(02), 39-51.
- Yıldız, D., & Uzunsakal, E. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 14-28.
- Yöndem, Z. D., & Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalık ve stresle baş etme. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(35), 28-37
- Yuan, G., & Liu, Z. (2019). Longitudinal cross-lagged analyses between cyberbullying perpetration, mindfulness and depression among Chinese high school students. *Journal of Health Psychology*, 26(11), 1872-1881. <https://doi.org/10.1177/1359105319890395>
- Yurtal, F., & Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 1-13.
- Zalaquett, C. P., & Chatters, S. J. (2014). Cyberbullying in college: Frequency, characteristics, and practical implications. *Sage Open*, 1(8), 1-8. <https://doi.org/10.1177/2158244014526721>
- Zencirkıran, M., (2017). *Davranış bilimleri*. Dora.
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in Public Health*, 9, 634909. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.634909>

EKLER

EK 1. Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 20.04.2022-177735

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-87841438-604.01.01-177735
Konu : Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 05.04.2022 tarihli kararları

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 05.04.2022 tarihli kararları

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 05.04.2022 tarih ve 04 nolu toplantısında alınan 3, 4, 5 (güncellendi), 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 ve 24 sayılı kararlar ekte sunulmuştur.
Gereğini arz ve rica ederim.

Prof.Dr. Nazım HASIRCI
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanı

Ek: Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 05.04.2022 tarihli kararları

Bu belge, güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *RSVKU8FF75* Pın Kodu : 43252 Belge Takip Adresi : <https://arkivya.gov.tr/gaziantep-universitesi-ehys>
Adres : Üniversite Bulvarı P.K. 27110 Şehiçkanlı / Gaziantep, TÜRKİYE Belge No : 00000000000000000000
Telefon : 0 (342) 360 12 00 Faks : 0 (342) 360 10 13 Unvan : Bilgiye İhtiyaçları
e-Posta : bilgi@gaup.edu.tr Web : www.gaup.edu.tr
Kop Adresi : gaup@h01.kup.tr

- 19) Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 25.03.2022 tarih, 166318 sayılı ve "Bilimsel ve Eğitim Amaçlı (Fadime ARSLAN)" konulu yazısı incelenmiş olup Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Fatma Filiz TILFARLIOĞLU'nun Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde danışmanlığını yürüttüğü Yabancı Diller Eğitimi Ansbilim Dalı İngiliz Dili Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fadime ARSLAN'ın "Korona Virüsün Etkileri Altında: Hibrit İngilizce Derslerinde Karşılaştırmalı Sınıf İçi Söylem Analizi" başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasının Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca değerlendirilmesi istenmektedir. Kurula yapılan başvuru; çalışmanın amacı, yöntemi, veri kaynakları ve veri toplama araçları açısından değerlendirilmiştir. Kurulumuza beyan edilen belgelere dayalı olarak yapılan incelemeler sonucunda başvuruya ilişkin etik aykırılık tespit edilmemiş olup adı geçen öğrencinin söz konusu yüksek lisans tezi çalışmasını yapabilmesinin uygun görülmesine;
- 20) Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 28.03.2022 tarih, 167549 ve "Bilimsel ve Eğitim Amaçlı (Süleyman EZİN)" konulu yazısı incelenmiş olup Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Öğretim Üyesi Doç. Dr. İbrahim TANRIKULU'nun danışmanlığını yürüttüğü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Süleyman EZİN'in "Lise Öğrencileri için Çok Boyutlu Zorbalık Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması" başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasının Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca değerlendirilmesi istenmektedir. Kurula yapılan başvuru; çalışmanın amacı, yöntemi, veri kaynakları ve veri toplama araçları açısından değerlendirilmiştir. Kurulumuza beyan edilen belgelere dayalı olarak yapılan incelemeler sonucunda başvuruya ilişkin etik aykırılık tespit edilmemiş olup adı geçen öğrencinin söz konusu yüksek lisans tezi çalışmasını yapabilmesinin uygun görülmesine;
- 21) Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 28.03.2022 tarih, 167585 sayılı ve "Bilimsel ve Eğitim Amaçlı (Tuğba DEMİR)" konulu yazısı incelenmiş olup Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YAŞAR'ın danışmanlığını yürüttüğü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Programı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tuğba DEMİR'in "Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri ile Öz Liderlik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi çalışmasının Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca değerlendirilmesi istenmektedir. Kurula yapılan başvuru; çalışmanın amacı, yöntemi, veri kaynakları ve veri toplama araçları açısından değerlendirilmiştir. Kurulumuza beyan edilen belgelere dayalı olarak yapılan incelemeler sonucunda başvuruya ilişkin etik aykırılık tespit edilmemiş olup adı geçen öğrencinin söz konusu yüksek lisans tezi çalışmasını yapabilmesinin uygun görülmesine;

EK 2. Diyarbakır MEM Araştırma İzin Oluru

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-30769799-44-49808402
Konu : Araştırma İzni (Süleyman EZİN)

17.05.2022

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Rektörlük Özel Kalem Ofisi)

9454

9454

İlgi : 20/04/2022 tarih ve 174563 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Süleyman EZİN'in " **Lise Öğrencileri için Çok Boyutlu Zorbalık Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması** " konulu araştırma çalışmasını İlimize bağlı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere uygulama talebi 16.05.2022 tarih ve 49653114 sayılı müdürlük onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinize arz ederim.

Süleyman İLGE
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

Ek:

1- Müdürlük Onayı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Şehitlik mahallesi muhtarlık emniyet bulvarı eski öğretmen fakültesi binası

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-elys>

Telefon No : 0 (412) 322 22 35

İlgi için: BİNGÖL GÜLTEKİN

E-Posta: argo21@meb.gov.tr

Unvan : İlgi

Kep Adresi : meb@hso1.kep.tr

İnternet Adresi:

Faks:

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.sorgu.meb.gov.tr> adresinden 2b11-0ceb-365e-93b3-3964 koda ile teyit edilebilir.

EK 3. Lise Zorbalık Ölçeği Örnek Maddeler

Sevgili Katılımcı, bu anket okulda görülen sorunlu davranışları araştırmak için hazırlanmıştır. Ankete katılımınız gönüllülük esasına dayalıdır. Ankette kimliğinizi belirleyecek bir bilgi yazmanız istenmemektedir. Ankette elde edilecek bilgiler grup olarak değerlendirilecek ve bilimsel amaçla kullanılacaktır. Sorulara vereceğiniz cevaplarda doğru veya yanlış yoktur, bu yüzden sorulara içtenlikle cevap vermeniz bilgilerinin doğruluğu için önemlidir.

1. BÖLÜM- Okulda Sorunlu Davranışlar

Aşağıda sıralanan davranışları SON 6 AY içerisinde ne sıklıkla yaptığınızı BEN YAPTIM bölümüne işaretleyiniz.

Bu durumlara ne sıklıkla maruz kaldığınızı ise BANA YAPILDI bölümüne işaretleyiniz.

Lütfen cevabınızı HER İKİ BÖLÜM (BEN YAPTIM ve BANA YAPILDI) için AYRI AYRI işaretlemeyi unutmayınız.

No	Maddeler	BEN YAPTIM					BANA YAPILDI				
		Hiç	Bir Kere	İki-üç Kere	Üçten Çok		Hiç	Bir Kere	İki-üç Kere	Üçten Çok	
2	El şakılarıyla rahatsız etmek	0	1	2	3		0	1	2	3	
6	Lakap takmak	0	1	2	3		0	1	2	3	
12	Germenden gelip yokmuş gibi davranmak	0	1	2	3		0	1	2	3	
19	Çevrimiçi platformlarda incitici, aşağılayıcı mesajlar yollamak	0	1	2	3		0	1	2	3	

EK 4. İntihal Raporu

Gönderim Numarası: 2254152190

Süleyman Ezin

ORJİNALLIK RAPORU

%9

BENZERLİK ENDEKSİ

%8

İNTERNET KAYNAKLARI

%2

YAYINLAR

%4

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

2

toad.halileksi.net

İnternet Kaynağı

%1

3

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

%1

4

docplayer.biz.tr

İnternet Kaynağı

%1

5

dspace.gazi.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

6

media.dem.org.tr

İnternet Kaynağı

<%1

7

Submitted to Konya Necmettin Erbakan
University

Öğrenci Ödevi

<%1

8

acikerisim.sakarya.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

9

cdn.istanbul.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

ÖZGEÇMİŞ

Süleyman Ezin. ilk, orta ve lise öğrenimini Diyarbakır'da tamamladı. Gaziantep Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nden mezun oldu. 2020 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında okul psikolojik danışmanı olarak görev yapmaktadır

VITAE

Süleyman EZİN, completed his primary, secondary and high school education in Diyarbakır. He graduated from the Guidance and Psychological Counselling Department of Gaziantep University. He has been working as a school psychological counsellor in public schools affiliated to the Ministry of National Education since 2020.